

Master Thesis opleiding Media & Journalistiek
Faculteit der Historische- en Kunstwetenschappen
Erasmus Universiteit Rotterdam

Onderwerp : Al-Qaida-video's in het NOS-journaal
Door : Dhr. S. van Yperen, 292211
Datum : Rotterdam, 31 augustus 2005
Begeleider : Drs. G.W.M. Weijers
2^e Lezer : Dr. B.C.M. Kester
Cijfer : 9

Al-Qaida-video's in het *NOS-journaal*

Master's thesis

Opleiding Media & Journalistiek

Faculteit Historische en Kunstwetenschappen

Erasmus Universiteit Rotterdam

1 september 2005

Sander van Yperen

Begeleider: Addy Weijers

Abstract

Opvallend in de recentelijke grote aandacht voor '(moslim) terrorisme' is de vertoning van video's van de Al-Qaida-organisatie van Osama Bin Laden. Deze video's lijken televisiejournalisten voor een dilemma te stellen omdat aandacht voor de video's de 'terroristen' kan helpen hun doelen te bereiken, terwijl tevens de journalistieke plicht bestaat om deze video's op een objectieve en evenwichtige manier te belichten. Verondersteld kan worden dat de video's als gevolg hiervan in een Westers (hegemonistisch) frame geplaatst worden en een kwalitatieve inhoudsanalyse geeft aan dat dit inderdaad in ruime mate het geval is bij het NOS-journaal.

Trefwoorden:

Framing, video, Al-Qaida, televisiejournalistiek, hegemonie, kwalitatief onderzoek

Inhoudsopgave *Al-Qaida-video's in het NOS-journaal*

1: Inleiding	4
1.1 De toegenomen aandacht voor Al-Qaida-video's	4
1.2 'Terrorisme' en de media	6
1.3 De rol van de journalistiek in een democratische samenleving, journalistieke standaarden en nieuwswaardigheidscriteria	10
1.4 De aanleiding tot deze masterthesis: een journalistiek dilemma	12
2: Theorie	16
2.1 Openbaarheid, tegenopenbaarheid en hegemonie	16
2.2 Framing	42
2.3 Samenvoeging en operationalisering	49
3: Analyse	62
3.1 Vergelijkingsmateriaal	62
3.2 Individuele analyse van de items	67
3.3 Gezamenlijke analyse van de items	88
3.4 Conclusie hoofdstuk 3	91
4: Conclusie en discussie	93
4.1 Samenvatting en beantwoording onderzoeksvragen	93
4.2 Beperkingen en kwaliteiten	97
4.3 Suggesties voor vervolgonderzoek	100
4.4 Tot slot: over het maken	101
Literatuurlijst	103
Bijlagen	

1: Inleiding

1.1 De toegenomen aandacht voor Al-Qaida-video's

Vooraf door de gebeurtenissen van 11 september 2001 (aanslagen op New York, Washington en Pennsylvania), 11 maart 2004 (aanslagen in Madrid), 2 november 2004 (moord op Theo van Gogh) en 7 juli 2005 en 21 juli 2005 (aanslagen in Londen) lijkt de afgelopen jaren in de (Nederlandse) media en samenleving sprake van een sterk toegenomen aandacht voor - wat in de meeste Westerse ogen gezien wordt als - moslimterrorisme.¹ Ook de oorlogen in Afghanistan (2001) en Irak (2003), de Hofstadgroep en de gijzelingen in een Moskou's theater (oktober 2002) en een school in Beslan (Ossetië, september 2004) hebben ertoe bijgedragen dat in media, wetenschap en politiek en onder burgers grote schijnwerpers zijn gezet op de Westerse banden met vooral het Midden-Oosten (Irak, Afghanistan, Saudi-Arabië, Palestina-Israël) en de verhoudingen tussen verschillende culturen en godsdiensten in de wereld.

Een opvallend verschijnsel binnen deze toegenomen aandacht voor 'moslimterrorisme' was (en is) de vertoning in Westerse media van video's die door 'moslimterroristen' gemaakt zijn en waarin zij hun opvattingen verkondigen over de wereld, de strijd met het Westen en op dat moment actuele gebeurtenissen (bijvoorbeeld 11 september, de oorlog in Afghanistan, de situatie in Irak). Het lijkt erop dat hierin twee verschillende 'typen' video onderscheiden kunnen worden die uitgebreid vertoond en besproken werden in de (Nederlandse) media.

Allereerst is er de periode van na 11 september 2001 tot aan het eind van de oorlog in Afghanistan (ca. maart 2002) waarin veel aandacht was voor video's die gemaakt waren door de Al-Qaida-beweging van Osama Bin Laden. Hierin kwam meestal Bin Laden of een ander kopstuk van de beweging (bijvoorbeeld de tweede man Ayman Al-Zawahiri) aan het woord over vooral 9/11 en de oorlog in Afghanistan. De videoboodschap die Bin Laden in oktober 2004 verzond (zie hoofdstuk 3), vormt in dit geval de uitzondering op deze regel. De tweede periode begint met het officiële einde van de tweede oorlog in Irak (mei 2003) en loopt tot op dit moment (augustus 2005). Hierbij gaat het om video's over gijzelingen in Irak, waarin islamitische fundamentalisten het gevangen houden en vrijlaten of doden van met name Westerse gijzelaars tonen, vaak gecombineerd met

verklaringen waarin eisen worden gesteld en (of) de reden van de gijzeling wordt toegelicht.

Het zijn deze twee soorten video die bij ondergetekende interesse oproepen, omdat er in de Westerse media uitgebreid aandacht aan besteed werd en wordt en omdat ze gemaakt worden met behulp van amateur-videocamera's. Dit laatste is interessant omdat de 'moslimterroristen' door deze camera's de mogelijkheid hebben zelf opnamen te maken en op te sturen naar televisiestations om zodoende hun opvattingen te verkondigen. Er is besloten alleen de video's van Al-Qaida (met Osama Bin Laden) als onderzoeksonderwerp te nemen, om de wetenschappelijke waarde van deze masterthesis te verhogen. De auteur ervan geeft de voorkeur aan het grondig analyseren van een kleiner onderwerp ten opzichte van het oppervlakkiger analyseren van een groter onderwerp. Een andere inperking zal zijn dat alleen de vertoning van deze video's in het Nederlandse *NOS-journaal* geanalyseerd zal worden. De eerste reden hiervoor is dat in deze scriptie de omgang van Westerse media met Al-Qaida-video's centraal staat. Daarnaast is het *NOS-journaal* één van die Westerse media en één van de best bekeken televisieprogramma's in Nederland (www.kijkonderzoek.nl; in week 33 van 2005 keken iedere dag meer dan 1,3 miljoen mensen naar het 20-uur-journaal op Nederland 1). Een laatste reden voor het *NOS-journaal* als onderzoeksobject ligt in het feit dat deze scriptie aan een Nederlandse universiteit door een Nederlander geschreven is. In het theoretische gedeelte zal gesproken worden over de Westerse wereld in het algemeen, omdat de video's die Al-Qaida uitgaf, in alle gevallen niet rechtstreeks waren gericht op Nederland, maar op de Westerse wereld in het algemeen.

Hoewel deze masterthesis zich dus richt op televisie, moet ook de inbreng genoemd worden die het Internet lijkt te hebben in de toegenomen aanwezigheid van Al-Qaida-video's in de media. In het onderzoek speelt het Internet verder geen rol, omdat hierin niet gekeken wordt naar hoe de video's beschikbaar komen aan de *NOS-journaal*-redactie.

De video's die Osama Bin Laden uitgeeft, komen via televisiezenders, maar ook via het Internet in de publiciteit. Even belangrijk is het Internet voor groeperingen die in Irak gijzelingen plegen en via videoboodschappen hun doel (loggeld, terugtrekking buitenlandse troepen en bedrijven) proberen te bereiken,

een fenomeen dat na de bezetting van Irak een vlucht heeft genomen. De kanalen waarmee en de wijze waarop deze video's in de publiciteit komen, verdienen een eigen onderzoek, maar in ieder geval lijkt het zo te zijn dat de terroristen niet meer volledig afhankelijk zijn van de 'oude' (Westerse) media (televisie, radio) voor de vertoning van hun video's. Toch vermindert daarmee niet het belang van dit onderzoek, omdat televisie nog altijd een belangrijk medium is in de (Westerse) wereld, getuige bijvoorbeeld de hiervoor genoemde kijkcijfers van het *NOS-journaal*.

1.2 'Terrorisme' en de media

In de ogen van de meeste Westerlingen is Al-Qaida een terroristische organisatie en Osama Bin Laden een terrorist. Vanuit die optiek zijn de nu volgende alinea's geschreven, in 1.4 zal een toelichting worden gegeven bij deze twee opmerkingen.

Schmid en De Graaf (1982) definiëren (modern) terrorisme als 'the deliberate and systematic use or threat of violence against instrumental (human) targets (C) in a conflict between two (A,B) or more parties, whereby the immediate victims C - who might not even be part of the conflicting parties - cannot, through a change of attitude or behaviour, dissociate themselves from the conflict.' (1982; 15). Zij zien terrorisme als een gewelddadige communicatiestrategie, met een zender (de terrorist), 'a message generator' in de vorm van slachtoffers (Schmid en De Graaf, 1982; 15) en een ontvanger (de vijand en/of het publiek) Hierbij gaat terrorisme dus niet om het doden van een persoon, maar om een effect te bereiken op anderen dan het slachtoffer. Schmid en De Graaf (1982; 15) stellen hierover dat 'violence, to become terroristic, requires witnesses' en dat slachtoffers 'the skin beaten on the drum' zijn (1982; 14). Nacos (2000) noemt het 'propaganda by deeds'. Volgens Brian M. Jenkins is terrorisme 'aimed at the people watching, not the actual victims. Terrorism is theatre' (Jenkins, 1990, genoemd door Nacos, 1994; 75).

Dat beoogde effect op de vijand of het publiek heeft te maken met de doelen die terroristische groeperingen hebben. Nacos (1994; 7) onderscheidt tactische doelen (korte termijn), strategische doelen (lange termijn) en universele doelen (een combinatie van tactisch en strategisch). Een gijzeling door een

groepering met als eis de vrijlating van kameraden is een indicatie van het eerste. Het bereiken van een korte-termijn-doel is een stap richting het bereiken van een lange-termijn-doel, zoals het veroveren van onafhankelijkheid of het vertrek van een buitenlandse legermacht uit het land waar de groepering voor strijdt. Door de aandacht van burgers en beleidsbepalers te krijgen en hun bedreigingen, eisen en bedoelingen te uiten, kan een universeel doel van een groepering, aandacht, worden bereikt. Behalve aandacht noemt Nacos (1994; 55-68) de universele doelen erkenning (van eisen en oorzaken), respectabiliteit (aanzien) en legitimiteit (als gesprekspartner die iets bij te dragen heeft aan de publieke discussie). Op grond van divers empirisch onderzoek concludeert Nacos (1994; 48-68) dat terroristen via de media vooral het eerste doel (aandacht), minder het tweede doel (erkenning) en bijna niet het derde doel (respectabiliteit en legitimiteit) bereiken. Schmid en De Graaf (1982; 15) noemen een gedragsverandering bij burgers en een beleidsverandering bij regeringen het hoogste doel van terroristische groeperingen, dit is min of meer als een algemene noemer te beschouwen voor de drie doelen die Nacos (1994) onderscheidt.

Blijkens het feit dat zij de publiciteit zoeken, beschouwen terroristen de media als belangrijk vehikel voor het bereiken van hun doelen (al kan dus getwijfeld worden aan het succes ermee). Schmid en De Graaf (1982; 53) hebben onderzocht waarvoor media gebruikt worden door terroristen. Specifiek geldt dit voor politieke terroristen (dus niet crimineel of pathologisch (vanwege een geestesziekte)) die zich vooral richten op de beleidsbepalers in een samenleving ('insurgent terrorists'). Schmid en De Graaf onderscheiden actief gebruik en passief gebruik. Voorbeelden van het eerste zijn het communiceren van terreurboodschappen aan het publiek, het krijgen van gunstige publiciteit door gijzelaars vrij te laten en het misleiden van de vijand door valse informatie te verspreiden. Passief gebruik is bijvoorbeeld het verkrijgen van informatie over de publieke reactie op hun daad en over toekomstige doelwitten. Omdat de aanleiding tot deze masterthesis bestaat uit video's die actief door 'terroristen' gemaakt zijn, is hier alleen actief gebruik relevant.

Een analyse van de tweeëntwintig manieren van actief gebruik die Schmid en De Graaf (1982; 53) noemen, leert dat hierin grofweg vier categorieën onderscheiden kunnen worden: terreur zaaien, communiceren met vijand en

medestanders, politiek bedrijven en propaganda voeren. Terreur zaaien is het aanjagen van angst voor aanslagen onder de vijand en de burgers in vijandelijke landen. Communiceren met vijand en medestanders omvat het communiceren over eisen, motivatie, plannen (al dan niet bewust onjuist). Politiek bedrijven is een brede categorie en houdt onder andere in het polariseren van de publieke opinie in vijandelijke landen en het beschadigen van de vijand. Propaganda ten slotte, is het 'adverteren' voor de terreurbeweging om steun te verwerven (nieuwe leden, financieel, moreel). Vertaald naar Al-Qaida-video's in het *NOS-journaal* kunnen hier bijvoorbeeld genoemd worden het aankondigen van nieuwe aanslagen (terreur zaaien), het oproepen tot de heilige oorlog (communicatie). Het eisen van de terugtrekking van troepen of bedrijven uit Irak onder bedreiging van aanslagen is een voorbeeld van politiek bedrijven waarbij de media een rol spelen, terwijl het uiten van opvattingen over de strijd tussen het Westen en Al-Qaida of over de aanvallen op Afghanistan, propaganda genoemd kan worden.

Er kan dus gesteld worden dat de media voor terroristen een belangrijke factor zijn in hun 'succes' omdat zij een boodschap willen overbrengen aan (een bepaalde groep) mensen, die zonder media-aandacht minder goed of volgens sommigen zelfs helemaal niet zou overkomen. Volgens Schmid en De Graaf (1982) kan er zonder communicatie geen terrorisme zijn, terwijl Nacos het krijgen van aandacht van de massamedia, het publiek en beleidsbepalers de 'raison d'être' (Nacos, 1994; 8) noemt voor modern, zeer gewelddadig terrorisme. Aandacht wordt dus van belang geacht voor het 'succes' van terrorisme, maar sommige wetenschappers gaan daarin verder dan anderen. Sommigen zien de media als de 'besmetters', als cruciaal in de geboorte van nieuw terrorisme, terwijl anderen die relatie niet voldoende bewezen achten.

De overheersende opinie is dat publiciteit de terroristen in de kaart speelt. Velen, binnen en buiten de media, zijn het eens met Margaret Thatcher's uitspraak dat publiciteit de zuurstof van terroristen is (zie Penning, 2004 en Picard, 1991; 49), zoals Schmid en De Graaf (1982) en O'Sullivan. Die laatste stelt: 'If the media were not there to report terrorist acts and to explain their political and social significance (the motives inspiring them and so forth), terrorism as such would cease to exist' (O'Sullivan in Nacos, 1994; 48). Dus zonder de media zou geen terrorisme bestaan.

Toch zijn er enkelen zoals Picard (1991), die ingaan tegen deze ‘contagion’-veronderstelling, vooral omdat geen empirisch bewijs aanwezig is dat een één-op-één-relatie bevestigt tussen media-aandacht en een toename van terrorisme. Brian Jenkins vindt het te makkelijk alleen de media als schuldige aan te wijzen voor de verspreiding van terrorisme (in Picard, 1991; 54).

Deze discussie kan in zijn geheel onzinnig genoemd worden omdat deze gebaseerd is op een fictieve redenering. Het is een relatie die bewezen noch weerlegd kan worden, omdat het onmogelijk is te onderzoeken hoe de wereld eruit zou zien zonder media en zonder media-aandacht voor terrorisme. De media vormen nu eenmaal een belangrijk aspect van de moderne wereld en behalve dat het onwenselijk is (het is de taak van de media om burgers te informeren), lijkt het in het huidige mediaklimaat ook onmogelijk dat de media niet over terrorisme berichten (zo zal terrorisme op het Internet altijd een onderwerp vormen).

Hoogstens kan men discussiëren over de omgang met terrorisme door de media, over de manier waarop wordt bericht over aanslagen en gijzelingen. In Amerika mondde een dergelijke discussie uit in vergaande zelfcensuur, toen Amerikaanse zenders tijdens de strijd tegen het terrorisme ‘for patriotic reasons’ (Abrahamian, 2003; 536) erin toestemden om videoboodschappen van Bin Laden beperkt te vertonen omdat ze ‘inflammatory propaganda’ zouden bevatten (Abrahamian, 2003; 536). Hoewel enige besef van de maatschappelijke gevolgen van de berichtgeving door journalisten gepast is (zie 1.3 over de journalistieke standaarden), zou zelfcensuur de laatste optie moeten zijn, omdat een vrije nieuwsproductie en -vertoning voor een democratische samenleving essentieel genoemd mogen worden (zie ook 1.3).

Wel kunnen vraagtekens gezet worden bij het uitnodigen van een vast canon van terrorisme-deskundigen (Abrahamian, 2003; 539) en de tendens in de media om terrorisme tot sensatie (Pennings, 2004), spektakel (Jippes, 1996) en infotainment (Nacos, 2004; 4) te maken. De ‘anti-contagion’-benadering verdient het voordeel van de twijfel, maar wel met de nadruk dat de media weliswaar niet *de* factor vormen die terrorisme stimuleert, maar *wel* een belangrijke rol lijken te spelen als podium voor terroristen, al was het maar vanwege de journalistieke plicht over alle nieuwswaardige gebeurtenissen te berichten. Deze masterthesis raakt aan deze

discussie omdat de lastige verhouding van journalisten met 'terrorisme' hierin centraal staat.

1.3 De rol van de journalistiek in een democratische samenleving, journalistieke standaarden en nieuwswaardigheidscriteria.

De journalistieke plicht waarmee de vorige paragraaf eindigde, heeft sterk te maken met de functie van de journalistiek in een democratische samenleving en de standaarden die de journalistiek zichzelf daarbij heeft opgelegd. Wat betreft dit eerste kunnen - gebaseerd op Vasterman (2004) - de nieuwsfunctie, de platformfunctie en de waakhondfunctie onderscheiden worden. Vanuit hun nieuwsfunctie verzamelen journalisten nieuws, vaak geholpen door sociale actoren (zoals persbureau's of organisaties die persberichten uitgeven) die hen dat aanbieden, en brengen dat in de krant of -in deze masterthesis - op televisie. De platformfunctie houdt in dat journalisten, wanneer een onderwerp op de publieke agenda staat, als verspreiders fungeren van de opvattingen van organisaties en burgers over dat onderwerp. Door het functioneren van de overheid in al haar facetten onder de loep te nemen (al dan niet op het spoor gebracht door de hiervoor genoemde sociale actoren), vervult de journalistiek haar waakhondfunctie.

Op deze drie manieren draagt de journalistiek bij aan een democratische samenleving. Om te stimuleren dat het vervullen van deze functies op een volgens haar goede manier verloopt, kent de journalistiek een aantal standaarden (uit Vasterman, 2004; 251-252). Journalistieke producties moeten voldoen aan de eisen van: betrouwbaarheid ('nieuws dient gebaseerd te zijn op attributie (informatie toeschrijven aan meerdere, identificeerbare bronnen) en verificatie (informatie moet gebaseerd zijn op feiten)'); evenwichtigheid ('nieuws dient recht te doen aan verschillende perspectieven'); pluriformiteit ('nieuws dient verschillende meningen en stromingen in de publieke opinie aan bod te laten komen'); onafhankelijkheid ('nieuws dient tot stand te komen los van commerciële, politieke of welke beïnvloeding dan ook'); afstandelijkheid ('nieuws dient onpartijdig te zijn en de media dienen alleen verslag te doen en niet zelf gebeurtenissen te creëren'); relevantie ('nieuws dient de burger te informeren over de belangrijkste maatschappelijke problemen waarover de democratische organen beslissingen

moeten nemen') en maatschappelijke verantwoordelijkheid ('de journalistiek dient rekening te houden met de maatschappelijke gevolgen van de nieuwsproductie en daarover ook verantwoording af te leggen').

In de statuten van de NOS (NOS, 2005; bijlage II) zijn deze principes ook vastgelegd - zij het in iets andere bewoordingen - en ze gelden dus ook voor het *NOS-journaal* (het onderwerp van deze masterthesis). Uitgangspunt van de NOS is dat de omroep zich niet zoals de KRO (katholiek) of VARA (socialistisch), door enige ideologie of geloof laat leiden in het maken van haar uitzendingen, dus (ook) niet in de selectie van onderwerpen en in de items over die onderwerpen (NOS, 2005). Verder is de NOS een publieke omroep, wat betekent dat de omroep niet geleid zou moeten worden door commerciële drijfveren. Zo geredeneerd, kan de NOS de meest objectieve van alle Nederlandse omroepen genoemd worden.

Eén van de genoemde standaarden is dat het onderwerp van een nieuwsproductie voldoende relevantie moet hebben voor de democratische samenleving. In de praktijk lijkt dit criterium uiteen te vallen in meerdere deelcriteria die aangeven wanneer een gebeurtenis voldoende nieuwswaardig is om aandacht aan te besteden. Burton noemt (op grond van Briggs en Copley (1998) die zich weer baseren op Galtung en Ruge (1979)) de volgende nieuwswaardigheidscriteria: grootte van belang (de gebeurtenis moet een minimale belangrijkheid hebben); duidelijkheid (het moet relatief duidelijk zijn wat de gebeurtenis inhoudt); culturele nabijheid (de gebeurtenis moet betekenisvol zijn voor de doelgroep); bijpassendheid (de gebeurtenis moet passen binnen het culturele referentiekader van de doelgroep); onverwacht (de gebeurtenis moet in relatie tot de voornoemde culturele nabijheid en bijpassendheid onverwacht zijn); continuïteit (indien een gebeurtenis al eerder een keer is behandeld, zal deze eerder nogmaals behandeld worden); compositie (de mediaorganisatie moet qua structuur en middelen in staat zijn van de gebeurtenis verslag te doen); acties van de elite (een gebeurtenis die betrekking heeft op mensen of organisaties die deel uitmaken van de 'elite' wordt eerder behandeld); personificatie (een gebeurtenis die in termen van concrete personen gezien kan worden, wordt eerder behandeld dan een abstracte gebeurtenis); negativiteit (negatieve gebeurtenissen krijgen eerder een plaats dan positieve); frequentie (de gebeurtenis moet afgerond zijn binnen de publicatie-cyclus van de nieuwsorganisatie). Wanneer terroristenvideo's

langs de meetlat van deze criteria gelegd worden, dan lijken ze het meest te voldoen aan de criteria grootte van belang, culturele nabijheid, continuïteit, personificatie en negativiteit (al zijn er meer criteria waaraan ze voldoen). In veel gevallen zullen terroristenvideo's dus het nieuws halen.

1.4 De aanleiding tot deze masterthesis: een journalistiek dilemma

'Terroristen', waaronder dus ook Al-Qaida in de optiek van de meeste Westerlingen, kunnen de media dus goed gebruiken als hulpmiddel om hun doelen te bereiken (zo bleek in 1.2). En journalisten moeten zich houden aan de professionele standaarden die in hun metier gebruikelijk zijn (objectief, afstandelijk, evenwichtig, pluriform, enz) en beoordelen nieuws op grond van nieuwswaardigheidscriteria, waaraan terroristenvideo's in ruime mate voldoen (zo bleek in 1.3). Journalisten bevinden zich dus in een lastige situatie. Specifiek voor het onderzoeksobject: De *NOS-journaal*-redactie heeft de plicht nieuwsitems te maken over Al-Qaida-video's. Maar - op grond van de doelen die 'terroristen' lijken te hebben - kan gesteld worden dat zij daarmee de 'terroristen' helpen. Dit is weer lastig te combineren met de journalistieke standaard dat journalisten rekening moeten houden met hun maatschappelijke verantwoordelijkheid (en 'meehelpen' aan terreur zaaien, politiek bedrijven, propaganderen en communiceren wordt in dit verband negatief beoordeeld).

Dat dit dilemma speelt, blijkt uit de woorden van Steketee naar aanleiding van de poederbrief-ophef (oktober 2001): 'Aandacht vergroot de angst en speelt terroristen mogelijk in de kaart, maar zelfcensuur berooft de kijkers en berooft lezers van de mogelijkheid zelf te oordelen'. Een Britse journalist verwoordt het als volgt (zij het specifiek over gijzelingen): 'Hoe doe je verslag van een gijzeling, terwijl, telkens opnieuw, jouw aandacht deel van de reden is waarom de gijzelaars zijn ontvoerd?' (in Van der Hoeven, 2004). De journalistieke kwaliteitsregels veroorzaken dus twijfel bij journalisten.

Niet alleen de standaarden maatschappelijke verantwoordelijkheid en relevantie drijven het dilemma aan. Ook het principe van betrouwbaarheid is een lastige kwestie: is de video wel echt en niet geënceneerd? Wanneer is de band opgenomen? Hoe kunnen journalisten de betrouwbaarheid van de band testen? Wanneer hierover te weinig zekerheid is, dan kunnen journalisten besluiten de

video's niet uit te zenden. Ook de standaarden evenwichtigheid en pluriformiteit vormen een extra complicerende factor: Als journalisten ervoor kiezen de video's uit te zenden, dan moeten ze (vanwege de plicht tot evenwichtigheid) in hun nieuwsitem 'moslimterroristen' evenveel ruimte geven als andere partijen, zoals officiële instanties (regeringen, politieke partijen),, wanneer die reageren op de videoband. Ten slotte stelt de eis van afstandelijkheid dat journalisten onpartijdig verslag moeten doen van gebeurtenissen. Dus ook wanneer ze de opvattingen van 'moslimterroristen' verfoeien, moeten ze deze op evenwichtige wijze naar voren laten komen in hun nieuwsitems.

Dit dilemma vormt de aanleiding tot deze masterthesis en ook tot de (voorlopige) onderzoeksvraag waarmee het eigenlijke onderzoek (d.w.z. het theoretische deel ervan) wordt aangevangen. Deze onderzoeksvraag (O1) luidt: *Vanuit welk theoretisch kader kan de verhouding tussen de Westerse media en Al-Qaida en het ontstaan van het journalistiek dilemma worden beschreven?* Het antwoord op deze vraag helpt om het journalistiek dilemma te vertalen in een empirisch onderzoek. Die vertaalslag zal resulteren in een tweede, empirische onderzoeksvraag (O2), die luidt: *In hoeverre worden Al-Qaida-video's in het NOS-journaal in een Westers (hegemonistisch) frame geplaatst?* Op dit moment zal deze tweede vraag nog onduidelijk overkomen, maar aan het eind van hoofdstuk 2 zal dat - als het goed is- anders zijn. Het antwoord op deze laatste vraag zal gegeven worden door een kwalitatieve inhoudsanalyse van vijf *NOS-journaal*-items.

De inhoud van deze masterthesis zal er verder dus als volgt uitzien. Na het restant van deze inleiding zal in hoofdstuk 2 een theoretisch kader worden besproken van waaruit de problematiek van de vertoning van Al-Qaida-video's in het *NOS-journaal* kan worden onderzocht. Hierbij moet worden opgemerkt dat eerder (empirisch) onderzoek dat relevant is in 2.2 en 2.3 zal worden besproken, hier in deze inleiding zou dat een te grote uitweiding vragen. De resultaten van de inhoudsanalyse zijn ondergebracht in hoofdstuk 3, waarna ten slotte in hoofdstuk 4 de conclusies volgen en reflectie zal plaatsvinden op deze scriptie.

In het voorgaande is -vanwege het dilemma - al gerefereerd aan de maatschappelijke relevantie van deze masterthesis. Deze heeft allereerst te maken met de journalistiek en haar rol in de samenleving. Het werk van journalisten, specifiek de *NOS-journaal*-redactie, wordt in deze masterthesis onderzocht en het

kan geen kwaad wanneer min of meer objectieve waarnemers van buitenaf dit werk bekijken (een spiegel voorhouden), zeker gezien de hierover benadrukte belangrijke functie van de journalistiek in een democratische samenleving. Tevens zou deze scriptie verhelderend kunnen zijn voor nieuwsconsumenten en mensen die in hun beroep met journalisten te maken krijgen. Ten slotte betreft het in zijn algemeenheid een zeer actueel onderwerp dat ook in de komende jaren waarschijnlijk een rol zal spelen, getuige de huidige stand van zaken in de wereld (de recente aanslagen in Londen).

De wetenschappelijke relevantie van deze masterthesis kent twee facetten. Ten eerste worden abstracte, theoretische concepten als openbaarheid, tegenopenbaarheid en hegemonie (paragraaf 2.1) verbonden met de journalistieke praktijk (1.3), dat wil zeggen met een belangrijk journalistiek dilemma en met hoe (daardoor) een nieuwsuitzending er concreet uitziet. Zo wordt duidelijk wat de praktische waarde van deze theoretische noties (nog) is, dus ook wat er in het huidige medialandschap en -klimaat van terug te zien is. Ten tweede bestaat het empirisch onderzoek (hoofdstuk 3) uit een inhoudsanalyse die een relatief jong media-wetenschappelijk begrip als framing helpt verder te ontwikkelen, ook omdat dit begrip toegepast wordt op audiovisuele media (iets dat in framing-onderzoek nog weinig gebeurd is, zie paragraaf 2.2).

Voordat met hoofdstuk 2 begonnen kan worden, moeten eerst enkele definities toegelicht worden die in de loop van deze masterthesis een rol zullen spelen. Met het 'Westen' of 'de Westerse wereld' wordt in het vervolg van deze masterthesis verwezen naar de landen die qua levensstandaard en cultuur zich min of meer in een overeenkomstige, 'eerste wereld' bevinden. Hiertoe behoren ook landen als Australië, Nieuw-Zeeland en Japan.

Met media zal in het vervolg van deze scriptie bedoeld worden op alle nieuwsmedia waarbinnen video's van Al-Qaida onderwerp van aandacht zijn. Dit kan dus gaan om schriftelijke nieuwsmedia (kranten, tijdschriften), maar ook om andere nieuwsmedia (televisie, internet).

'Terroristen' is de meest discutabele term die in het vervolg van deze masterthesis gebruikt zal worden. Naar Westerse maatstaven is Al-Qaida een terroristische organisatie en Bin Laden een terrorist (zie hoofdstuk 3.1. Naar (sommige) islamitische maatstaven is Al-Qaida een organisatie die niets anders dan

gerechtigheid brengt en zijn juist de Amerikanen en Britten de terroristen, met hun invallen in Irak en hun bombardementen op Afghanistan (zie ook 3.1). In de bespreking van eerder framing-onderzoek (met name 2.2 en 2.3) en in het empirisch onderzoek zal duidelijk worden dat het etiket dat iemand krijgt opgeplakt door de media, zeer belangrijk is voor hoe in de publieke opinie waarschijnlijk tegen die persoon of die organisatie wordt aangekeken. De auteur van deze masterthesis is zich hier van bewust. In dit bijna afgelopen hoofdstuk is voorzichtig met de term 'terrorisme' omgesprongen en ook in het restant van deze masterthesis zal zoveel mogelijk geprobeerd worden Al-Qaida en het Westen op zo objectief mogelijke manier te beschrijven.

2: Theorie

In dit hoofdstuk zal een uitgebreid theoretisch kader worden besproken met het doel de problematiek van de Al-Qaida-video's op een heldere en consistente manier te onderzoeken. De vraagstelling die hierbij hoort, luidt: *Vanuit welk theoretisch kader kan de verhouding tussen de Westerse media en Al-Qaida en het ontstaan van het journalistiek dilemma beschreven worden?* In antwoord op deze vraag zullen vier theoretische concepten worden geïntroduceerd, in twee delen. Eerst zullen openbaarheid, tegenopenbaarheid en hegemonie (2.1) behandeld worden en daarna framing (2.2). Uiteindelijk zal dit alles in de slotparagraaf (2.3) worden samengevoegd tot een geheel en worden geoperationaliseerd op weg naar de inhoudsanalyse in hoofdstuk 3.

2.1 Openbaarheid, tegenopenbaarheid en hegemonie

Openbaarheid

Openbaarheid (of Öffentlichkeit of 'public sphere') wordt door Jürgen Habermas omschreven als 'einen Bereich unseres gesellschaftlichen Lebens, in dem sich so etwas wie öffentliche Meinung bilden kann. Der Zutritt steht grundsätzlich allen Bürgern offen.' (Habermas, 1973; 61). Het is een domein in de samenleving, naast de staat en het domein van de handel, waar een rationele discussie plaatsvindt over zaken van algemeen belang, zoals het functioneren van de overheid. Daaruit, vanuit die kritische controle, ontwikkelt zich een publieke opinie die informeel en formeel (tijdens verkiezingen) effectieve invloed heeft. Vanuit haar plicht om te zorgen voor het welzijn van alle burgers, is het aan de overheid, die geen deel uitmaakt van het publieke domein, om deze discussie te faciliteren, vooral door (de handhaving van) wetten die burgers de vrijheid geven hun mening te uiten, te vergaderen en te publiceren (Habermas, 1974b; 49).

De media krijgen van Habermas een speciale rol toebedeeld, zij zijn een hulpmiddel om de rationele discussie te ondersteunen door informatie en opvattingen te verspreiden onder grote aantallen burgers. Expliciet worden daarmee de journalistieke functies in een democratische samenleving benadrukt, die in de inleiding hiervoor (1.3) genoemd werden. Door op een juiste wijze

(volgens de standaarden) uitvoering te geven aan de nieuwsfunctie, platformfunctie en waakhondfunctie draagt de journalistiek bij aan de rationele discussie zoals Habermas die voor zich ziet in de openbaarheid, de publieke sfeer.

In zijn belangrijke werk *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (oorspronkelijk 1962) gaat Habermas uitgebreid in op de ontstaansgeschiedenis van de publieke sfeer en verbindt hij deze met de opkomst van de kapitalistische samenleving in Europa. Summier samengevat houdt dit in dat door de introductie van de (aandelen)beurs - als gevolg van het oprukkende kapitalisme- zich rond 1550 handelsorganisaties ontwikkelden die ook politieke macht kregen. Zo ontstond in de 18^e eeuw het domein van de 'Öffentliche' macht, waarin de staat en de economisch heersende elite de dienst uitmaakten. Het deel van de bevolking dat hier niet toebehoorde, had geen toegang tot dit domein. Met de verdere verspreiding en intensivering van het kapitalisme ontstond echter een nieuwe burgerij (dokters, juristen, geleerden) die zich ontwikkelde tot een tegenstander van de 'Öffentliche' macht. Zo werd de burgerlijke openbaarheid geboren, waarin kritisch het functioneren van de staat onder de loep werd genomen. In die burgerlijke openbaarheid was de pers een belangrijk instrument dat hielp de publieke opinie ('Öffentliche meinung') tot stand te brengen omdat ze fungeerde als middel waarmee burgers konden discussiëren over belangrijke maatschappelijke zaken. Binnen die openbaarheid golden normen die een goede totstandkoming van de publieke opinie moesten garanderen, zoals een algemene toegankelijkheid, de afwezigheid van privileges en algemeen geldende gedragsnormen.

Habermas stelt dat het hiervoor geschetste ideale liberaalmodel van de publieke sfeer heeft bestaan in het 18^e eeuwse Europa, tijdens de eerste moderne constituties (Habermas, 1964; 52). Voor het vervolg van dit onderzoek doet het er niet toe of dit inderdaad het geval was, omdat het concept openbaarheid - althans het ideaalmodel zoals door Habermas omschreven - enkel een theoretisch doel dient. Maar zoals Dahlgren en Sparks (1991; 5-6) terecht opmerken, lijkt de historische accuraatheid niet volledig, omdat de vrouwenemancipatie pas begin 20e eeuw tot bloei kwam en vrouwen voor die tijd dus geen volwaardige burgers waren en dus geen toegang tot de publieke sfeer hadden. Bovendien spreekt Habermas niet over alternatieve proletarische publieke sferen, zoals de

arbeidersbeweging die met de industriële revolutie (ca. 1760) opkwam (Oosthoek, 1991; 46.).

Hij lijkt het in ieder geval wel bij het rechte eind te hebben wanneer hij spreekt over de ‘refeudalization of the public sphere’ in de 20^e eeuw (Habermas, 1974b; 54). Dit houdt in dat de belangen van een kleine machtige elite, als gevolg van de kapitalisering van de samenleving en een steeds grotere macht van de staat, de publieke sfeer (inclusief cultuur en media) overheersen (Stappers et al, 1990; 102). De private belangen van deze elite worden als publieke belangen verdedigd, waarbij een schijnopenbaarheid wordt gecreëerd. Kenmerkend hiervoor is volgens Habermas de term ‘*Öffentlichkeitsarbeit*’ (Habermas, 1973; 68; zijn cursivering) ofwel public relations. Er wordt een openbaarheid *gemaakt*, terwijl die in de 18^e eeuw als natuurlijk uit de inrichting van de samenleving voortvloeide. De actuele machtspositie van mediaconglomeraten als AOL-Time Warner en Sony-Bertelsmann (Croteau en Hoynes, 2001; 100) mag exemplarisch genoemd worden voor de ‘refeudalization’. In onderzoek van Bagdikian (1990, genoemd in Gamson et al., 1992) werd dit bevestigd: In 1990 beheersten in de Verenigde Staten 23 bedrijven het grootste deel van de markt in kranten, tijdschriften, televisie, boeken en films.

Overigens kan het Internet gezien worden als een medium dat deze ‘refeudalization’ tegen gaat. Immers, het is mogelijk via websites beelden te publiceren en bekijken die niet op televisie te zien zijn, zoals bij onthoofdingen van gijzelaars door moslimfundamentalisten in Irak. De verspreiding van amateurvideo’s en de opkomst van het Internet kunnen dus gezien worden als tegenwicht tegen de overheersing door mediaconglomeraten. Sterker nog, door sommigen wordt het Internet gezien als de ideale openbaarheid zoals Habermas die beschrijft. Vooral in academische kringen is daarover een discussie uitgebroken omdat het Internet volgens sommigen voldoet aan de kenmerken die Habermas in *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (1969) noemt. Hoewel het Internet buiten het onderzoek van deze masterthesis valt (zoals in de inleiding geschreven) is het toch interessant en relevant hier kort op in te gaan.

Vanwege de vrije toegang tot het Internet (mits de beschikking over de technologische faciliteiten), de interactiviteit (many-to-many), de gebruikerscontrole en het globale bereik krijgt het idee van het Internet als ultieme openbaarheid terecht steeds meer aanhangers (Underwood, 2003). Met

name de technische, decentrale structuur ervan mag belangrijk genoemd worden, er is geen macht die het Internet bepaalt (bijvoorbeeld censureert).

Toch lijken ook enkele praktische kanttekeningen op zijn plaats om te benadrukken dat het te vroeg is om nu al een definitief oordeel te vellen over het Internet als Habermas' ideale openbaarheid. Zo is voor vrije toegang een computer met Internet vereist, iets dat in de toekomst waarschijnlijk voor de burgers van Eerste-wereld-landen weggelegd zal zijn, maar niet (direct) voor burgers van de Tweede en vooral de Derde wereld. Een globale publieke sfeer lijkt er voorlopig niet in te zitten. Een andere kanttekening is dat burgers moeten beschikken over de vaardigheden om van een computer en het Internet gebruik te maken (zie De Haan en Steyaert, 2003; 34).

Een derde praktische beperking is dat mensen en groeperingen weliswaar hun opvattingen kunnen uiten via de elektronische snelweg, maar dat deze wel gelezen of gezien moeten worden, willen deze opvattingen een rol spelen in de rationele discussie in de openbaarheid. Er circuleren op het Internet inmiddels zeer veel websites en fora waarop zeer veel meningen geuit worden. Er lijken dus toch altijd 'mediators' zoals nieuws-websites nodig te zijn om deze meningen onder de aandacht van burgers te brengen, alsmede om eventuele taalbarrières te slechten. Hier kan tegenin gebracht worden dat dit inherent is aan de beschrijving die Habermas van de ideale openbaarheid geeft. Deze impliceert immers vrije toegang voor in principe alle burgers en wanneer alle burgers hun mening uiten, doen dus zeer veel meningen de ronde. Een vierde kanttekening is dat getwijfeld kan worden aan het rationele gehalte van discussies op het Internet, zoals Poster (1996, genoemd door Underwood, 2003) opmerkt, omdat religie en emoties een belangrijke rol lijken te spelen. Maar ook dit lijkt inherent aan de beschrijving die Habermas van openbaarheid geeft.

Kortom: De mogelijkheden tot een rationele discussie als in de ideale openbaarheid zijn weliswaar aanwezig op het Internet en theoretisch gezien voldoet het Internet aan de kenmerken van openbaarheid, maar in de praktijk hoeft die daarom niet per definitie plaats te vinden. Het kan zijn dat sommige praktische bezwaren in de toekomst opgelost kunnen worden, maar überhaupt kan er getwijfeld worden aan de praktische haalbaarheid van het concept openbaarheid in het algemeen.

Nog een reden hiervoor kan gezien worden in de rol van de overheid. Volgens Habermas zou deze zich buiten het publieke domein moeten begeven en slechts de rationele discussie moeten faciliteren. Momenteel lijkt het echter zo te zijn dat de overheid zelf ook een speler is in de rationele discussie, in de vorm van ministers en persvoorlichters die met de media spreken en hun mening uiten. Een goed voorbeeld is de campagne rond de Europese grondwet (2005). Aan de ene kant werden burgers opgeroepen te stemmen, terwijl er aan de andere kant ook veel advertenties waren waarin werd opgeroepen 'voor' te stemmen. De overheid deed zelf mee aan de opinievorming. Maar ook op andere momenten is dit het geval, bijvoorbeeld wanneer ministers de media te woord staan. Daarom kan dit een punt genoemd worden waarop Habermas' model tekort schiet. Het lijkt praktisch onmogelijk dat de overheid niet in de rationele discussie aan het woord komt, ze moet zich immers kunnen verdedigen tegen de kritiek van burgers.

Tegenopenbaarheid

Habermas' concept openbaarheid lokte onder andere een vervolgstudie uit van Oskar Negt en Alexander Kluge. In hun *Öffentlichkeit und Erfahrung. Zur Organisationsanalyse von bürgerlicher und proletarischer Öffentlichkeit* (1974) reageren ze op Habermas' opvattingen, analyseren ze op een meer maatschappijkritische, marxistische wijze de toestand van de samenleving en de openbaarheid en zoeken ze naar mogelijkheden om een rechtvaardiger samenleving tot stand te brengen (zie ook Stappers et al, 1990; 103).

Omdat Negt en Kluge in hun opvattingen, net als de hierna te bespreken Enzensberger en in mindere mate Habermas, sterk leunen op de ideeën van Karl Marx (1818-1883) zal voor de duidelijkheid hieronder diens gedachtegoed zeer bondig samengevat worden. Zijn 'historisch materialisme' is, naast een wetenschappelijke methode om de maatschappelijke werkelijkheid te leren kennen, ook een theorie om de maatschappelijke werkelijkheid te veranderen (vanuit die kennis). Die verandering is nodig omdat de wereld - al sinds de Grieken (Bartels, 1977; 11) - volgens Marx gekenmerkt wordt door een grote maatschappelijke ongelijkheid (in rijkdom, macht en kennis). Deze komt voort uit de arbeidsdeling, die weer het gevolg is van de wijze van produceren, die eruit

bestaat dat arbeiders werken om rond te komen, terwijl anderen daarvan vrijgesteld zijn en zich de meerwaarde toe-eigenen van het product dat de arbeiders voortbrengen. Zodoende ontstaan er klassen in de maatschappij, waarbij de onderdrukte, uitgebuite klasse vaak in opstand komt tegen hun onderdrukkers (de eigenaren van de productiemiddelen, de heersende klasse) die hen als gevolg van het kapitalisme (vrije markt, concurrentie) steeds meer uitbuiten (Bartels, 1977; 21).

Degenen die niet aan het productieproces deelnemen, worden geholpen om rijk en aan de macht te blijven door de bovenbouw. Die bestaat uit de 'instituten, de ideeën en de waarden die we in de maatschappij aantreffen' (Uitbuut, 1974; 117). Hieronder kunnen worden verstaan de verschillende machten in de samenleving (rechterlijk, politiek, militair) en de denkwijzen (ideologieën) die door wetenschap, onderwijs, kunst en religie (en de media dus ook) verspreid worden. Volgens Marx' wetenschappelijk socialisme kan deze klassenstrijd worden beëindigd wanneer de mens er in slaagt op een andere wijze te produceren (Bartels, 1977; 21) en het hele kapitalistische systeem op de schop gaat. Voor deze omwenteling, uiteindelijk resulterend in de afschaffing van klassen door gemeenschappelijke toe-eigening van de productiemiddelen, is het nodig dat de arbeidersklasse zich bewust wordt van de actuele, dagelijkse situatie in de maatschappij en zich verenigt, organiseert. Het gebruik van geweld hiervoor wordt door Marx bepleit noch afgewezen. De historische omstandigheden bepalen of dit als instrument - zij het zo min mogelijk - onvermijdelijk is. Uiteindelijk is het doel van de opheffing van klassen en sociale ongelijkheid en van de gemeenschappelijke verdeling van productiemiddelen dat de mens zich volledig kan ontplooien, geholpen door goede gezondheidszorg, onderwijs en cultuur.

Ten slotte moet benadrukt worden dat Marx, in navolging van Hegel, de werkelijkheid en de geschiedenis ziet als dynamische, voortdurend veranderende, processen. Zijn ideeën zijn dan ook meer een leidraad om de maatschappelijke omstandigheden op een bepaald moment te begrijpen (het marxisme is geen systeem dat willekeurig op elk moment toegepast kan worden) waarbij de kennis over die omstandigheden uiteindelijk helpt om daarin veranderingen tot stand te brengen (Bartels, 1977; 24).

In Marx' opvattingen komt het idee van klassenbewustzijn naar voren. Ook bij Negt en Kluge is dit het geval en het is belangrijk op te merken dat zij het begrip openbaarheid (publieke sfeer) dus ruimer opvatten dan Habermas. Naast de sociale sfeer waarin burgers met elkaar debatteren, omvat het voor hen ook de ervaringshorizon van burgers ten opzichte van de sociale realiteit (zie ook Knödler-Bunte, 1975; 55). Zij zetten de burgerlijke openbaarheid (de door de burgerlijke elite bepaalde openbaarheid, volgens hen de stand van zaken in de 20^e eeuw) tegenover de proletarische openbaarheid (Negt en Kluge, 1974; 7).

Deze zogenaamde 'Gegenöffentlichkeit' (Negt en Kluge, 1974; 7), tegenopenbaarheid, is een ideaaltoestand waarin de behoeften van arbeiders gearticuleerd worden en het klassenbewustzijn van de arbeiders tot wasdom komt, volgens Negt en Kluge (1974; 106). Hun ruimere definitie en de titel van hun boek (*Öffentlichkeit und Erfahrung*) verwijzen naar hun centrale uitgangspunt dat de publieke sfeer de ervaring van het proletariaat van de eigen situatie en het eigen bewustzijn bepaalt en dat de door de elite bepaalde burgerlijke openbaarheid zorgt voor een onvolledige en verdraaide ervaring van de sociale realiteit door het proletariaat. De dialectiek tussen de twee publieke sferen (burgerlijk versus proletarisch) moet uiteindelijk leiden tot een overwinning van de proletarische, waardoor een nieuwe organisatie van de menselijke ervaring tot stand wordt gebracht. In de huidige situatie zijn de kapitalistische productieprocessen (de cultuurindustrie) de menselijke ervaring binnengedrongen en wordt het bewustzijn van het proletariaat geëxploiteerd (zie ook Stappers et al, 1991; 101).

Negt en Kluge zoeken in hun werk naar mogelijkheden voor het realiseren van de alternatieve, proletarische tegenopenbaarheid, die onder andere inhoudt dat de echte, werkelijke behoeften van het proletariaat georganiseerd worden in relevante vormen van bewustzijn en activiteit. Volgens de auteurs is televisie één van die vormen. Door de productiestructuur van de media te veranderen kan de inhoud van de televisie veranderd worden, waardoor de echte behoeften van het proletariaat centraal komen te staan (Knödler-Bunte, 1975; 67) en zij uiteindelijk in opstand komen tegen de burgerlijke overheersing van het kapitaal. Door Negt en Kluge wordt dus de alternatieve, proletarische sfeer geconceptualiseerd (die volgens de hiervoor genoemde Dahlgren en Sparks (1991; 6) en Oosthoek (1991) in

de 18^e eeuw in meerdere verschijningsvormen heeft bestaan) in de hoop dat in de 20^e eeuw deze tegenopenbaarheid tot stand zal worden gebracht.

Een overeenkomst tussen Negt en Kluge en Habermas is dat beide tot de conclusie komen dat in de huidige sociale welvaartsstaat geen sprake is van een ideale openbaarheid. Echter, Habermas ziet als ideaal een liberale burgerlijke openbaarheid, terwijl Negt en Kluge hopen op een proletarische tegenopenbaarheid, die dus tegengesteld is aan de burgerlijke openbaarheid (Knödler-Bunte, 1975; 53).

De concepten openbaarheid en tegenopenbaarheid sluiten elkaar niet uit en zullen daarom in deze masterthesis beide gehanteerd worden. Er wordt uitgegaan van het bestaan van een sterke, door de kapitalistische elite bepaalde openbaarheid, naast verscheidene kleinere, alternatieve sferen. Er zal hier wel een keuze gemaakt moeten worden voor de definitie van openbaarheid van Habermas (smal) respectievelijk Negt en Kluge (breed). Vanwege een nauwe relatie met andere in deze masterthesis belangrijke theoretische noties zoals hegemonie en framing, wordt ervoor gekozen de benadering van Negt en Kluge te volgen. In hun benadering spelen het bewustzijn en de ervaring van burgers een belangrijke rol, iets dat ook het geval is bij de andere belangrijke concepten.

Habermas, Negt en Kluge en de kritische theorie

In de hiervoor al aangestipte kritiek op de 20^e-eeuwse maatschappelijke verhoudingen van de burgerlijke openbaarheid, klinkt het stempel door van de kritische theorie, waartoe zowel Habermas als Negt en Kluge behoren, zij het dat de eerste meer gematigd is (ook volgens Knödler-Bunte; 1975; 54). Deze stroming veroverde veel aanzien met kritische benaderingen van samenleving, cultuur, politiek en economie. De cultuurindustrie (de naam zegt het al) wordt volgens hen enkel geregeerd door economische motieven, waarbij geestelijke creaties worden vercommercialiseerd en gestandaardiseerd en waarin mediatoeschouwers verworpen zijn tot machteloze slachtoffers van de massacultuur die hen onderwerpt (Stappers et al, 1990; 97-101).

Met deze benadering van toeschouwers als passievelingen die de boodschap van de massacultuur gedwee overnemen, gaat de kritische theorie voorbij aan de bewezen autonomie van toeschouwers. Ook naar de mening van Stappers et al legt

de kritische theorie teveel macht bij de zender (Stappers et al, 1990; 98). Uit empirische onderzoeken van Ang (1982) en Radway (1984), kwam bijvoorbeeld naar voren dat kijkers respectievelijk lezers een eigen interpretatie van televisieprogramma's of boeken kunnen hebben en dus niet per definitie de boodschap van de makers overnemen. Als voorbeeld uit het onderzoek van Ang kan genoemd worden dat het personage Pamela uit *Dallas* door de ene kijker als 'een leuke meid' (Ang, 1982; 119), maar door andere kijker als een 'barbiepop zonder gevoel' (Ang, 1982; 119) wordt omschreven. Uit onderzoek van Iyengar (1991, genoemd in Gamson et al, 1992; 391) bleek bovendien dat de cultuur, kennis en ervaring van een individu zijn of haar interpretatie sturen. Ook onderzoeken van Press (1991) en Hunt (1997), beiden genoemd in Croteau en Hoynes (2000; 273-275) wijzen erop dat diverse factoren (sociale achtergrond, ras) beïnvloeden hoe een televisieprogramma ervaren wordt. De macht van de makers is niet zo groot als de kritische theorie veronderstelt.

Uit de resultaten van deze onderzoeken kan daarnaast afgeleid worden dat er geen sprake is van het bestaan van één waar, authentiek bewustzijn, iets dat de kritische theorie suggereert door te stellen dat de machtige elite burgers een vals bewustzijn oplegt (Chandler (2005) merkt dit op). De genoemde onderzoeken geven immers aan dat mensen een televisieprogramma of boek - en logischerwijs dan ook de realiteit- op verschillende manieren kunnen beleven en er dus niet één ware, authentieke beleving bestaat.

Toch - dit kan ook geconcludeerd worden uit de onderzoeken van Ang (1982) en Radway (1984) - kunnen groepen kijkers en lezers gedeeltelijk dezelfde interpretaties van mediateksten hebben. Croteau en Hoynes (2000; 264) spreken in dit verband over 'structure' (hier: het televisieprogramma) en 'agency' (de autonomie van de toeschouwer). Voor deze masterthesis is dit een belangrijke conclusie omdat daarmee het idee ondersteund wordt dat televisieprogramma's, waaronder journaals, kijkers richting een bepaalde interpretatie van een onderwerp kunnen sturen (iets dat vooral in relatie tot framing van belang is, zie 2.2).

In *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (1990) en het artikel 'Öffentlichkeit' (1973) bezondigt ook Habermas zich aan het genoemde manco van de kritische theorie omdat hij, zoals Dahlgren en Sparks terecht opmerken, voorbijgaat aan de

complexiteit van betekenisvorming en de eigen inbreng van de toeschouwer (dus dat er meerdere interpretaties mogelijk zijn). 'References to the complexities and contradictions of meaning productions, [...], are absent.' (Dahlgren en Sparks, 1991; 6). In later werk (met name de *Theorie des Kommunikativen Handelns*, 1981) heeft hij hier wel aandacht voor (Stappers et al, 1990; 107 en Habermas, 1981; 571). Hij ziet hierbij de inherente ambivalentie van massacommunicatie (dus de mogelijkheid van meerdere interpretaties van eenzelfde programma) als hoopgevend teken dat de cultuurindustrie burgers niet volledig onderwerpen kan (zie ook verder).

Negt en Kluge, meer dan Habermas bevlogen, laten zich in hun *Öffentlichkeit und Erfahrung* pessimistisch uit over de situatie van het individu te midden van het commerciële 'geweld' van de cultuurindustrie. De autonomie van de toeschouwer wordt volgens hen gefingeerd (Negt en Kluge, 1974; 177). En alleen al doordat ze het concept openbaarheid ruimer opvatten (namelijk als ervaringshorizon), beoordelen ze de macht van de cultuurindustrie als groter dan Habermas doet, iets dat door de onderzoeken van Ang en Radway dus sterk gerelativeerd wordt. Toch zien ze, net als Habermas in zijn latere werk, nog wel mogelijkheden waardoor het proletariaat de burgerlijke overheersing zou kunnen beëindigen.

De kritische theorie kent, naast ongenueanceerde aannames over de autonomie van de toeschouwer (en het bestaan van een vals bewustzijn) en een weinig praktische insteek, nog een zwakte: een over het algemeen gebrekkige empirische onderbouwing (Stappers et al, 1990; 97). Dit geldt in mindere mate voor Habermas, die in zijn werk veelvuldig relaties legt met andere wetenschappen zoals juridische geschiedenis, empirische sociale wetenschappen en cultuurhistorie (Habermas, 1974a). Toch is ook Habermas nog te weinig concreet: Hij gaat er niet op in hoe zijn ideaalmodel van openbaarheid in de praktijk werkt (zoals duidelijk werd bij de bespreking van het Internet als publieke sfeer). Overigens moet opgemerkt worden dat steeds meer kritische onderzoeken met een empirische onderbouwing uitgevoerd worden, iets dat Chandler (2005) terecht opmerkt en waarvan Croteau en Hoynes (2001: *The Business of Media*) een goed voorbeeld zijn.

Ook Negt en Kluge onttrekken zich niet aan de malaise van zwakke empirische onderbouwing. Hun gezamenlijk werk (1974) komt meer over als een zeer uitgebreid essay vol theoretische voorstellingen over wat er veranderd zou moeten worden in plaats van een wetenschappelijk werk met een empirische onderbouwing. Ook Knödler-Bunte komt min of meer met deze kritiek: 'It is a weakness of Negt and Kluge's book that the authors consider relevant works of Claus Offe and Joachim Hirsch and others only thematically and not systematically.' (Knödler-Bunte, 1975; 64). Daarnaast komt hij terecht tot de beoordeling dat Negt en Kluge, net als de hierna te bespreken Hans-Magnus Enzensberger, er een te romantisch beeld op na houden wat betreft de invloed van technologie (televisie): '...the authors fatally approach the neoromantic building block theory of Hans Magnus Enzensberger..' (Knödler-Bunte, 1975; 70). Ze lijken televisie te zien als de onafhankelijke motor van allerlei maatschappelijke veranderingen, terwijl ze voorbij gaan aan verscheidene andere factoren die invloed op dergelijke veranderingen zouden kunnen hebben en aan de mogelijkheid dat de televisie zelf ook beïnvloed wordt.

Ondanks deze minder sterke punten, hebben de opvattingen van Habermas en Negt en Kluge een toegevoegde waarde voor de mediawetenschappen en voor deze masterthesis. Zo gaan ze er als aanhangers van de kritische theorie vanuit dat er geen objectieve, waarde vrije wetenschap bestaat (Stappers et al, 1990; 97, Chandler, 2005), iets dat zeker in de mediawetenschappen een belangrijk uitgangspunt verdient te zijn. Het doet in dit kader vreemd aan dat de kritische theorie, zoals hiervoor besproken, zo weinig oog heeft voor noties als 'oppositional reading' en de actieve toeschouwer. Een andere, aanverwante, verdienste van de kritische theorie is dat deze de grotere structuren in de samenleving blootlegt, inclusief algemeen gehanteerde normen en waarden (die als natuurlijk, als 'taken-for-granted', worden gezien (Chandler, 2005). Daarnaast (of daardoor) helpen ze de interactie tussen economie, politiek, cultuur en samenleving (Stappers et al, 1990; 97) te duiden (en in deze masterthesis wordt dit ook geprobeerd). Het beschrijven van de openbaarheid door Habermas en van tegenopenbaarheid door Negt en Kluge is daar een goed voorbeeld van. Framing (2.2) past hier ook bij, omdat in sommige framing-onderzoeken, zoals Entman (1991), verborgen', geïmpliceerde waarden in de media geopenbaard worden.

Openbaarheid en tegenopenbaarheid spelen als belangrijke onderdelen van het theoretisch kader (naast hegemonie en framing) een belangrijke rol in het onderzoeken van het onderwerp. Even verder zullen deze concepten toegepast worden op moslimfundamentalisten en hun strijd. Wanneer de zwakke plekken in acht worden genomen en waar mogelijk afgezwakt worden door te uitgesproken uitgangspunten te nuanceren, de opvattingen meer te concretiseren en bovenal empirische ondersteuning toe te voegen, dan kunnen de ideeën van Habermas en Negt en Kluge grote verdienste hebben om grotere structuren in media en samenleving bloot te leggen.

Enzensberger's theorie van de audiovisuele media

Vooraf door Negt en Kluge is hiervoor al een verbinding gelegd tussen audiovisuele media en de strijd tussen de (kapitalistische) dominante elite en onderdrukte groepen in de samenleving. Uitgangspunt van deze masterthesis is dat de amateur-videocamera Al-Qaida in staat stelt meer en (meer) onder eigen controle de Westerse publieke opinie te beïnvloeden, een plaats te veroveren in de Westerse openbaarheid. Een directe relatie tussen audiovisuele media en hun functie bij het helpen van onderdrukte groepen (ook in dit geval het proletariaat) legt Hans Magnus Enzensberger in zijn theorie van de audiovisuele media (Enzensberger, 1970). Deze theorie vormt een illustrerend uitstapje naar aanleiding van de opvattingen van Negt en Kluge en heeft voor deze masterthesis vooral praktische relevantie.

In zijn artikel (1970) geeft Enzensberger een aanzet tot een marxistische theorie van de audiovisuele media, waarbij hij de volgens hem ruimschoots aanwezige emanciperende mogelijkheden van de audiovisuele media naar voren haalt. Het unieke aan deze media is volgens de auteur namelijk dat deze voor het eerst in de geschiedenis 'een massale deelneming aan een maatschappelijk en vermaatschappelijk proces mogelijk' maken (Enzensberger, 1970; 4). Hier kan direct een relatie worden gezien met Habermas' openbaarheid als het domein van rationele discussie met in principe vrije toegang voor alle burgers.

Volgens Enzensberger bieden de massamedia vooralsnog geen communicatiemogelijkheden, er is geen wisselwerking mogelijk tussen zender en ontvanger. Hoewel de techniek hiervoor wel toereikend is, wordt deze interactie

door de bewustzijnsindustrie tegengehouden. Met 'bewustzijnsindustrie' doelt Enzensberger op de cultuurindustrie die volgens hem mensen het zicht op de werkelijkheid ontnemt, bijvoorbeeld door stereotyperingen en door valse behoeften te creëren (Stappers et al 1991; 103). Daarnaast worden de echte behoeften van de massa juist geëxploiteerd. Dergelijke behoeften, zoals volgens Enzensberger (1970; 13) 'de behoefte aan deelneming aan het maatschappelijk proces, aan bevrijding van onwetendheid en onmondigheid', worden ingekapseld en zodoende geneutraliseerd (in Habermas' termen wordt een schijnopenbaarheid gecreëerd). Ook in de betogen van Negt en Kluge is dit element van bewustzijn terug te vinden.

Enzensberger ziet de 'nieuwe media' (zoals hij een in die tijd nieuw elektronisch medium als televisie noemt), indien ze op een juiste manier worden gebruikt, als een middel om de massa in staat te stellen zelf de media te manipuleren (in de vorm van schrijven, filmen, uitzenden), omdat ze naar hun structuur egalitair, voor iedereen toegankelijk zijn. Vertaald naar Negt en Kluge en Habermas houdt dit in dat onderdrukte groepen de mogelijkheid krijgen op hun eigen manier hun tegenopenbaarheid in de openbaarheid naar voren te laten komen. Vertaald naar moslimfundamentalisten komt men terecht op het uitgangspunt van deze masterthesis: de amateur-videocamera biedt Al-Qaida de kans onder eigen regie op een actuele, geavanceerde manier hun opvattingen te verkondigen onder een groot publiek.

Naar de mening van Enzensberger hebben de mediaproductanten (de bewustzijnsindustrie) tot dusverre het gebruik van de audiovisuele media door de massa maatschappelijk irrelevant gehouden (ze zijn de status van vakantievideo's niet ontstegen) door het instellen van schijnbaar democratische fora (zoals in de krant de opiniepagina), waarin de massa enkel in de gelegenheid wordt gesteld zijn eigen afhankelijkheid te bevestigen (Enzensberger, 1970; 10). Daarnaast wordt de massa in zijn gebruik beperkt door de producties van de massa als stuntelig, vernederend neer te zetten. Hierdoor wordt benadrukt dat de massa niet in staat is (of zou zijn) tot een 'eigen articulatie' te komen. Dit idee leeft volgens de auteur overigens zelfs sterk onder mensen die zich socialistena noemen (Enzensberger, 1970; 11). Enzensberger noemt hier ter illustratie de Duitse televisieshow *Kühlemkampff*, in Nederland zou bijvoorbeeld *De leukste thuis* (TROS) genoemd

kunnen worden. De hiervoor beschreven isolatie van de uitingen van de massa kan volgens Enzensberger opgeheven worden door een socialistische strategie van de massamedia, een collectieve productievorm die door alle communisten (inclusief kunstenaars en intellectuelen) omarmd moet worden. 'Taperecorders, foto- en smalfilmcamera's' (Enzensberger, 1970; 12) moeten alle maatschappelijke conflictsituaties opnemen, zodat daarmee een agressieve vorm van openbaarheid ontstaat. Zodoende kan de massa haar ervaringen veiligstellen (en zo zelf 'auteurs van de geschiedenis' worden (Enzensberger, 1970; 22)), daarvan leren en bewustzijn ontwikkelen. In termen van Negt en Kluge: Middels audiovisuele apparatuur die alle facetten van de tegenopenbaarheid registreert, kunnen de werkelijke behoeften van arbeiders blootgelegd worden.

Enzensberger benadrukt dat alleen het in handen hebben van de media niet voldoende is om ook werkelijk macht uit te oefenen, maar dat ook de boodschap die met de middelen geuit wordt, van groot belang is. Alvast gerelateerd aan moslimfundamentalisten houdt dit in dat het handen in hebben van de technische mogelijkheden om zelf te produceren niet afdoende is, het is ook zeer belangrijk hoe ze uiteindelijk in beeld verschijnen. Dit kan gezien worden als een verwijzing naar framing in de Westerse media: Er is de mogelijkheid aanwezig dat journalisten door middel van framing de bedoelde boodschap van de moslimfundamentalisten gemankeerd weergeven. Dat is een referentie aan het tweede deel van deze masterthesis waarin de wijze waarop journalisten moslimfundamentalisten en hun opvattingen 'framen' wordt geanalyseerd.

De burgerlijke samenleving stelt zich tegen deze nieuwe vorm van openbaarheid (die Enzensberger voor ogen staat, d.w.z. camera's op straat) teweer door allerlei wettelijke maatregelen, bijvoorbeeld op het gebied van privacy. In dit afzetten tegen de burgerlijke samenleving komen de verschillende maten van bevlogenheid in marxisme van Habermas aan de ene kant en Negt, Kluge en Enzensberger aan de andere kant naar voren. Habermas rekent op tegen-tendenzen in de burgerlijke openbaarheid (zie verder), terwijl de anderen die openbaarheid als geheel verwerpen en opteren voor een nieuw soort openbaarheid.

Ten slotte stelt Enzensberger dat sommige groepen in de samenleving zich bewust zijn van de subversieve mogelijkheden van de media en hij verwijst daarbij direct naar het gebruik van massamedia door revolutionairen zoals de Tupamaro's

(een guerrillagroep die eind jaren zestig in Uruguay een kortstondige coup pleegde (Huffmann, 2004)) en naar 'arabische guerrillero's' (Enzensberger, 1970; 14). Het lijkt voor de hand liggend dat hij onder deze categorie ook groeperingen schaarst van wie de video's het onderwerp van deze masterthesis vormen.

In Enzensberger's theorie voor de audiovisuele massamedia klinkt zijn fanatieke marxistische aard door. Net zoals Negt en Kluge kan hij daarom aangevallen worden op enkele minder sterke punten. Zo heeft ook hij een negatieve blik op de autonomie van de toeschouwer (getuige de term bewustzijnsindustrie). Dit kan weerlegd kan worden door te verwijzen naar empirisch onderzoek van Ang (1982) en Radway (1984), dat echter nog niet gedaan was toen Enzensberger zijn essay schreef. In deze laatste opmerking openbaart zich een probleem dat anno 2005 kenmerkend lijkt voor de theoretische noties openbaarheid, tegenopenbaarheid en hegemonie. Deze ideeën zijn uiterlijk begin jaren'70 gepubliceerd - zo bewijzen de jaartallen van de publicaties. Sinds die tijd hebben in de film- en televisiewetenschappen diverse nieuwe opvattingen (en empirische onderzoeken) een opmars gemaakt, die de genoemde kritische theoretische begrippen in dit kader wat gedateerd doen overkomen. Zo is het idee bekritiseerd van een vaststaande boodschap die verzonden wordt naar een publiek (Kim, 1999). Volgens sommigen moet deze 'transmission view of communication' vervangen worden door een 'ritual view of communication' (Carey, 1989) waarin communicatie gezien wordt "a process through which a shared culture is created, modified, and transformed" (Carey; 1989), dat er dus geen vaststaande boodschap bestaat die verzonden kan worden. Deze ideeën vinden in de genoemde onderzoeken van Ang (1982), Radway (1984), Press (1991) en Hunt (1997) bevestiging. Ook het begrip ideologie (dat verwant is aan hegemonie) is hiermee onder druk komen te staan, omdat bij deze 'ritual view' de sturende invloed van televisieprogramma's in hoe ze opgevat kunnen worden, eigenlijk wegvalt. Toch is ervoor gekozen de notie van hegemonie te gebruiken omdat deze zeer adequaat de relatie tussen openbaarheid en tegenopenbaarheid en tussen macht en framing beschrijft. Daar komt bij dat deze noties zeer goed van toepassing bleken op het onderwerp van deze masterthesis. Ondanks de nadelen die dit met zich meebrengt, is deze keuze toch gemaakt.

In zijn fanatisme lijkt Enzensberger verder te kort door de bocht te gaan wat betreft de macht van de techniek. Hij neigt, net als Negt en Kluge, naar 'technologisch determinisme' (Webster, 2002; 272). Dit houdt in dat techniek als onafhankelijke motor van veranderingen in de samenleving wordt gezien zonder dat rekening wordt gehouden met dat technologie zelf ook onder invloed staat van maatschappij en cultuur en dat ook andere factoren veranderingen kunnen stimuleren. Enzensberger beseft weliswaar het belang van de boodschap van media (het bezit ervan alleen is niet genoeg), maar lijkt de 'nieuwe media' als onafhankelijke motor van een kapitale verandering te beschouwen (namelijk dat het proletariaat de macht overneemt), zonder te kijken naar andere maatschappelijke veranderingen die hiervoor eventueel nodig zijn.

Ook deze masterthesis zou van enig technologisch determinisme beschuldigd kunnen worden vanwege de belangrijke rol die de amateur-videocamera krijgt toebedeeld als middel voor radicale moslims om hun tegenopenbaarheid te uiten. Maar in de inleiding werd al benadrukt dat ook het Internet hiertoe de mogelijkheid biedt en daarnaast is het empirisch onderzoek in hoofdstuk 3 een goede weerlegging van deze mogelijke beschuldiging omdat daarin de belangrijke rol van journalistredacties bij uitzendingen onder de loep wordt genomen (het effect van de amateur-videocamera wordt als afhankelijk gezien van andere factoren).

Een laatste minpunt is dat Enzensberger niet ingaat op hoe de opgenomen beelden uiteindelijk hun beoogde publiek bereiken, uitgezonden worden. Dit past bij Enzensberger's bevlogen, maar weinig concreet uitgewerkte plannen (zoals ook Habermas en Negt en Kluge hierin te kort schieten). Enzensberger benadrukt weliswaar het belang van de boodschap. Maar, wanneer de 'maatschappelijke conflictsituaties' (Enzensberger, 1970; 12) geregistreerd en gemanipuleerd (gemonteerd) zijn, hoe worden dan de behoeften van de arbeiders voor een breed publiek gearticuleerd? In deze masterthesis krijgt deze stap wel een belangrijke plaats toebedeeld: Het is uiteindelijk de journalistredactie die bepaalt op welke manier de opvattingen van Al-Qaida in de openbaarheid naar voren komen. De moslimfundamentalisten hebben dankzij de videocamera meer zeggenschap hierover, maar zijn nog altijd afhankelijk van nieuwsorganisaties.

Een artikel van Groen en Kranenberg (2005) is een goed voorbeeld van tegenopenbaarheid in het algemeen en van het belang van de uitzending van beelden in het bijzonder. Dit artikel gaat over de films die onder radicale moslims de ronde doen over de misdaden van Russische soldaten in Tsjetsjenië en over onthoofdingen van Amerikanen en collaborateurs in Irak. Met een videocamera zijn deze gebeurtenissen opgenomen (ze vormen een tegenopenbaarheid), maar ze worden in het Westen nauwelijks uitgezonden. De geïnterviewde, een Tsjetsjeense arts, spreekt in dit verband over 'eenzijdige berichtgeving, de volstrekte onverschilligheid van vooral Amerika, maar ook Nederland' die radicalisering onder Nederlandse moslimjongeren in de hand werkt (Groen en Kranenberg, 2005). Dus alleen opnemen blijkt allerminst genoeg, uitzenden is minstens even belangrijk.

Het nut van de theorie van Enzensberger voor deze masterthesis is -ondanks de mindere goede punten- dat deze een meer praktische toepassing vormt van de ideeën van Negt en Kluge en zodoende een meer directe link mogelijk maakt met moslimfundamentalisten. Vooral past zijn socialistische strategie van de media goed bij Negt en Kluge's definitie van openbaarheid als ervaringshorizon omdat de amateur-videocamera's in zijn plan functioneren als waarnemers van maatschappelijke conflictsituaties. Zodoende helpen ze de arbeiders om - in termen van Negt en Kluge - klassenbewustzijn te ontwikkelen.

Hegemonie

De Italiaanse Marxist Antonio Gramsci schreef ten tijde van zijn gevangenschap onder het bewind van Mussolini een aantal theoretische essays waarin één van de belangrijkste aspecten het concept hegemonie is (Gramsci, 1971). Hiermee doelt hij op de macht van een dominante groep over andere sociale groepen in een samenleving, die niet (alleen) gebaseerd is op militaire of economische macht, maar vooral op symbolische of intellectuele macht (Pearson, 2001; 236). Deze macht houdt in dat de ideologie van de heersende groep de dominante ideologie in een samenleving is, inclusief normen, waarden en vooral 'common sense'-opvattingen. Voorbeelden daarvan zijn ideeën over wat 'natuurlijk' is, wat 'everybody knows' (Croteau en Hoynes, 2000, 164), welke groepen 'normaal' zijn en welke groepen afwijken (Dyer, 1977 in Hall, 1997; 259). Chandler (2005) omschrijft hegemonie als 'bourgeois hegemony', waarmee direct

de relatie met openbaarheid en tegenopenbaarheid duidelijk wordt (de hegemonie ligt bij de hiervoor behandelde burgerlijke openbaarheid).

De 'common sense'-opvattingen kennen een materiële kant in de vorm van culturele uitingen en rituelen. Ook de media vallen hieronder (dus in relatie tot deze masterthesis: ook het *NOS-journaal*). Deze fungeren niet slechts als doorgeefluik (een spiegel), maar bieden een bepaalde (representerende) blik op de werkelijkheid (Hall, 1982 in Croteau en Hoynes, 2000). Daarmee vormen ze een cultureel strijdperk ('site of struggle', Chandler, 2005) waar ideeën ter discussie staan (Croteau en Hoynes, 2000; 166).

Hiermee raakt men aan een belangrijk aspect van hegemonie. Het is niet permanent maar houdt voor de dominante groep een voortdurende strijd in om de instemming met hun heerschappij (consensus, of in het Engels 'consent') van groepen in de samenleving. Dat gevecht staat onder invloed van veranderende omstandigheden en met name nieuwe ideeën die in de samenleving ontstaan en op een bepaalde manier in de oude opvattingen (moeten) worden ingepast. Het is in wezen een onderhandelingsproces ('negotiation') tussen de verschillende partijen, waarbij soms ook compromissen worden gesloten, die de dominante groep toestaat om haar heerschappij te behouden (Pearson, 2001; 236).

Voor de omverwerping van de status quo dat middels de consensus in stand wordt gehouden is het volgens Gramsci nodig dat zich een 'counter hegemonic' culture ontwikkelt waarin de werkende klasse de normen en waarden van de bourgeoisie ter discussie stelt (wikipedia.org, 2005b). Hier is een parallel zichtbaar met Negt en Kluge's tegenopenbaarheid. Ook zij achten het van belang dat de onderdrukte massa een eigen domein heeft als tegenwicht tegen de burgerlijke openbaarheid. Een andere gelijkenis (logisch gezien hun gemeenschappelijke, bevlogen marxistische achtergrond) is dat een belangrijk ingrediënt van zowel Gramsci's hegemonie als Negt en Kluge's tegenopenbaarheid het idee is van een voortdurende (klassen)strijd tussen heerser en overheerste.

Een aspect van hegemonie dat vreemd aan doet, is een combinatie van twee tegenstrijdige uitgangspunten. Aan de ene kant wordt door Allan (in Pearson, 2001; 236) en Croteau en Hoynes benadrukt dat hegemonie gekenmerkt wordt door een onderhandelingsproces tussen de dominante groep en andere sociale groepen over de acceptatie van het dominante wereldbeeld (Croteau en Hoynes, 2000; 164). Aan

de andere kant geeft Allan aan dat hegemonie ook inhoudt dat onkritisch en onbewust het perspectief van de dominante groep wordt overgenomen (Allan in Pearson, 2001; 236). Croteau en Hoynes stellen wat dit betreft dat veel opvattingen 'common sense' zijn (Croteau en Hoynes, 2000; 164) en dus ook door de meeste burgers onkritisch en onbewust worden overgenomen. Dus hegemonie is tegelijkertijd bewust (onderhandeling) en onbewust ('common sense'). Dit is een contradictie die opvalt en waar Allan en Croteau en Hoynes aan voorbij lijken te gaan. Wanneer bepaalde opvattingen direct (onbewust) worden overgenomen, hoe kan er dan sprake zijn van een strijd of een onderhandelingsproces? En wanneer 'common sense'-opvattingen worden bediscussieerd, dan zijn ze toch per definitie niet 'common sense'? Hoe werkt hegemonie in de praktijk?

Een antwoord hierop kan gegeven worden middels een fictief voorbeeld, waarin de hegemonie in de Westerse wereld vergeleken wordt met een andere hegemonie, bijvoorbeeld in het Midden-Oosten. Verreweg de meeste mensen in het Westen zien de democratie, met scheiding van kerk en staat, als de meest geschikte staatsvorm voor een land. In sommige landen in het Midden-Oosten, waar geen scheiding tussen kerk en staat is, kijkt men daar anders tegenaan en wordt een islamitische grondwet (gebaseerd op de sharia, de islamitische leefregels, Maqsood, 2001) gehanteerd. Zo wordt duidelijk dat ook democratie maar *een* (en niet *de*) staatsvorm is en dat de voorkeur van Westerlingen voor democratie 'geconditioneerd' lijkt door de heersende elite. Aan de hele samenleving is het idee van democratie opgedrongen, terwijl dit niet zo vanzelfsprekend is als het lijkt (blijkens de ideeën in sommige landen in het Midden-Oosten). De contacten die Westerlingen (met name journalisten) hebben met het Midden-Oosten kunnen burgers in het Westen (wanneer journalisten berichten over de politieke situatie in het Midden-Oosten) hun eigen 'common sense'-opvattingen doen bekritisieren.

In de praktijk lijkt het erop neer te komen dat het grootste deel van de tijd de normen, waarden en 'common sense'-opvattingen onbewust en onkritisch gevolgd worden, maar dat contacten met een andere hegemonie deze opvattingen (tijdelijk) ter discussie kunnen doen stellen en dat de hegemonistische elite dan moet strijden om haar macht te behouden. Tegen deze redenering kan ingebracht worden dat het maar de vraag is of journalisten ideeën verspreiden die tegen de heersende hegemonie ingaan (dit is immers een aspect van hegemonie). Een

bevestiging van dit tegenargument is aan te treffen bij Croteau en Hoynes (2000; 167), die op grond van empirisch onderzoek concluderen dat ‘news focuses on powerful people and institutions and generally reflects established interests’, en bij Carregee en Roefs (2004), zie paragraaf 2.2, die een soortgelijke conclusie hebben. Het lijkt hierbij ook zo te zijn dat wanneer journalisten berichten over het buitenland, dit een bevestiging van de al bestaande ‘common sense’-opvattingen tot gevolg kan hebben (dan is juist geen strijd door de elite nodig). Aan de andere kant kan de macht van de media gerelativeerd worden door te wijzen op het verschijnsel dat er onder burgers bepaalde opvattingen kunnen leven, die niet door de media opgepikt worden. Dit lijkt bijvoorbeeld een (deel) oorzaak van de in Nederland schijnbare kloof tussen politiek en burger: De media vervullen hun waakhond- en platformfunctie (zie 1.3) niet altijd goed.

Gamson, Croteau, Hoynes en Sasson (1992) pleiten er voor om hegemonie als theoretisch concept te verlaten, omdat het zijn originele (Gramsci’s) betekenis verloren heeft. Opvallend is dat bij deze auteurs ook Croteau en Hoynes staan, die in *Media/Society* (2000) hegemonie zonder al te kritische opmerkingen behandelen. Beter is het volgens Gamson et al (1992) een indeling van twee domeinen te maken en daartussen interactie te veronderstellen. Eén domein bevat onbekritiseerde, onbewuste sociale constructies, het andere domein houdt het media discours in waarin wel om betekenissen en opvattingen gestreden wordt (Gamson et al, 1992; 381-2). In dit laatste domein zou het dus kunnen voorkomen dat de argumenten van de machthebbers overtuigend worden weerlegd door critici, hierbij zelfs geholpen door de media.

Toch noemen Gamson et al hier Hallin (1987) die benadrukt dat ‘powerful constraints limit the impact of such challenges [bekritiseringen, SvY]’ (Gamson et al, 1992; 383). Ook refereren ze aan een studie van Ryan (1991) die onderzoek deed naar de invloed van een anti-interventie-groep op media coverage over Centraal Amerika halverwege de jaren ’80. Hierover concluderen ze: ‘While the discourse did not fundamentally change, the group temporarily opened the local media to a different interpretation of the situation in Central America.’ (Gamson et al, 1992; 383). Daarmee spreken ze zichzelf dus in tweevoud tegen en maken ze de macht van de machthebbers weer groter dan ze in eerste instantie bedoelen.

Aan de andere kant vormt dit een bevestiging van het idee dat af en toe tijdelijk 'common sense'-opvattingen aangevallen worden.

In de andere theoretische concepten van deze masterthesis speelt het idee van bewustzijn, van een ideologie die de ervaring van het dagelijks leven bepaalt (zoals bij hegemonie het geval), een belangrijke rol. Toch is een ander belangrijk uitgangspunt van deze masterthesis, dat kijkers een eigen interpretatie van programma's erop na kunnen houden en niet per se de boodschap van de makers overnemen (zie de bespreking van de kritische theorie). Dus ook in deze masterthesis zit een contradictie: Aan de ene kant wordt uitgegaan van de macht van media, politiek en economie in het sturen van de ervaring van burgers (die onbewust opvattingen overnemen), terwijl aan de andere kant de autonomie van de burger wordt benadrukt (het ontwikkelen van eigen opvattingen). Dit is een elementaire kwestie omdat deze bepalend is voor de veronderstellingen betreffende de (sterke) heerschappij van de dominante elite in de openbaarheid en de (beperkte) mogelijkheden die moslimfundamentalisten hebben om in het Westen, in Nederland voet aan de grond te krijgen en hun beoogde doelen te bereiken.

Een combinatie van theorie (Habermas) en empirie biedt hiervoor een oplossing. In *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (1990) laat Habermas zich niet uit over de wijze waarop arbeiders de rechtvaardige samenleving tot stand kunnen brengen (ook volgens Knödler-Bunte, 1975). Wel geeft hij in later werk een indicatie waar volgens hem de oplossing vandaan zal komen, namelijk het communicatief handelen dat hij beschrijft in zijn *Theorie des Kommunikativen Handelns* (1981). Dit houdt een symmetrische, machtsvrije communicatie in waarbij iedereen de kans krijgt opvattingen en kritiek te uiten, zonder dat een bepaalde partij de macht heeft (Stappers et al. 1991; 106). Volgens Habermas wordt deze 'Alltagsprache' tussen burgers niet door de massamedia bepaald en zijn er tevens diverse tegen-tendenzen te onderscheiden die hoop op een oplossing bieden (Stappers et al, 1991;108).

De eerste tendens houdt in dat ideologische boodschappen volgens hem hun doel voorbij kunnen schieten en als tegendeel kunnen worden opgevat door sommige ontvangers. De tweede tegentendens is dat in elke uitzending, ook van populaire cultuur, een kritische boodschap kan zitten. Deze twee

veronderstellingen wortelen in de ambivalente betekenis van media die Habermas in zijn latere werk benadrukt, terwijl hij er eerst aan voorbij ging (zoals eerder besproken). Het idee van een ambivalente betekenis van media kan gezien worden als een ondersteuning voor de veronderstelde aanwezigheid van het centrale dilemma voor journalisten. Immers, wanneer mediaboodschappen een ambivalente betekenis hebben, dan is ook de mogelijkheid aanwezig dat kijkers de videoboodschappen van moslimfundamentalisten ten gunste van hen interpreteren, iets dat journalisten -als gevolg van hun onderdompeling in de hegemonie- onbewust proberen te voorkomen. En deze ambivalentie impliceert dus ook dat Al-Qaida doelen als terreur en propaganda kan bereiken door opvattingen via video's te verkondigen (de mogelijkheid is bijvoorbeeld aanwezig dat burgers er angstiger door worden). Tegelijkertijd kan deze ambivalentie gezien worden als een beperking van de macht van de dominante elite, omdat deze dus niet in staat lijkt volledig de interpretatie van mediaboodschappen te bepalen. Daarin zit dus de mogelijkheid voor moslimfundamentalisten of andere sociale groepen om voet aan de grond te krijgen in de openbaarheid.

Een derde, zeer relevante, tegentendens (Stappers et al, 1990; 108) is volgens Habermas dat massamedia zich normaliter niet kunnen onttrekken aan hun journalistieke plicht. Hiermee raakt hij nadrukkelijk aan de centrale thematiek van onderhavige masterthesis. Deze plicht (zie 1.3) doet journalisten in de spagaat terecht komen dat zij aandacht aan terroristen moeten besteden, hoewel ze daarmee de terroristen misschien juist helpen een stap richting hun doel te zetten. De hegemonie bepaalt dat de betreffende organisaties (en hun leden) het stempel 'terrorist' krijgen, dus de hegemonie is verantwoordelijk voor het ontstaan van dit dilemma.

De journalistieke plicht kan dus gezien worden als een beperking van de macht van de dominante elite (want journalisten 'moeten' aan alle betrokkenen bij een gebeurtenis aandacht schenken), zij het een minder sterke dan de ambivalentie van de media, want Croteau en Hoynes concluderen op grond van empirisch onderzoek dat de media de meeste aandacht hebben voor belangrijke politieke spelers en gevestigde belangen (Croteau en Hoynes, 2000; 167). Aan de andere kant kunnen ook deze journalistieke standaarden als een hegemonistische

constructie opgevat worden, in de zin dat ze helpen onbewust de belangen van de elite te profileren.

Om deze discussie van het concept hegemonie te besluiten, wordt hier geconcludeerd dat hegemonie als concept, met enig voorbehoud, gehanteerd kan worden. Dit voorbehoud heeft ten eerste te maken met (vooralsnog) beperkte praktische houdbaarheid. Het is nog onduidelijk hoe het bewuste (discussie, strijd) en onbewuste ('common sense') zich tot elkaar verhouden. Aan de ene kant worden af en toe ook 'common sense'-opvattingen bekritiseerd. Aan de andere kant lijkt in de Westerse samenleving sprake van een 'refeudalization of the public sphere', iets dat lastig is combineren met het idee van een strijd. Hier kan tegenin gebracht worden dat in de theorie nieuwe omstandigheden en gebeurtenissen als reden voor een voortdurende strijd genoemd worden. Meer (empirisch) onderzoek zal hierin duidelijkheid moeten brengen. Een tweede facet van het voorbehoud bij het hanteren van hegemonie is dat termen als ideologie en hegemonie in de mediawetenschappen inmiddels ter discussie zijn komen staan (zie de bespreking van de houdbaarheid van Enzensberger's theorie). Omdat de notie hegemonie de relatie tussen openbaarheid en tegenopenbaarheid en macht en framing goed beschrijft en goed toegepast kan worden op de situatie van Al-Qaida, wordt deze toch gehanteerd.

Als geheel is hegemonie een genuanceerder en frisser concept dan in de kritische theorie meestal het geval is. Het gaat niet uit van een 'fixed reality' of een 'fixed set of codes' (Hall, 1997; 348), wat impliceert dat meerdere interpretaties van een mediaprogramma mogelijk zijn. Ook het idee van een voortdurende strijd tussen meerdere partijen impliceert dat er meerdere perspectieven (inclusief normen en waarden) op een samenleving mogelijk zijn. Hegemonie is genuanceerder dan de andere begrippen uit de kritische theorie omdat het idee aanwezig is dat een ideologie niet alles kan controleren (maar wel veel). Echter, ook ideologie zou inmiddels een gedateerd begrip genoemd kunnen worden (zoals hiervoor al opgemerkt). Als geheel lijkt ook Gramsci's theorie aan de euvels dat zijn *Prison-books* (in het Engels uitgegeven in 1971) meer bevlogen essays zijn dan wetenschappelijke, empirisch onderbouwde werken en dat een praktische invulling ontbreekt.

Openbaarheid, tegenopenbaarheid en hegemonie toegepast op Al-Qaida-video's

De hiervoor behandelde theoretische begrippen behoren allemaal tot dezelfde kritische familie en kunnen daardoor, enkele verschillen daargelaten, tot een geheel samengevoegd worden. Vanuit die optiek kan gekeken worden in hoeverre deze theorieën toegepast kunnen worden op het onderwerp van deze scriptie, de video's van Al-Qaida, dat daarmee probeert (Westerse, Nederlandse) burgers en regeringen te beïnvloeden.

In de openbaarheid, zo is het uitgangspunt, zou idealiter een rationele en kritische discussie plaats moeten vinden over zaken van algemeen belang, met vrije toegang voor alle burgers. In de huidige Nederlandse samenleving heerst echter -zo is de veronderstelling op grond van de theoretische noties - een kapitalistische elite die deze openbaarheid bepaalt en een schijnopenbaarheid creëert. Deze elite heeft de hegemonie, wat inhoudt dat zij - naast de militaire macht- de symbolische en intellectuele macht heeft. Hun ideologie, hun wereldbeeld, hun blik op de sociale realiteit is dominant in de openbaarheid, waar de media een belangrijk onderdeel van zijn. De opvattingen van vele andere, minder machtige, sociale groepen komen hierbij niet aan bod. Hun tegenopenbaarheid, hun alternatieve blik op de sociale realiteit komt niet in de openbaarheid naar voren. Volgens linkse critici als Negt, Kluge en Enzensberger kan deze status quo doorbroken worden met behulp van de media en televisie in het bijzonder. Dit medium kan helpen om de tegenopenbaarheid van de arbeiders te verspreiden, waardoor de arbeiders zich bewust worden van hun situatie en tegen de onderdrukking in opstand komen.

Min of meer een zelfde scenario kan geschreven worden voor moslimfundamentalisten. Vanuit hun beider optiek worden beide groepen (arbeiders respectievelijk moslimfundamentalisten) door een andere, heersende partij bewust buiten de openbaarheid en buiten de media gehouden. De toestand van de openbaarheid, waar beide groepen proberen in te komen, kan dus vergelijkbaar genoemd worden, gezien de dominantie door een kleine

kapitalistische elite. De term 'refeudalization of the public sphere' lijkt in beide gevallen van toepassing. De Westerse politieke, economische elite probeert de aandacht voor moslimfundamentalisten te beperken, zoals arbeiders door de economische elite buiten de openbaarheid worden gehouden, volgens Habermas, Negt en Kluge en anderen uit linkse hoek (Stappers et al, 1990; 102). Met hun video's (met daarop toespraken of -dit valt buiten deze scriptie- gijzelingen) proberen moslimfundamentalisten de Nederlandse openbaarheid binnen te komen, in het bewustzijn van de Nederlandse burgers te komen en daardoor de Nederlandse burgers (in hun gedrag) en regering (in hun beleid) te beïnvloeden. Voor zowel moslimterroristen als arbeiders lijkt publiciteit, aandacht voor de video's, daarom zeer belangrijk, want des te groter dan het bereik en de mogelijke invloed van hun beelden.

Het doel dat beide groepen beogen te bereiken verschilt, zo kan gesteld worden op grond van de theorie (Negt, Kluge, Enzensberger) en bronnen over terrorisme (m.n. Schmid en De Graaf). In de inleiding is aangegeven dat volgens Schmid en De Graaf (1982) een gemeenschappelijk kenmerk van 'terroristen' is dat gestreefd wordt naar een gedragsverandering bij de vijand (1982, blz.12). Ook bij arbeiders is volgens Negt, Kluge en Enzensberger het doel een gedragsverandering, maar dan bij de eigen gelederen en niet bij de 'vijand' (Knödler-Bunte, 1975; 52; Enzensberger; 1970; 4). Zo dient de camera, in de ideeën van Negt en Kluge en Enzensberger, om de arbeiders zich bewust te laten worden van hun situatie, terwijl de camera bij Al-Qaida niet (alleen) dient om de eigen groep, maar een andere groep een ander bewustzijn te verschaffen: dat wil zeggen om vijanden angst in te boezemen (onder andere). Enkele andere veronderstelde doelen van moslimfundamentalisten (gebaseerd op Schmid en De Graaf, 1982) zijn hiermee overigens wel te verbinden: Propaganda en communicatie dienen (onder andere) om de eigen achterban te beïnvloeden.

Een verwant verschil tussen beide groepen is hun verhouding met de Westerse (democratische) samenleving. Moslimfundamentalisten lijken er ronduit vijandig tegenover te staan, iets dat vice versa (de merendeel van de Westerse samenleving ten opzichte van moslimfundamentalisten) ook het geval lijkt te zijn. Arbeiders lijken niet zozeer vijandig tegenover de democratische samenleving te staan als wel tegenover de onrechtvaardige verdeling van kapitaal en de heersende

economische elite. In Habermas' ideeën speelt de democratie juist een belangrijke rol (Stappers et al 1991; 108) en ook de socialistische beweging lijkt daar een aanhanger van te zijn, omdat hierbij immers het volk inspraak heeft (al gaat het hen waarschijnlijk niet ver genoeg).

De manier waarop arbeiders en moslimterroristen hun doel proberen te bereiken komt ten slotte ook niet overeen, behalve dat bij beide dus televisie en video verondersteld worden een belangrijke rol te spelen. Al-Qaida gebruikt (de dreiging tot) geweld (aanslagen en gijzelingen) om Westerse burgers angst aan te jagen en regeringen en burgers tot gedragsveranderingen te drijven. Negt en Kluge en Enzensberger zien geweld niet als de manier om het kapitaal omver te werpen, maar zoeken het in een samenkomen van alle arbeiders om zodoende op een geweldloze manier de elite te dwingen hun macht af te staan.

Deze toepassing van de noties openbaarheid, tegenopenbaarheid en hegemonie op de strijd die moslimterroristen voeren, kan worden afgesloten met de conclusie dat in de Westerse openbaarheid de heersende elite, de moslimfundamentalisten en de journalistiek zich in een complexe driehoeksverhouding bevinden. De Westerse elite wil voorkomen dat burgers zich te bewust worden van de moslimfundamentalisten, van de rol van moslimfundamentalisten in de Westerse samenleving (een schijnopenbaarheid wordt gecreëerd). Media hebben vanwege de journalistieke standaarden (zie 1.3) de plicht om terroristen in het bewustzijn van burgers te laten doordringen, maar plaatsen de video's (als gevolg van hegemonie) onbewust in een Westers kader, waardoor - zo wordt verondersteld - de er in verkondigde opvattingen geneutraliseerd worden. De amateur-video's stellen Al-Qaida in staat op een groot platform (televisie heeft een groot bereik) en gedeeltelijk in eigen controle (ze maken zelf de video's) hun tegenopenbaarheid in de openbaarheid aanwezig te laten zijn. Zo zijn de camera's een middel voor de moslimfundamentalisten om een vaste plaats te veroveren in de publieke sfeer (waardoor er over hen gediscussieerd wordt) en zodoende een plek te winnen in het bewustzijn van burgers (met uiteindelijk mogelijk een gedragsverandering tot gevolg), al hebben journalisten hierin dus (vaak letterlijk) het laatste woord.

2.2 Framing

Van de vier theoretische concepten waaruit het theoretisch kader van deze masterthesis bestaat, kan met behulp van het laatste, framing, het meest direct een verbinding worden gelegd met het empirische hoofdstuk dat hierna volgt. Na een bespreking van de definitie en achtergronden van het concept, zullen daarom relaties worden gelegd met het andere theoretische deel (openbaarheid, tegenopenbaarheid, hegemonie) en met het onderzoeksdeel van deze masterthesis (hoofdstuk 3).

Framing is een betrekkelijk jong concept in de mediawetenschappen, hetgeen zich lange tijd uitte in veel conceptuele onduidelijkheid en een wirwar van onderzoeken die allemaal zeiden framing of frames te onderzoeken, maar lastig in te delen waren op grond van gemeenschappelijke kenmerken. Entman (1993), die met een heldere definitie van framing kwam, Dieter Scheufele (1999) en Bertram Scheufele (2004), die beiden onderzoeken op een rij zetten, komen de eer toe dit verbeterd te hebben.

Entman's uitgebreide, maar heldere definitie van framing luidt: 'to frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described' (Entman, 1993; 52). Hierbij benadrukt hij dat in een nieuwsitem een frame niet per se al deze vier functies vervult, een verbale zin in een frame een of meer functies kan vervullen, maar niet iedere verbale zin een functie hoeft te bevatten. Deze drie 'regels' kunnen van nut zijn in hoofdstuk 3, bij de analyse van journaal-items (waarin ook zinnen worden uitgesproken).

Het saillant maken van bepaalde aspecten van een ervaren realiteit houdt in dat ervoor gezorgd wordt dat er een grotere kans is dat ontvangers een bepaald stukje informatie waarnemen, er betekenis aan geven en het opslaan. Er wordt vanuit gegaan dat dit waarnemen, betekenisgeven en opslaan door de ontvanger sterk bepaald wordt door zijn of haar schemata (omschreven als 'mentally stored

clusters of ideas that guide individuals' processing of information' (Entman, 1993;53)). Het saillant maken van bepaalde aspecten van een realiteit impliceert dat bepaalde andere aspecten van diezelfde realiteit niet worden benadrukt, iets dat volgens Entman even belangrijk is als het wel tonen ervan.

Volgens Entman (1993; 51) heeft framing te maken met de macht van een communicerende tekst, met de invloed die op een menselijk bewustzijn wordt uitgeoefend door het overbrengen van informatie. Zie hier een verklaring voor de relevantie van het concept framing voor deze masterthesis: Moslimfundamentalisten proberen immers burgers en regeringen te beïnvloeden met hun video's en onbewust proberen journalisten dit te voorkomen, zo wordt verondersteld. In dit communicatieproces onderscheidt Entman de communicator, de tekst, de ontvanger en de culture waar frames uit afkomstig zijn. De communicator (in deze scriptie de journaalredactie) neemt bewust en onbewust (hegemonie!) beslissingen in wat hij zegt, geleid door de schemata van zijn geloof of ideologie. De zender communiceert een tekst met daarin frames, die te herkennen zijn aan de aan- of afwezigheid van (bijvoorbeeld) standaardzinnen, stereotypen of vaste informatiebronnen die samen thematische clusters van feiten of beoordelingen vormen (Entman, 1993; 52). De tekst komt terecht bij een ontvanger, wiens denken en concluderen worden gestuurd, al dan niet in de richting van de frames in de tekst of de framing-intentie van de communicator (de ontvanger wordt in zijn waarneming en betekenisgeving gestuurd door schemata). Ten slotte omvat de cultuur een groep gemeenschappelijke frames die in de discoursen en het denken van mensen in een bepaalde sociale groep een belangrijke rol speelt (Entman, 1993; 53). Ook hier ligt een verbinding met de voorgaande theorieën: De openbaarheid-elite bepaalt welke gemeenschappelijke frames binnen die hegemonie aanwezig zijn.

Met het voorbehoud dat de gedachten van een ontvanger niet per se in de richting gaan van de frames in de tekst of de framing-intentie van de zender, sluit Entman aan bij een uitgangspunt van deze masterthesis. Zoals bij de bespreking van de kritische theorie al benadrukt werd, wordt er in deze masterthesis van uitgegaan dat de toeschouwer niet per se de door de televisiemaker bedoelde boodschap overneemt. Wel - zo kon geconcludeerd worden uit de onderzoeken van

Ang (1982) en Radway (1984), is er de mogelijkheid dat kijkers in hun interpretatie gestuurd worden.

Dietram Scheufele (1999; 115) ontwikkelde een procesmodel waarin hij schetst hoe de frames van media, publiek en individuele ontvangers aan elkaar gerelateerd zijn. Dit proces begint aan de kant van de media. Allerlei factoren, zoals de organisatie rondom een programma, belangengroepen en de houdingen en ideologieën van journalisten vormen de input voor de ‘frame-building’-fase, waarin mediaframes (de frames in de teksten die de media voortbrengen) tot stand worden gebracht. In de ‘frame-setting’-fase worden deze mediaframes gekoppeld aan de frames van het publiek (in hoeverre neemt het publiek de frames van de media over?). De derde fase omvat de relatie tussen deze ‘audience’-frames en de frames die een individu heeft en die bepalend zijn voor zijn of haar houding, gedrag, en ideologie. Deze individuele frames worden uiteindelijk teruggekoppeld naar, vormen de input voor, de al genoemde ‘frame-building’-fase. Het zijn immers de ideologie en de houding van de individuele journalist, gecombineerd met onder andere organisatorische factoren en belangengroepen die de mediaframes tot stand brengen.

Onderhavige scriptie richt zich op de ‘frame-building’-fase, omdat verondersteld wordt dat het centrale dilemma (voortkomend uit de journalistieke standaarden) en de invloed van de dominante elite (openbaarheid, hegemonie) mede de input vormen voor de frames die uiteindelijk in het *NOS-journaal* zichtbaar zijn. Het doet bij dit model vreemd aan dat Scheufele niet ingaat op de rest van de input van de ‘frame-building’-fase. Hij noemt ‘organizational pressures; ideologies, attitudes, etc.; other elites; etc.’ (Scheufele, 1999; 115) zonder het ‘etc.’ uit te leggen. Er kan verondersteld worden dat hier de nieuwsgebeurtenissen zelf en relevante maatschappelijke omstandigheden ook een rol spelen. Wel heeft Scheufele enig aandacht voor factoren (als openbaarheid en hegemonie) die in het voorgaande theoretische deel van deze scriptie behandeld werden. De termen ‘ideologies, attitudes’ en ‘other elites’ (Scheufele, 1999; 115) dekken de lading, maar meer nadruk op het belang van hegemonie (of een andere term) was op zijn plaats geweest. Toch helpt Scheufele’s proces-model van framing goed om onderhavige masterthesis te plaatsen ten opzichte van andere onderzoeken die binnen het onderzoeksgebied ‘framing’ hebben plaatsgevonden.

Verder deelde Dietram Scheufele (1999) bestaande framing-onderzoeken in op grond van twee dimensies: het type frame (van de media of van het publiek) en de manier waarop frames worden geoperationaliseerd (als afhankelijke of onafhankelijke variabele). Ook deze masterthesis kan ingedeeld worden op grond van deze dimensies. Het zijn de frames van de media die worden onderzocht. Hierbij worden frames benaderd als afhankelijke variabelen, omdat er in het volgende hoofdstuk gekeken wordt naar in hoeverre er in de frames in journaal-items iets terug te zien is van het dilemma waar deze masterthesis om draait en van de strijd tussen de verschillende frames (openbaarheid-frame versus tegenopenbaarheid-frame). Scheufele noemt hierbij enkele onderzoeksvragen die gelden voor onderzoek naar het frame als afhankelijke variabele: Welke factoren bepalen hoe journalisten en sociale groepen bepaalde zaken framen, hoe komen deze factoren terug in de frames en welke frames gebruiken journalisten? Deze vragen zijn ook van toepassing op onderhavige scriptie. Het dilemma dat voor journalisten speelt en de macht van de hegemonistische elite zijn de factoren die verondersteld worden invloed te hebben op de manier waarop een kwestie (Al-Qaida-video's) geframed wordt en welke frames in de tekst zitten. Hierna wordt empirisch onderzocht hoe deze frames in de tekst middels beeld en geluid gestalte krijgen.

Bertram Scheufele (2004), wiens artikel vooral gaat over framing-effecten, komt tot een schema waarin de verschillende soorten framing-onderzoek kunnen worden ingedeeld. Een van de drie voornaamste onderzoeksobjecten (naast de politiek en de ontvangers) zijn de media, journalisten. Die kunnen op drie niveau's onderzocht worden, te weten cognitie (de cognitieve schema's die journalisten gebruiken voor het duiden van gebeurtenissen en oorzaken en gevolgen daarvan), discours (binnen de media) en discours product (de tekstuele structuur van een product zoals dat gestuurd wordt door een discours en zoals journalisten dit maken). Het empirische onderzoek dat na dit theoretische deel volgt, valt binnen deze laatste categorie omdat hierbij gekeken zal worden naar het product (het journaalitem) dat voortkomt uit het discours waar journalisten deel van uit maken. Overigens geeft Scheufele hiervan een bevestiging omdat hij 'media coverage' indeelt binnen het 'discours product'-niveau (B. Scheufele, 2004; 402). Er wordt in hoofdstuk 3 dus niet gekeken naar de effecten van de frames die in het NOS-

journaal naar voren komen, maar naar hoe het frame eruit ziet (als gevolg van de combinatie van factoren die verondersteld wordt een rol te spelen: Openbaarheid, tegenopenbaarheid, hegemonie, journalistiek dilemma).

Het betekenisgeven en opslaan door de ontvanger heeft invloed op zijn of haar gedrag (Entman, 1993; 54). Daarmee raakt hij aan de relatie tussen macht en framing, die niet alleen door Entman (1993 en 1991), maar ook door Carragee en Roefs (2004), Gamson et al (1992), Kern et al (2003), Leudar et al (2004), Pan en Kosicki (1993) en Ryan (2004) gelegd is. Deze onderzoeken zijn deels theoretisch, deels empirisch (de laatste vier en Entman, 1991). De empirische onderzoeken hebben betrekking op frames die enkel bestaan uit zinnen en woorden (in kranten, tijdschriften, toespraken).

Carragee en Roefs (2004) stellen vreemd genoeg dat in framing research te weinig aandacht is voor de relatie met politieke of sociale macht, terwijl in de hiervoor genoemde onderzoeken (waarvan de meeste van voor 2004 zijn) hier op verschillende manieren op wordt ingegaan. Wel lijken ze gelijk te hebben met hun kritiek dat framing-onderzoek teveel focust op de effecten van framing, terwijl ook de communicator-kant aandacht verdient. Die zender-kant is juist verbonden met de machtsproblematiek, omdat door middel van frames dus het denken in een samenleving en cultuur mede bepaald lijkt te worden.

Carragee en Roefs (2004) koppelen framing aan de 'media-hegemony-thesis', iets dat dus ook in deze masterthesis wordt gedaan. Zij zien nieuwsverhalen als een arena voor 'framing contests' waarin sociale actoren (organisaties, personen) hun opvattingen proberen te benadrukken. In termen van Entman's definitie proberen ze hun definities, causale redeneringen, morele evaluaties en oplossingen te benadrukken. De mate waarin een frame in een tekst overheerst, hangt volgens Carragee en Roefs af van een complex van factoren, te weten de economische, culturele bronnen van sponsors (personen, organisaties die proberen hun frame te profileren), kennis van sponsors van de journalistieke praktijk, de journalistieke praktijk zelf en de relatie van een frame met bredere politieke waarden (Carragee en Roefs, 2004; 216). Dit zijn factoren waar deze scriptie om draait, omdat het immers deze 'sponsors' zijn die de economische en culturele hegemonie hebben

(die behoren tot de elite die de openbaarheid controleert) en die dus veel invloed hebben op welk frame in een tekst overheerst.

Ook Gamson et al (1992) koppelen media, macht en framing middels hegemonie. Ze vinden, zoals hiervoor beschreven, dat hegemonie inmiddels vervangen moet worden door twee aparte domeinen (onkritisch, onbewust tegenover kritisch, bewust). Om verscheidene redenen plaatsen ze daarnaast kanttekeningen bij het gebruik van het concept framing. Ze vinden dat er teveel conceptuele onduidelijkheid is (wordt frame bedoeld in de zin van kader of skelet?), dat niet helder is op welk abstractieniveau framing zich bevindt en dat het concept frame te statisch is. Deze bezwaren kunnen gedeeltelijk weerlegd worden door te benadrukken dat de conceptuele onduidelijkheid door artikelen van Entman (1993), D. Scheufele (1999) en B. Scheufele (2004) inmiddels verbeterd is (al kan het nog beter). Sowieso hebben ze gelijk met de opmerking dat het concept frame te statisch over komt, terwijl het construeren van betekenissen door journalisten en kijkers juist een dynamisch proces is. Alternatieven zijn volgens Gamson et al 'scenario' en 'frame transformation' (Gamson et al, 1992; 385). Hier kan echter tegen ingebracht worden dat deze beide termen te weinig benadrukken dat er sprake is van een perspectief dat *continue* zijn stempel drukt op de betekenisgeving.

Op grond van Gitlin (1980), Kellner (1990) en Tuchman (1978) concluderen Carragee en Roefs dat in 'framing contests' de politieke elite altijd wint. Hierbij benadrukken ze dat frames niet statisch zijn, maar komen en gaan, prominentie winnen en verliezen. Dit is in tegenspraak met Entman's stelling, op grond van eigen onderzoek (Entman en Page 1994), dat frames zelfversterkend kunnen zijn (dus langere tijd kunnen heersen), omdat afwijkende frames buiten het acceptabele discours terecht komen, geen media-aandacht krijgen en geen rol meer spelen in de publieke opinie (Entman, 1993; 55). Dit kan zelfs gelden op het concrete niveau van taal: Het gebruik van een andere term dan in het dominante frame gebruikelijk, kan het begrip van de tekst door ontvangers ondermijnen of de geloofwaardigheid van de zender aantasten (Entman, 1993; 55).

De beide genoemde opvattingen, dat frames langere tijd kunnen heersen (Entman) en dat frames komen en gaan (Carragee en Roefs, 2004; 216), lijken in eerste instantie tegenstrijdig. Toch zijn deze ideeën samen te voegen, wanneer

een verbinding wordt gelegd met het concept hegemonie. In paragraaf 2.1 werd ingegaan op het idee dat hegemonie een voortdurende strijd is om de macht van ideeën, waarbij naar gelang nieuwe ontwikkelingen in de samenleving opnieuw onderhandelingen en strijd worden gevoerd. Vertaald naar ‘framing contests’, verliezen en winnen frames dus belang, maar omdat de elite er alles aan doet haar hegemonie te behouden, liggen de frames dus toch relatief dichtbij elkaar (versterken elkaar) en dragen ze bij aan de continuering van de heersende macht. Zo beredeneerd kan men twijfelen of er werkelijk nog sprake is van een strijd, wanneer de frames in de media altijd bepaald worden door de machthebbers. Dit komt overeen met Habermas’ idee van de ‘refeudalization of the public sphere’ (Habermas, 1974; 54). Toch ziet Habermas nog hoopgevende tegentendenzen, met name de ambivalentie van de media (die door empirisch onderzoek ondersteund wordt) en de journalistieke plicht waar deze scriptie om draait. Überhaupt zijn de concepten ideologie en hegemonie onder druk komen te staan, omdat in de mediawetenschappen de gedachte terrein heeft gewonnen dat een ideologie of hegemonie nooit een samenleving volledig kunnen controleren (zie eerder de bespreking van de houdbaarheid van de marxistische concepten).

De relatie tussen framing en macht wordt in de mediawetenschappen breed gedragen, is in diverse onderzoeken bevestigd en dient als belangrijk uitgangspunt van deze scriptie. In het vervolg van dit hoofdstuk zullen empirische framing-onderzoeken die zich richten op de relatie tussen macht en framing nog een rol spelen bij de operationalisering voor de inhoudsanalyse. Voor nu kan over framing geconcludeerd worden dat het een jong en veelbelovend concept is dat zich metaforisch omschreven in de puberteit bevindt. Met dat laatste wordt ten eerste bedoeld dat het zijn eigen ware identiteit nog niet kent (er is toch nog conceptuele onduidelijkheid). Ten tweede houdt dit in dat framing nog last heeft van groeistuipen, in de zin dat bepaalde onderzoeksgebieden (met name framing-effecten) sterk ontwikkeld zijn, terwijl andere (met name de zender-kant) nauwelijks aan bod komen. Een zwakte is dat framing-onderzoek zich vooralsnog alleen met schriftelijke of in ieder geval verbale teksten heeft beziggehouden, terwijl een analyse van audiovisuele teksten net zo belangrijk genoemd kan worden. Deze masterthesis hoopt een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van deze laatste soort onderzoek.

2.3 samenvoeging en operationalisering

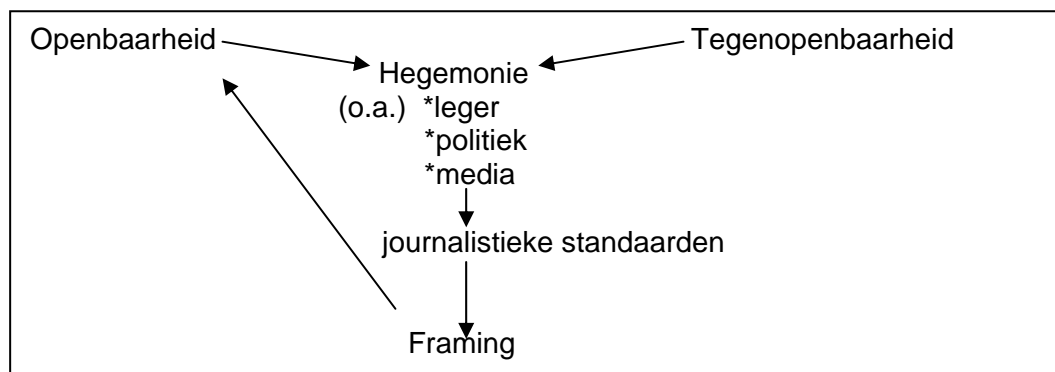
In deze slotparagraaf zullen de twee delen van het theoretisch kader worden samengevoegd tot één geheel. Hiermee zal antwoord worden gegeven op de onderzoeksvraag (O1) waarmee dit hoofdstuk begonnen werd: *Vanuit welk theoretisch kader kan de verhouding tussen de Westerse media en Al-Qaida en het ontstaan van het journalistiek dilemma beschreven worden?* Dit antwoord helpt om tot een operationalisering te komen voor het empirisch onderzoek. Wester (1987) ontwikkelde een operationaliseringsmodel dat helpt vanuit een theorie tot waarnemingen te komen. Dit model zal hieronder als leidraad dienen om deze belangrijke vertaalslag te maken: De belangrijkste theoretische begrippen worden gedefinieerd, waarbij verscheidene (deel)aspecten naar voren komen. Deze aspecten zijn te herleiden, te specificeren tot eigenschappen. Daaraan worden dan indicatoren gekoppeld, die binnen de te onderzoeken tekst een indicatie geven van de aanwezigheid van die eigenschappen. Dan wordt gezocht naar manieren waarop die indicatoren kunnen worden waargenomen (middels instrument-items), waarna als vervolg hierop de variabelen vastgesteld worden die in de inhoudsanalyse gemeten zullen worden. Zo kan de vertaalslag van theorie naar waarneming worden afgerond.

Openbaarheid is idealiter een domein in de samenleving waar een rationele, kritische discussie plaatsvindt over zaken van algemeen belang (zoals het functioneren van de overheid), waarbij alle burgers vrije toegang hebben en de media een belangrijke rol spelen. Zij zijn de verspreiders van opvattingen van burgers in die discussie en bepalen daarmee dus ook wat burgers vernemen van die discussie en de sociale realiteit in het algemeen. Naast de openbaarheid bestaan er tegenopenbaarheden waarin de werkelijke opvattingen worden gearticuleerd van sociale groepen die in de bestaande, niet ideale openbaarheid niet aan het woord komen. In de huidige openbaarheid heeft een kleine elite naast de militaire ook de intellectuele macht (de hegemonie), wat inhoudt dat hun ideologie, hun wereldbeeld, hun normen, waarden en 'common sense'-opvattingen de openbaarheid domineren, waarbij burgers ook onbewust en onkritisch ideeën overnemen van de elite.

Deze macht is echter niet permanent, maar wordt tot stand gebracht in een voortdurende strijd, of eigenlijk onderhandelingsproces. Dit gebeurt onder andere via de media, waar opvattingen ter discussie staan en de strijd tussen openbaarheid en tegenopenbaarheden wordt uitgevochten. Een belangrijk middel in deze strijd is framing, wat inhoudt dat journalisten door bepaalde stukken van de sociale realiteit te selecteren en te benadrukken van een bepaalde kwestie een bepaalde probleemdefinitie, oorzaak, morele evaluatie en (of) oplossing aan de toeschouwer opdringen. Hierdoor wordt deze toeschouwer in zijn bewustzijn, in zijn ervaring van de werkelijkheid, gestuurd en uiteindelijk in zijn gedrag beïnvloed.

In iedere nieuwsuitzending zit per definitie een overheersend, zeer vaak door de hegemonistische elite bepaald, frame. Dit laat zich lastig combineren met de journalistieke standaarden die helpen de journalistiek in een democratische samenleving haar nieuwsfunctie, waakhondfunctie en platformfunctie te vervullen. Immers, deze standaarden houden in dat journalistieke producties betrouwbaar, evenwichtig, pluriform, onafhankelijk, afstandelijk en relevant moeten zijn en dat journalisten hierbij rekening moeten houden met hun maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Deze theorie kan in een conceptueel model samengevat worden:

Figuur 1: Conceptueel model

Dit is de theorie, maar in hoeverre gaat dit op in de praktijk? De doelstelling van het empirisch onderzoek is vast te stellen in hoeverre deze theoretische veronderstellingen opgaan voor het *NOS-journaal*. Het verschijnsel dat dus zal worden onderzocht is het framen, het in een hegemonistisch (Westers) frame

plaatsen van Al-Qaida-video's en de standpunten die daarin geuit worden, waardoor - zo wordt verondersteld (en niet onderzocht) - die opvattingen geneutraliseerd worden. Naar de indeling van Dietram Scheufele betreft het de 'frame building'-fase (zie hiervoor paragraaf 2.2).

De operationalisering vangt aan met het definiëren van het te onderzoeken begrip. Zoals in het model hiervoor al zichtbaar, kan hegemonie als dat begrip beschouwd worden. Dit omdat hegemonie de relatie tussen de Westerse elite en Al-Qaida adequaat beschrijft en omdat hiermee de vertaalslag gemaakt kan worden naar de media (het onderwerp van deze masterthesis) als strijdperk om de macht. Hegemonie is de macht van een dominante groep over andere sociale groepen in een samenleving, die niet alleen gebaseerd is op militaire of economische macht, maar vooral op symbolische of intellectuele macht (zo was te lezen in dit hoofdstuk). Hegemonie houdt voor de machthebbende partij een voortdurende strijd in om behoud van die macht. Eén van de middelen waarmee macht (specifiek symbolische of intellectuele macht) wordt uitgeoefend zijn de media, waaronder dus ook televisie. Deze uitoefening vindt derhalve ook plaats door middel van framing in televisieprogramma's (waaronder journaals). Framing is dus het aspect van hegemonie dat zal worden onderzocht (zie ook het conceptueel model).

Voor het vervolg van de operationalisering is het nodig te bepalen welke eigenschappen framing heeft, die onderzocht zouden kunnen worden. Entman's definitie van framing (1993; 52) luidt vertaald: Het selecteren van bepaalde delen van een ervaren realiteit en het meer saillant maken daarvan in een tekst op een dusdanige manier dat een bepaalde probleemdefinitie, causale oorzaak, morele evaluatie en oplossing voor het betreffende onderwerp worden gepromoot. Abrahamian's artikel (2003) geeft hiervan een goed voorbeeld. In de Amerikaanse media worden het Palestijns-Israëliësch-conflict en de steun van Amerika aan Israël als een taboe beschouwd, wanneer men spreekt over de oorzaken van 9/11. Van de kwestie 9/11 worden dus bepaalde oorzaken benadrukt, terwijl andere oorzaken, die de schuld voor 9/11 (deels) bij Amerika zelf leggen, worden verzwegen. Dit verzwijgen door journalisten gebeurt volgens de theorie (hegemonie) dus onbewust.

In Entman's definitie komen de drie elementen terug die Fiske (1994; 3) onderscheidt binnen een discours (een begrip dat sterk verwant is aan framing):

onderwerp, visie en vorm. Bij framing wordt een visie op een onderwerp benadrukt door het selecteren en saillant maken van bepaalde aspecten van dat onderwerp, waarbij de vorm het instrument is waarmee dat gedaan wordt. Het begrip 'vorm' wordt in Fiske's indeling (en dus ook hier) zeer ruim opgevat. Het betreft niet alleen concrete formele facetten zoals camera en editing, maar ook inhoudelijke facetten zoals de aspecten van een onderwerp die behandeld worden. Vorm betreft de manieren (in de breedste zin van het woord) waarmee een visie op een onderwerp gestalte krijgt. In de vorm waarmee die visie (dat perspectief) op een onderwerp wordt gepromoot, kan hegemonie dus onderzocht worden.

Volgens de theorie, m.n. hegemonie, zou het dus de visie van de dominante groep zijn die wordt benadrukt (zie ook het voorbeeld van Abrahamian (2003) hiervoor). Teruggekoppeld op de centrale vraagstelling: In hoeverre opvattingen van terroristen in een hegemonistisch (Westers) kader geplaatst worden, is te onderzoeken door in de vorm op zoek te gaan naar indicatoren van dat hegemonistisch frame. Waarin uit zich dat hegemonistisch perspectief op terroristenvideo's en de opvattingen die daarin geuit worden? Wat zijn indicatoren van dat frame?

Entman's definitie van framing (even hiervoor behandeld) en artikelen van Ryan (2004) en Westerstahl (1983) helpen deze indicatoren aan te wijzen. Ryan onderzocht hoe in de redactionele commentaren van grote Amerikaanse kwaliteitskranten tegen de oorlog tegen het terrorisme werd aangekeken (met name tegen de toen aanstaande inval in Afghanistan). Uit zijn onderzoek kwam naar voren dat de kranten een min of meer gelijk frame hanteerden, waarin niet getwijfeld werd aan de juistheid van de militaire interventie en het succes dat ermee bereikt zou worden. Dit deden de kranten onder andere door selectief te steunen op historische referenties, regeringsbronnen en contextuele informatie. Concreet hield het onderzoek van Ryan in dat hij de redactiecommentaren analyseerde op statements over de potentiële militaire interventie (onder andere over de nadelen ervan, de doelen, de rechtvaardiging) en op de geciteerde bronnen (welke bronnen, hoe vaak). Tevens analyseerde Ryan de commentaren op statements over waar de strijd tegen het terrorisme uit zou moeten bestaan (bijvoorbeeld militaire interventie, coalitievorming, diplomatie) en op statements over wie de eigenlijke vijand was (Bin Laden, schurkenstaten, Taliban).

Een verschil met het hier uitgevoerde onderzoek is dat in het onderhavige onderzoek geen redactionele commentaren (waarin de mening van de hoofdredactie wordt geuit) worden bekeken, maar de ‘normale’ berichtgeving over een Al-Qaida-video. Een ander verschil is dat in deze commentaren meestal slechts één partij (de hoofdredactie) zijn mening geeft, terwijl in berichtgeving meerdere partijen zich over een kwestie mogen uitspreken. Het hierna gepresenteerde onderzoek lijkt dus complexer dan dat van Ryan, maar zijn methode van onderzoek en de onderzochte indicatoren geven een goed voorbeeld van hoe dit soort onderzoek uitgevoerd kan worden.

Ryan onderzocht uitspraken (statements) over de oorlog tegen het terrorisme (interessant gezien het onderwerp van deze scriptie) en deelde deze in in categorieën (op grond waarvan een verdere analyse plaatsvond). Ook Westerstahl (1983) onderzocht uitspraken en werkte - net als Ryan - vanuit een codeboek. Bovendien kwantificeerde hij de uitspraken, naar gelang deze positief danwel negatief waren over de twee partijen in de Vietnam-oorlog (VS-Saigon en NLF-Vietnam).

Zowel Ryan als Westerstahl onderzochten dus uitspraken om een frame op een kwestie bloot te leggen (hanteerden deze als indicatoren) en dit bleek een effectieve manier. Daarom is dit in het hierna volgende onderzoek ook gedaan. Alles bij elkaar zijn vier indicatoren aangewezen. Ten eerste de aspecten (de topics) van het onderwerp waarover uitspraken gedaan worden, als indicatie van de aan- of afwezigheid van bepaalde facetten van een onderwerp. De term uitspraak omvat in deze context zowel beeld (een shot) als geluid (een zin of frase). De tweede indicator is de mening die geuit wordt over een aspect van het onderwerp (in eerste instantie zullen alleen karakteriseringgen genoteerd worden, zie verder). De derde indicator is het aantal uitspraken dat over (aspecten van) een onderwerp gedaan wordt, wat een indicatie kan zijn voor de saillantie van dat onderwerp. De vierde en laatste indicator is de plaats van de uitspraken, wat een indicatie kan zijn voor de prominentie van die uitspraak. Met name kan hier de opening een belangrijke plaats genoemd worden. Er kan namelijk verondersteld worden dat de opening van een item veel invloed heeft op hoe het vervolg van het item door een toeschouwer bekeken wordt, inclusief de amateurvideo-opnamen die zijn gemaakt door Al-Qaida. Deze laatste indicatoren (prominentie en saillantie) zijn toegevoegd

omdat daarmee onderzocht kan worden welke topics in het item de meeste nadruk krijgen (nog los van of deze nadruk ook ontvangen wordt door de toeschouwer) in hoeveelheid aandacht (aantal uitspraken) of in plaats.

Nu de indicatoren van het in een Westers (hegemonistisch) kader plaatsen van Al-Qaida-video's zijn aangewezen, komt men terecht bij de instrumentatie. Hoe kunnen deze indicatoren worden waargenomen in de tekst (het item)? Hoe worden ze gemeten?

Instrumentatie

Deze indicatoren zullen gemeten worden door kwalitatief onderzoek. Dat is volgens Den Boer et al (1994; 146) gericht op 'het ontwikkelen en verder uitwerken van theoretische inzichten'. In deze masterthesis, specifiek dit onderzoek, is het doel niet om een theorie te ontwikkelen, maar om te kijken in hoeverre de uiteengezette theorie (een mengsel van meerdere bestaande theorieën) opgaat voor een specifieke onderzoekseenheid, het *NOS-journaal*. Omdat in dit onderzoek de inhoud van een mediaproduct wordt onderzocht, kan de kwalitatieve inhoudsanalyse als de meest geschikte methode beschouwd worden (dus toch kwalitatief). Deze methode wordt door Den Boer et al (1994; 123) omschreven als 'een onderzoeksmethode om controleerbare en geldige uitspraken te doen over de context van de gegevens zoals die in de tekst zijn neergelegd' (geparafraseerd op een definitie van Krippendorff, 1980). Het journalistiek dilemma en de strijd om de hegemonie tussen de burgers van de openbaarheid en van de tegenopenbaarheid kunnen hier als context gezien worden, terwijl 'het in een hegemonistisch (Westers) kader plaatsen' van Al-Qaida-video's in de tekst als een indicatie daarvan opgevat kan worden. Kwalitatieve inhoudsanalyse draait om het 'kritische vermogen van de onderzoeker om te betekenis van de tekst te interpreteren (Den Boer et al, 1994; 124). Voor onderzoek naar framing, 'het in een hegemonistisch (Westers) kader plaatsen' van Al-Qaida-video's, is het dus noodzakelijk interpreterend te werk te gaan. Zodoende kunnen achterliggende betekenissen, de redenering en de boodschap van de tekst (een *NOS-journaal*-item) achterhaald worden, iets dat met het enkel tellen van woorden of zinnen niet te doen zou zijn.

Nu is altijd de vraag of een tekst (met name de betekenissen erin) zo wordt opgevat als de zender beoogt (in hoofdstuk 2 is dit aspect besproken). En hetzelfde geldt voor de betekenissen die een onderzoeker aan een tekst toeschrijft: Ook hiervan is het niet zeker dat de ontvanger deze op dezelfde manier interpreteert. Maar diverse onderzoeken (Ang (1982), Radway (1984)) hebben al een indicatie gegeven dat programmamakers de toeschouwer een bepaalde richting op kunnen sturen in zijn of haar betekenisverlening, hoewel ook de autonomie van de toeschouwer inmiddels als een wetenschappelijk ‘feit’ beschouwd mag worden. Als objectief (intersubjectief) vastgesteld wordt welke betekenissen worden aangeboden aan het publiek, dan heeft dat zeker een praktische waarde. De kans is in redelijke mate aanwezig dat toeschouwers deze als beoogd (of als een variant daarop) interpreteren.

Het onderzoeksobject van deze studie is het *NOS-journaal*. De tijdsperiode waaruit uitzendingen zijn gezocht is 11 september 2001 tot 1 juli 2005, omdat vanaf 9/11 de video's van Al-Qaida nadrukkelijk in de Westerse schijnwerpers kwamen te staan en omdat na 1 juli 2005 begonnen werd met dit empirisch onderzoek. Aan de hand van deze data werd in de digitale catalogus van het Instituut voor Beeld en Geluid gezocht naar afleveringen waarin aandacht werd besteed aan (amateur)video's waarop Osama Bin Laden, Ayman Al-Zawahiri of een ander Al-Qaida-kopstuk te zien en te horen was. Dit gebeurde aan de hand van de trefwoorden ‘video’, ‘terrorisme’ en ‘propaganda’ en ‘Osama Bin Laden’. Het bleek dat van iedere dag het 20u-journaal altijd wordt opgenomen en soms nog een ander journaal (22u), hier is verder geen selectie criterium aan gekoppeld. Deze eerste zoektocht leverde een selectie van 26 uitzendingen op (niet alle *NOS-journaal*-uitzendingen zijn zoals gezegd in het archief aanwezig) die daarna gefilterd werden op grond van enkele criteria.

Het eerste criterium was dat de video's (gedeeltelijk) in het item vertoond moeten worden. Dit komt voort uit het belangrijke uitgangspunt van deze masterthesis dat de moslimfundamentalisten de mogelijkheid hebben zelf in bepaalde mate te bepalen hoe zij in de (Westerse) media in beeld gebracht worden (dus de video zelf moet dan aanwezig zijn). Het tweede criterium was dat de video's de aanleiding tot het journaalitem moeten vormen. Hiermee werden items uitgesloten waarin de video's als illustratie dienen bij een ander onderwerp. Het

derde en laatste criterium, was dat de journaalitems minimaal 1 minuut moesten duren. Voor dit criterium werd gekozen omdat wordt verondersteld dat in langere item uitgebreidere en meer diverse patronen in de framing aanwezig zijn, terwijl in korte items alleen al de videofragmenten aanzienlijk korter vertoond worden.

Zodoende kwamen uit de selectie vijf *NOS-journaal*-items waartoe een videoboodschap van Bin Laden de aanleiding vormde, waarin deze boodschap (deels) vertoond werd en waarvan de lengte minimaal 60 seconden was. Vervolgens werden transcripten gemaakt van deze items (zie bijlage I), waarbij moet worden benadrukt dat het maken van transcripten per definitie een interpretatie (tijdens het observeren) en een vertaalslag van waarneming naar schrijven impliceert. Dit geldt voor observatie (wat een inhoudsanalyse van een televisieprogramma in wezen is) in het algemeen. Kvale (1988) stelt in dit verband dat data niet worden verzameld, maar 'co-authored' (genoemd in Miles en Huberman, 1994). Volledig controle en precisie zijn hierin onmogelijk. Volgens Miles en Huberman (1994) kan dit nadeel worden beperkt door dit voldoende te beseffen en duidelijk te zijn over het doel van het onderzoek en het conceptueel model waarmee dat wordt aangevangen.

Een beperking is dat dit onderzoek - dat in tijd en ruimte beperkt is omdat het een masterthesis betreft - wordt uitgevoerd door één onderzoeker, de auteur van deze masterthesis. Het nadeel hiervan is evident. Ook deze onderzoeker brengt zijn eigen referentiekader mee (opleiding, opvoeding, persoonlijkheid) en bekijkt van daaruit het object en er was dus geen mogelijkheid dit betrouwbaarheidsnadeel te verkleinen (door nog andere onderzoekers te betrekken).

Bij het maken van de transcripten is geprobeerd zo objectief mogelijke beschrijvingen te maken. Voor de woorden van de journaalpresentator is dat gemakkelijk, uitgezonderd de intonaties die daarin aanwezig zijn. Er is besloten daarover geen opmerkingen te maken, omdat het op een objectieve wetenschappelijke manier beschrijven van dergelijke intonaties een te omvangrijke uitbreiding zou vergen van deze scriptie. Hetzelfde geldt voor een beschrijving van de non-verbale communicatie van de presentator (met name gezichtsuitdrukking, lichaamshouding).

Wat betreft de woorden van Osama Bin Laden ligt de zaak gecompliceerder. Dit onderzoek is afhankelijk van de ondertiteling die door de NOS geleverd wordt

bij de woorden van Osama Bin Laden of andere Arabisch sprekende mensen. Dit is een belangrijk nadeel omdat ook in ondertitelingen een bepaald frame overheersend gemaakt kan worden. Een goed voorbeeld hiervan is het verzorgen van de vertaling van een videoboodschap van Bin Laden door de Amerikaanse regering (Guillet, 2001). Uit onderzoek van Amerikaanse televisiestations bleek dat in die vertaling enkele politiek gevoelige passages over Saudi-Arabië waren weggelaten, omdat Amerika nauwe banden heeft met het Saudische regime. Hier kan tegenin gebracht worden dat videoboodschappen die zo in de belangstelling staan door alle betrokken partijen (ook Arabische of islamitische) nauwkeurig bekeken worden en dat fouten dus snel ontdekt zullen worden, zoals bij het genoemde voorbeeld. Wat betreft de journaalitems zal in deze inhoudsanalyse daarom uitgegaan worden van de adequaatheid van de vertalingen. Overigens worden ook intonaties in de woorden van Osama Bin Laden niet in de beschrijvingen meegenomen.

Waar de woorden van de presentator en Bin Laden dus enigszins objectief zijn waar te nemen, heeft bij beelden de interpretatie van de onderzoeker een grotere invloed. Ook hier is geprobeerd zo objectief mogelijk de inhoud te beschrijven. De beschrijving van de camera-afstellingen (close up, medium shot) vond plaats op grond van voorbeelden afkomstig uit Bordwell en Thompson (1997).

Na het maken van transcripten van de vijf journaalitems (die chronologisch zijn genummerd) was de volgende stap in het onderzoek het categoriseren van deze gegevens. Omdat gezocht werd naar de framing van de video's en uitspraken daarin van Osama Bin Laden, werd in deze analyse alleen gelet op alles wat door en over Al-Qaida en Bin Laden gesteld wordt. Hierbij ging het in eerste instantie alleen om expliciete uitspraken, impliciete uitspraken (die interpretatie vergen) werden in de latere analyse bekeken.

Het categoriseren vond plaats aan de hand van een lijst met onderwerpen (topiclijst, zie figuur 2), die werd opgesteld zonder vooronderzoek. Dat wil zeggen: een kenmerk van kwalitatief onderzoek is dat dezelfde gegevens meerdere keren worden bekeken (Wester, 2001). Gedurende de analyse in dit onderzoek werd deze topiclijst aangepast naar gelang de inhoud van de items daar aanleiding toe gaf. Dit wil zeggen dat er op grond van één item een topiclijst werd opgesteld die dan op de vier andere items werd losgelaten en wanneer in die andere items nieuwe

relevante topics werden gevonden, dan werden die toegevoegd aan de topiclijst en werden aan de hand daarvan de andere items opnieuw bekeken.

Topicnaam	Toelichting
Definitie	Definitie van het probleem, in algemene zin (de strijd tussen het Westen, vooral de VS en Al-Qaida) of in specifieke zin (verschilt per video, bijvoorbeeld: de aanvallen op Afghanistan).
Oorzaak	De oorzaken van het probleem, inclusief de schuldige.
Oplossing	De oplossing voor het probleem.
Motieven	De motieven, doelen, eisen van Al-Qaida of het Westen voor hun daden.
Consequenties	De consequenties, het succes, de mislukking, de betekenis van de daden van Al-Qaida (inclusief het maken van de video) of het Westen.
Karakterisering	Karakterisering van Al-Qaida, het Westen of regeringen in het Midden-Oosten betreffende hun situatie, daden, strategie, morele inborst, relatie met andere partijen.
Doel van de video	Het doel, de motivatie, de reden van de video.
Praktische zaken video	Praktische zaken m.b.t. de video zelf, zoals de vindplaats, kwaliteit van beeld en geluid, door wie uitgezonden, authenticiteit.

Figuur 2: Topiclijst

Van alle hierboven genoemde topics vereist alleen de aanwezigheid van ‘praktische zaken video’ enige uitleg, omdat deze in eerste instantie buiten de beschrijving ‘door en over Bin Laden’ lijkt te vallen. Echter, tijdens de analyse bleek dat sommige uitspraken in deze categorie impliciet, maar duidelijk iets zeggen over de situatie waarin Bin Laden zich bevindt. Een uitspraak als ‘de kleuren op de video die gisteren vrijkwam zijn fletser’ (item # 4), kan (in combinatie met andere uitspraken) impliciet iets zeggen over de veiligheidssituatie

van Bin Laden, namelijk dat die verslechterd is. Daarom is besloten alle uitspraken over praktische zaken wat betreft de video ook te noteren.

Aan de hand van deze lijst werden de uitspraken door Bin Laden en over Bin Laden door hemzelf, het *NOS-journaal* of andere, niet-journalistieke, personen of organisaties ingedeeld in categorieën. Hierbij werd vastgelegd door wie, over wie (bij karakterisering) en over welk topic een uitspraak wordt gedaan en, in het geval van een karakterisering, of deze uitspraak positief, negatief of neutraal is over de gekarakteriseerde partij. Ook de plaats van de uitspraak (in beeld of geluid) in het item werd genoteerd. Als maatstaf om te bepalen of een uitspraak positief, negatief of neutraal is, werd het perspectief gehanteerd van degene die de uitspraak doet. Hetzelfde geldt voor beelden. Een geweer dat duidelijk zichtbaar is neergezet tegen het achtergrond-doek waarvoor Bin Laden zit of spreekt, werd gezien als een positieve karakterisering door Al-Qaida van hemzelf. Bin Laden's kleding (traditioneel islamitisch) werd niet genoteerd als een karakterisering, omdat hier geen speciale handeling voor is verricht (zoals in het geval van het neerzetten van een geweer).

Bij andere topics dan karakterisering (bijvoorbeeld oorzaken, oplossingen) werd geen indeling naar positief, negatief of neutraal gemaakt, omdat hierover niet altijd direct een oordeel te vellen was en dus uitgebreidere interpretatie nodig was. Om de categorisering in eerste instantie helder en overzichtelijk te houden werd hierover verder geen uitspraak gedaan. In de (verdere) analyse werd wel rekening gehouden met het (waarde)oordeel dat de spreker velt in zijn beschrijving van bijvoorbeeld oorzaken of oplossingen.

Het kwam regelmatig voor dat een uitspraak in meerdere categorieën ingedeeld kon worden. In deze gevallen is de uitspraak dan genoteerd in de meest passende categorie. Daarnaast is het vaak zo dat een uitspraak in de ene categorie een uitspraak in de andere categorie impliceert. Wanneer Bin Laden bijvoorbeeld stelt dat de oorzaak van het probleem bij Bush ligt, dan impliceert dit een negatieve karakterisering van Bush. Er is voor gekozen om in deze gevallen alleen de eerste uitspraak te noteren in de analyse, omdat dit soort gevallen ten eerste vaak voorkomt en ten tweede een interpretatie vereist die in de verdere analyse wel zou plaatsvinden. Ten slotte kwam het één maal voor (bij een karakterisering)

dat een uitspraak voor meerdere partijen geldt, in dit geval werd deze uitspraak dan twee maal (bij de betreffende partijen) genoemd.

In deze instrumentatie werd duidelijk hoe de indicatoren gemeten werden. De uitspraken werden in categorieën ingedeeld naar het topic waar ze betrekking op hadden. Daarmee werd tegelijk duidelijk hoeveel uitspraken over een topic gedaan worden, hetgeen zoals gezegd een indicatie is van de saillantie van een topic (of de mening die daarover verkondigd wordt). Tevens werd van elke uitspraak de plaats in het item genoteerd, om een indicatie te krijgen van de prominentie van de betreffende uitspraak. Ten slotte werden dus ook de karakteriseringgen genoteerd, ter indicatie van de mening van een partij over een andere partij. Al deze uitspraken werden op een zogenaamde topic-kaart genoteerd, op grond waarvan de verdere analyse plaatsvond (zie hoofdstuk 3).

Nu de instrumentatie is beschreven, kan de laatste stap in de operationalisering gezet worden. Die bestaat allereerst uit het noemen van onderzoeksvraag 2: *In hoeverre worden Al-Qaida-video's in het NOS-journaal in een Westers (hegemonistisch) frame geplaatst?* Met andere woorden werd in het onderzoek gezocht naar een indicatie van de mate waarin de theoretische veronderstellingen gelden voor het onderzoeksobject. Bij het beantwoorden van deze hoofdvraag is het verleidelijk, maar allerminst aanbevelenswaardig om te zoeken naar een bevestiging van de theorie, dus te zoeken naar het in hoge mate 'in een Westers frame plaatsen' van Al-Qaida-video's. Eigenlijk is het zaak als onderzoeker niet zelf te 'ramen', niet zelf (omwille van een mooi resultaat) bepaalde aspecten van de realiteit te benadrukken en andere aspecten te negeren of minder nadrukkelijk te behandelen. Onder andere door hiervoor de operationalisering, inclusief de instrumentatie, uitgebreid te beschrijven wordt geprobeerd dit te voorkomen.

Verder kan gewezen worden op de veronderstelling, hiervoor geuit, dat burgers in een samenleving onbewust in hun denken en doen gestuurd worden door de hegemonistische opvattingen die in die samenleving heersen. Er is alle reden om te denken dat de schrijver van deze scriptie zich hier niet aan onttrekt. Maar juist door een onderzoeksinstrument te ontwikkelen, wordt een min of meer objectieve positie ingenomen ten opzichte van de gegevens.

Uiteindelijk kan de onderzochte variabele omschreven worden als de mate waarin een Al-Qaida-video in een Westers frame wordt geplaatst. Hierbij gaat het er niet om die mate te kwantificeren in getallen (de analyse is immers voor een belangrijk deel kwalitatief), maar in meer abstracte kwalificaties in te delen zoals niet, weinig, redelijk, veel, zeer veel. De vertaalslag van de 'gemeten' aanwezigheid van topics, de saillantie en prominentie daarvan en mening (karakterisering) naar een variabele wordt gemaakt door deze 'meet'-resultaten te vergelijken met twee vooraf opgestelde frames. Op grond van externe literatuur zijn een Westers (hegemonistisch) frame en een tegenopenbaarheid-frame opgesteld die dus dienen als peilstok voor de mate waarin een Al-Qaida-video in een Westers frame wordt geplaatst.

3: Empirisch onderzoek

De analyse die uiteindelijk moet leiden tot de beantwoording van de onderzoeksvraag vindt plaats op grond van de data, de transcripten die in bijlage I zijn toegevoegd. Deze onderzoeksvraag 2 luidt: *In hoeverre worden Al-Qaida-video's in het NOS-journaal in een Westers (hegemonistisch) frame geplaatst?* De analyse zelf bestaat in eerste instantie uit het opstellen van een zogenaamde 'topic-kaart' waarop staat aangegeven welke topics en karakterisering door wie, met welke saillantie en prominentie aanwezig zijn. Door deze topickaarten te vergelijken met een opgesteld Westers, hegemonistisch (openbaarheid-) frame en met een tegenopenbaarheid-frame vindt het tweede deel van de analyse plaats. Voor de overzichtelijkheid is ervoor gekozen eerst deze frames te introduceren (3.1), waarna per item de topickaart gepresenteerd en geanalyseerd wordt (3.2). Om een idee te geven van hoe een transcript resulteert in een analyse, wordt van één item het transcript, de topickaart en de analyse achter elkaar besproken. Nadat alle items afzonderlijk zijn besproken, zal ten slotte ook een analyse volgen van alle items samen (3.3) en enkele conclusies (3.4).

3.1 Vergelijkingsmateriaal

In de bovenstaande vraagstelling klinkt een onderscheid door tussen *het* Westerse (hegemonistische) frame en *het* tegenopenbaarheid-frame. Wanneer geprobeerd wordt een juist, adequaat Westers openbaarheid-frame op te stellen, komt al gauw de vraag op of er überhaupt gesproken kan worden over *het* of *een* Westers frame omdat er in de Westerse wereld zoveel verschillende opvattingen de ronde doen (hetzelfde kan gesteld worden over *het* tegenopenbaarheid-frame dat hierna omschreven wordt). Dit geldt bijvoorbeeld voor de inval in Irak (sommige landen waren voor, anderen tegen) en de rol van de kwestie Palestina-Israël als voedingsbodem voor 9/11. Over dit laatste is door Abrahamian (2003) geconcludeerd (zoals hiervoor al vermeld) dat in de Verenigde Staten deze kwestie in de discussie over 9/11 genegeerd werd, terwijl in Europa die kwestie wel genoemd werd.

Het begrip hegemonie sluit discussie (verschillende meningen in een samenleving) niet uit, maar wel wordt uitgegaan van een bepaalde kern van common sense-opvattingen die door verreweg de meeste burgers in een samenleving gedragen worden. Ook Entman's (1993) omschrijving van de cultuur van een samenleving als een verzameling frames die wanneer relevant door de media in die samenleving toegepast worden, is hier van toepassing. Deze verzameling frames vormt dus de 'common sense'-kern van de Westerse (Nederlandse) samenleving.

Op grond van diverse literatuur (wetenschappelijk, journalistiek) is geprobeerd deze kern van gemeenschappelijk waarden te omschrijven, zonder hiermee een complete en volledig accurate omschrijving te willen en te kunnen geven (dit zou een uitgebreide studie vergen). Het gaat er meer om dat deze opgestelde frames een achtergrond bieden waar tegen de journaalitems bekeken kunnen worden.

Het Westers (hegemonistisch) frame:

In hun toespraken waarin ze voor het eerst reageerden op 9/11, uitten Bush en Blair enkele opvattingen die de kern lijken te vormen van het Westers (hegemonistisch) frame. Deze toespraken zijn geanalyseerd door Leudar et al (2004). Bush karakteriseert 9/11 als een aanval op 'our way of life', our very freedom'(Leudar et al, 2004; 246). 11 September wordt gezien als een terroristische daad, een massamoord. Een strijd tegen het terrorisme is dus geoorloofd om de daders 'to justice' te brengen (Leudar et al, 2004; 248). Deze terroristen worden volgens Bush gedreven door haat tegen de Westerse samenleving van vrijheid en democratie (Leudar et al, 2004; 250). Premier Blair ziet 9/11 als een aanval op elementaire democratische waarden van de beschaafde ('civilised') wereld, op hen die geloven in 'reason, democracy and tolerance' (Leudar et al, 2004; 254).

De kern van 'common sense'-opvattingen van het Westerse (hegemonistische) frame houdt dus in dat democratie in de Westerse samenleving gezien wordt als de meest geschikte staatsvorm, inclusief daarbij een scheiding tussen kerk en staat (in ieder geval in theorie). Met 'vrijheid' wordt verwezen naar de mogelijkheden die een burger heeft om zich te ontplooiën en zijn of haar leven

in te richten zoals hij of zij dat wil. Het zijn die vrijheid en democratie die in het Westen worden beschouwd als elementair voor ieder mens.

Wie een aanval pleegt op deze democratie en vrijheid en op onschuldige burgers, moet volgens de Westerse hegemonie gearresteerd en berecht worden. Daarom worden Al-Qaida-video's -vanwege 9/11 - vaak vanuit het perspectief van de strijd tegen het terrorisme bekeken. Dit omvat allereerst het karakteriseren van Al-Qaida als een terroristische organisatie en het kenschetsen van Bin Laden als een terrorist en een fanatiek hater van de Westerse samenleving (van de vrijheid en democratie die daarin aanwezig zijn). Ten tweede omvat dit 'strijd tegen het terrorisme'-frame op de video's een nadruk op de jacht op Bin Laden en Al-Qaida (om hen 'to justice' te brengen). Een belangrijk onderdeel van die jacht zijn de bombardementen op Afghanistan.

Het tegenopenbaarheid-frame

Ook hier is niet te spreken over één tegenopenbaarheid-frame, net zo min als er gesproken kan over *de moslim*. Said (1981; xi) beklagt zich over de generalisaties die in de Westerse media hierover worden gemaakt. Toch lijkt het gemakkelijker hier te generaliseren omdat het frame van Al-Qaida wordt besproken (en dus niet van meer gematigde moslims). Bij het opstellen van dit tegenopenbaarheid-frame is gebruik gemaakt van boeken en artikelen over Al-Qaida en de islam in het algemeen. Met name twee verklaringen die Al-Qaida heeft uitgegeven naar aanleiding van 11 september worden daarbij veel aangehaald (te lezen in Foucault en Fielding, 2003), omdat deze direct inzicht geven in het perspectief van Osama Bin Laden en zijn beweging. Met name gaat het hier om de islam in het algemeen en de strijd tussen het Westen en al-Qaida.

Volgens Vermaat wordt Osama Bin Laden vooral geïnspireerd door Ibn Al-Taymiyya (1268-1328), Ibn Abd Al-Wahhab (1703-1792) en Sayyid Qutb (1906-1966), die het leven volgens de zuivere islam en de invoering van het islamitische recht voorstonden (Vermaat, 2005; 10). Binnen die zuivere islam (maar ook in de islam in het algemeen) geldt één credo: 'zuivere, oprechte vroomheid, bescheidenheid, eenvoud en het intense verlangen God te dienen' (Maqsood, 2001; 7). In de koran, waarin volgens moslims exact de woorden zijn opgetekend die de profeet Mohammed uitsprak over de islam, staan de principes (sjari'a) volgens welke

moslims een fatsoenlijk en rein leven leiden (Maqsood, 2001; 95). Daarin is geen plaats, zo staat ook in twee verklaringen van Al-Qaida (Fouda en Fielding, 2003; 204-219) naar aanleiding van 9/11, voor 'overspel, homoseksualiteit, alcohol, gokken, prostitutie en het betalen van rente' (Fouda en Fielding, 2003; 207).

Moslims beogen daarom te leven in een omgeving waarin dergelijke verschijnselen niet voorkomen. Vandaar ook de grote aversie tegen 'Westerse invloeden in de Arabische wereld' (Vermaat, 2005; 93), tegen 'Amerikaanse globalisering' (Fouda en Fielding, 2003; 217). De strijd om de islam te doen overwinnen, om die verderfelijke invloeden buiten de deur te houden, is een 'beslissende oorlog waarbij geen enkele moslim gemist kan worden' (Fouda en Fielding, 2003; 217).

Behalve deze algemene aversie tegen het Westen en vooral Amerika zijn er andere, hieruit voortvloeiende, meer specifieke redenen waarom moslims het Westen en Amerika bestrijden. Ten eerste is er de Amerikaanse militaire aanwezigheid in het heilige land Saudi-Arabië sinds de eerste Irak-oorlog (Vermaat, 2005; 10), die wordt gezien als een schending van de heiligdommen van de islam (Fouda en Fielding, 2003; 206). Andere fouten van Amerika en het Westen hebben betrekking op Irak: de bombardementen erop (Fouda en Fielding, 2003; 215), de huidige bezetting ervan (Vermaat, 2005; 13), het stelen van rijkdom en benzine (Fouda en Fielding, 2003; 206), de VN-sancties waardoor vele burgers de dood vonden (Fouda en Fielding, 2003; 206). Verder worden de VS gezien als verspreider van HIV/Aids (Fouda en Fielding, 2003; 208), de grootste vernietiger van de natuur (Fouda en Fielding, 2003; 209) en de grootste schender van de mensenrechten (Fouda en Fielding, 2003; 210). Ten slotte zijn er diverse andere conflicten waarbij het Westen en Amerika de daders van (of steun waren voor) aanvallen op moslims, zoals in Palestina, Filippijnen, Indonesië, Kosovo, Kasjmir, Somalië, Libië, Soedan, Afghanistan (Fouda en Fielding, 2003; 217, 215), Bosnië (Vermaat, 2005; 107) en Tsjetsjenië (Brouwer, 2004). Hierbij wordt soms ook verwezen naar de christelijke kruistochten in de elfde eeuw (Aarts en Keulen, 2001; 11).

Een grote bron van aversie is Israël. In de eerste plaats wordt het wereldjodendom, dat volgens de moslims de hele wereld overheerst, gezien als een gevaar voor de mensheid (Vermaat, 2005; 95) en als de religie die de islam wil uitroeien (Vermaat, 2005; 96). Ten tweede zijn er specifieke misdaden van Israël in

het Palestijns-Israëlijsch-conflict (Abrahamian, 2003) en in de inval in Libanon in 1982 (Vermaat, 2004; 104). De steun van Amerika aan Israël versterkt de haat tegen Amerika (Fouda en Fielding, 2005; 215).

Alles bij elkaar zijn er volgens fundamentalistische moslims genoeg redenen voor een gewapende strijd tegen Israël en het Westen, met name Amerika. Maar ook Arabische regeringen moeten bestreden worden omdat deze niet de zuivere islam nastreven, de vijand helpen en eigen organisaties tegenwerken (Fouda en Fielding, 2003; 217). Allah geeft moslims het recht de aanvallers aan te vallen, de economie te vernietigen van degene die hun rijkdom gestolen heeft, 'burgers te doden van het land dat de onzen gedood heeft' (Fouda en Fielding, 2003; 207). In deze strijd is er 'geen grotere eer dan voor God te sterven' (Vermaat, 2005; 105), biedt het martelaarschap eeuwig rijkdom (Abrahamian, 2003; 531), vrezen moslims alleen Allah (Fouda en Fielding, 2005; 210) en geven ze meer om de dood (het paradijs) 'dan u om het leven geeft' (Fouda en Fielding, 2005; 211).

Al-Qaida-video's zullen vanuit dit tegenopenbaarheid-frame dus bekeken worden als video's waarin de waarheid wordt verkondigd over de oorzaken van 9/11, over de schuldigen van de conflict tussen de islam en het Westen en over de oplossingen voor dit conflict. Bin Laden wordt gezien als een held omdat hij een van de leiders is in de strijd tegen de Westerse, m.n. Amerikaanse, misdadigers.

3.2 Individuele analyse van de items

Item # 3: 13 december 2001 - 20 uur

(voor een toelichting bij de transcripten , afkortingen e.d., zie bijlage I).

Tijd-code	Beeld		Grootte / oorsprong	Geluid	
	Leader NOS-journaal Binnen logo NOS-journaal: vage afbeelding van Bin Laden uit video	0		Openingstune, Betrokkenheid Bin Laden blijkt uit video PS:	0
0.00	Presentator in medium shot, aan tafel met papieren. Op de achtergrond een televisie met het journaal-logo. Journaal-tekstbalk: Henny Stoel. Zodra presentator begint ('Dit is alles...') verschijnt op de televisie een beeld van een van de torens van het WTC in New York, waar rook en vuur uitkomt, met daarnaast een grote foto van Osama Bin Laden.	1 2	CU / Journaal	PS: Dit is alles waarop we konden hopen. Dat zegt Osama Bin Laden over de verwoesting die op 11 september is aangericht in New York. Washington heeft de videoband vrijgegeven die het ultieme bewijs moet leveren dat de Saudische terrorist het meesterbrein is achter de aanslagen van 11 september. Bin Laden heeft dat nooit expliciet toegegeven. Amerika zegt de band enige tijd geleden te hebben gevonden in een huis in de Afghaanse stad Jallallabad. Kwaliteit van beeld en geluid is slecht. Er staan beelden op van een diner van Osama Bin Laden	1 2 3 4 5 6 7 8

				met andere mannen, van wie de identiteit onbekend is. Het Pentagon zegt het gesprek te hebben laten vertalen door verschillende vertalers. De band, zoals Amerika die openbaar maakte, is voorzien van ondertiteling en duurt veertig minuten. We maakten een selectie van de belangrijkste fragmenten.	9 10
0.51	Een shot uit de video. Vaag beeld, wel close. Bin Laden praat. Camera beweegt af en toe een klein beetje. Bin Laden steekt bij 'ik was het meest optimistisch' zijn hand een klein beetje en gebaart. Camera pakt naar links, naar een man met tulband die toelustert. Camera zoomt uit. Two-shot. Bin Laden blijft gebaren met zijn handen. Onderin beeld een grote zwarte balk: '...followers. UBL.. (inaudible...) we calculated in advance the number of casualties.' In deze balk verschijnt hierna de Nederlandse vertaling.	3	CU / Video	BL (ondertiteld): Voorafgaand aan de aanslagen hebben we het aantal slachtoffers geschat. We dachten dat we drie of vier verdiepingen zouden raken. Ik was het meest optimistisch. Door mijn ervaring wist ik dat het metaal van het gebouw kon smelten en dat het gedeelte waar het vliegtuig insloeg, zou instorten en de verdiepingen erboven.. Dit was alles waarop we konden hopen.	11 12 13 14 15

1.52	Studio PS aan tafel. Idem aan vorige studio-shot. Opnieuw beeld: Bin Laden en 9/11	4	CU / Journaal	PS. In de vier vliegtuigen die 11 september werden gekaapt, zaten negentien kapers. Ze waren niet allemaal op de hoogte van het exacte doel van hun missie.	16 17
2.03	Bin Laden links, leunend tegen een muur. Rechts een Arabisch uitziende man, met tulband, ook tegen een muur leunend. Tussen hen in onduidelijke spullen. Camera pant en zoomt in naar Bin Laden. Bin Laden gebaart af en toe met zijn handen. Camera beweegt af en toe licht.	5	MS / Video	BL (ondertiteld): De mensen die de operatie hebben uitgevoerd, wisten van tevoren niets, alleen dat de operatie hen tot martelaar zou maken. We hebben ze gevraagd naar Amerika te gaan. Ze wisten niets van de operatie, maar ze waren getraind. Tot het moment dat ze aan boord van de vliegtuigen gingen, wisten ze niets. De getrainde piloten kenden de anderen van de groep niet.	18 19 20 21 22
3.18	Close PS, van buik tot hoofd. Achtergrond: decor, een grote aardbol.	6	CU / Journaal	PS. In het gesprek met de Saudische sjeik praat Bin Laden opmerkelijk genoeg ook even over Nederland. Hij noemt Nederland expliciet als het gesprek gaat over wat 'ie noemt 'het grote voordeel van 11 september voor de islam.' Bin Laden zegt te hebben gehoord dat de islam	23 24 25

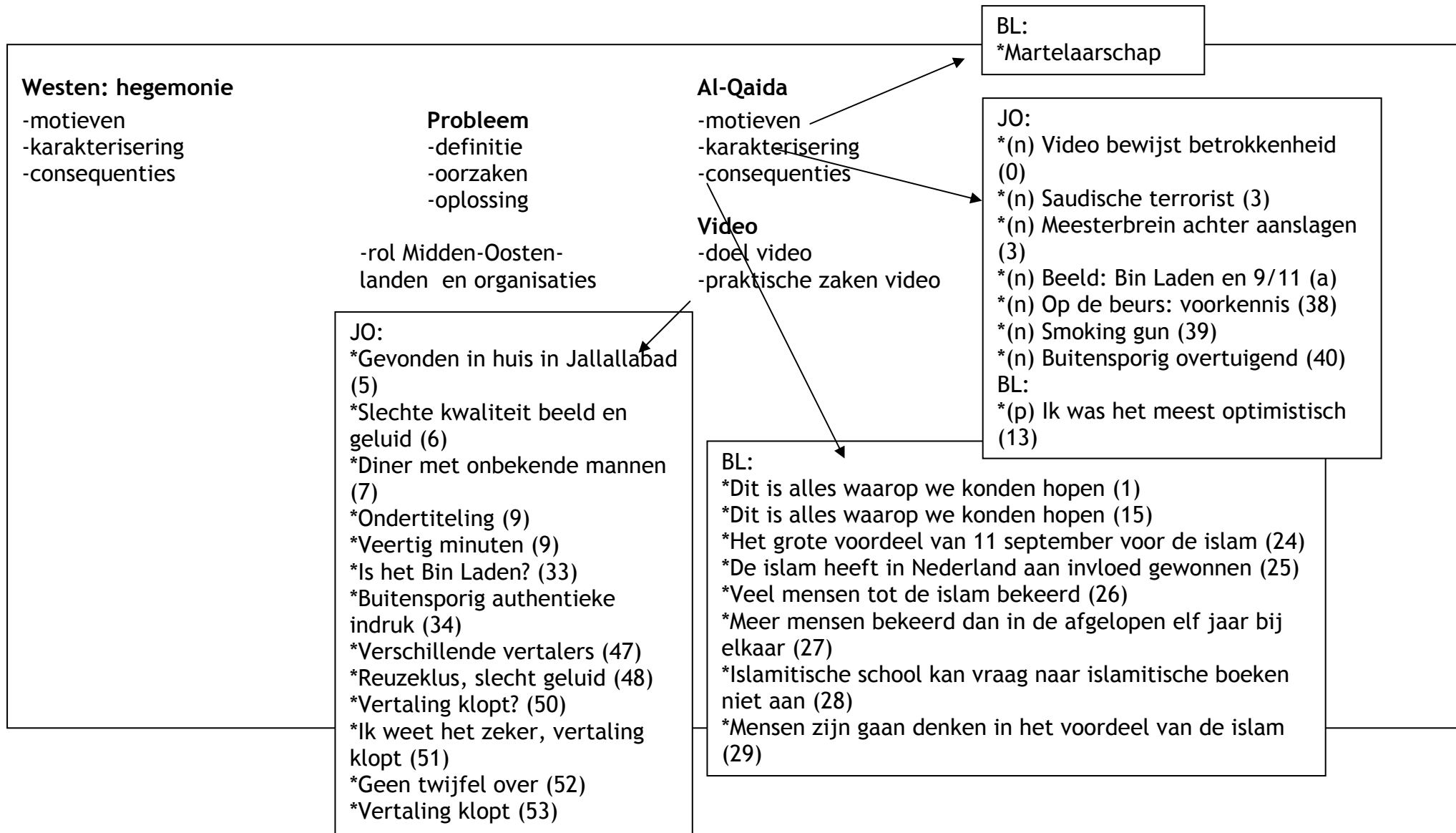
				in Nederland aan invloed heeft gewonnen door de aanslagen.	
3.38	Idem aan eerste shot van BL. Kijkt kort richting camera, praat dan een beetje lachend door, richting man rechts. Camera zoomt zeer sterk en abrupt uit. Ruimte zichtbaar, drie mannen, zitten, Bin Laden in het midden. Onduidelijke spullen om hen heen. Rechtsboven een raam. Links aan de muur onduidelijke afbeeldingen. Camera tilt, alleen hoofden van mannen nog in beeld. Camera zoomt in richting BL en man rechts, en tilt licht naar boven.	7	CU / Video	BL (ondertiteling): Ik heb op de radio gehoord dat veel mensen zich, na de aanslagen, tot de islam hebben bekeerd. Er zijn meer mensen bekeerd dan in de afgelopen elf jaar bij elkaar. Ik hoorde het hoofd van een islamitische school in Amerika zeggen: 'We kunnen de vraag niet aan naar islamitische boeken van mensen die meer willen leren over de islam.' Door de aanslagen zijn mensen gaan nadenken, in het voordeel van de islam.	26 27 28 29
4.45	Idem op een na vorige shot PS. PS draait zich naar rechts.	8	CU / Journaal	PS. Hier aan tafel Midden-Oosten-deskundige Bertus Hendriks.	30
4.49	Links PS aan tafel. Haaks erop een tafel met bril en glas water. Aan die tafel DES die luistert naar PS.	9	MS / Journaal	Hartelijk welkom meneer Hendriks. U hebt de tape nu meer dan eens gezien. Is het Bin Laden?	31 32 33

4.54	Close DES. Achtergrond logo journaal. Journaal-tekstbalk: B. Hendriks. Midden-Oosten-deskundige.	10	CU / Journaal	Ja, het maakt op mij een buitensporig authentieke indruk. Eeh, het heeft alle knulligheid van een echte amateurvideo. Alle details die die geeft, ja, die zijn zo precies, d'r zijn nog meer details. Hij zegt ook op een gegeven moment, als iemand hem vermeldt dat hij op de radio, op de televisie gezien heeft dat een van de towers, torens, is geraakt, zegt ie 'geduld', wetende dat er nog een tweede komt. Ik denk dat als je al die dingen bij elkaar neemt, eeh, dan nou als dit op de beurs zou zijn gebeurd, dan zou er echt een veroordeling wegens handel in voorkennis uit zijn gekomen.	34 35 36 37 38
5.28	PS close, kijkt naar DES.	11	CU / Journaal	PS. Een smoking gun zoals ze dat noemen, hè, de revolver rookt nog.	39
5.32	DES, idem op een na vorige shot.	12	CU / Journaal	DES. Ja, ja, ja, ik denk het wel, ik vind het in ieder geval buitensporig overtuigend.	40
5.35	PS, idem op een na vorige shot.	13	CU / Journaal	PS. Zou het vrijgeven van deze tape ook nog een politiek doel dienen, of kunnen dienen, buiten	41
5.42	DES, idem op een na vorige shot.	14	CU / Journaal	Amerika. DES. Ja, zeker,	42

			<p>natuurlijk in de eerste plaats voor Amerika, om ook te rechtvaardigen dat ze de aanval op Bin Laden hebben geopend. Maar het gaat natuurlijk er niet om of ik overtuigd ben, ze hopen natuurlijk dat de moslim, en de islamitische publieke opinie, dat die ook overtuigd zal worden door deze band.</p> <p>PS. En gaat dat lukken?</p> <p>DES. Ik ben bang dat dat minder gaat lukken, want ergens op die band wordt ook gezegd dat er een soort reactie was als bij een voetbalwedstrijd. Het is zij tegen wij en gezien de sterke anti-Amerikaanse ressentimenten denk ik dat de samenzweringstheorieën, en ik heb de eerste al gehoord in de Arabische wereld, onder moslimfundamentalisten onmiddellijk zullen oprispen en zeggen nou ja dit is in elkaar gezet en ik denk niet dat het op die manier zal werken, maar dat regeringen wel zullen proberen om dat aan hun publieke opinie te verkopen.</p>	<p>43</p> <p>44</p> <p>45</p> <p>46</p>
--	--	--	---	---

6.19	PS links aan tafel, DES rechts.	15	MS / Journaal	PS. De Engelse vertaling is verzorgd door verschillende vertalers. Eeh, het is een reuzeklus geweest, als je dat zo hoort, (DES: Ja, het is bijna niet te verstaan) want het geluid is nu en dan heel slecht. Maar zover je het kunt verstaan, zeg je: die vertaling klopt, die deugt. DES. Nou, ik bedoel dat is zo precies, dat zou ik niet eens durven zeggen, maar ik weet zeker dat die vertaling klopt, want het is duidelijk dat in de hele Arabische en islamitische wereld die vertaling onder de loep zal worden genomen en onder de loep zal worden gelegd. Dus..daar heb ik absoluut geen enkele twijfel over. Die vertaling klopt.	47 48 49 50 51 52 53
6.31	DES, idem op een na vorige shot.	16			
6.48					

Topic-
kaart

Deze derde video onderscheidt zich van de andere video's omdat deze niet door Al-Qaida zelf naar buiten is gebracht, maar door de Verenigde Staten die de video zeggen te hebben gevonden in de Afgaanse stad Jallalabad. Ondanks dat Al-Qaida dus niet zelf de stap zette om de video naar buiten te brengen, kan verondersteld worden dat deze video toch ook bedoeld was voor een groot publiek. De video zou immers überhaupt niet bestaan hebben als het niet de bedoeling was de opgenomen gesprekken uiteindelijk te laten horen en zien aan andere mensen. Daarom kan ook dit journaalitem geanalyseerd worden, omdat ook hier de aanleiding van deze masterthesis (het centrale dilemma) en de theoretische veronderstellingen op van toepassing (lijken te) zijn.

Een blik op de topkaart leert dat opvallend veel opmerkingen worden gemaakt over praktische zaken met betrekking tot de video. Met name de authenticiteit van de video en de juistheid van de geleverde vertaling worden uitgebreid besproken (zijn saillant aanwezig). Dit moet in het licht gezien worden van de historische context. Tot op dat moment (13 december 2001) was er nog geen (hard) bewijs beschikbaar dat Al-Qaida (Bin Laden) betrokken was bij de aanslagen van 11 september (volgens sommigen is dit bewijs er nog steeds niet). Dit terwijl de Amerikaans-Britse aanvallen op Afghanistan (die op de verdenking van Bin Laden gebaseerd waren) al op 7 oktober begonnen waren - zie item 1. In het journaal worden de authenticiteit van de video en de juistheid van de vertaling en de schuld van Bin Laden aan 9/11 (zie zin 38) bevestigd door de deskundige. Expliciet en impliciet (door de authenticiteit van de video en de juistheid van de vertaling te bevestigen) wordt zo de schuld aan 9/11 van Bin Laden (die al vanaf het begin als een terrorist gekenschetst wordt) bevestigd en daarmee een rechtvaardiging van de aanvallen op Afghanistan gepresenteerd.

Door de deskundige wordt hierbij opgemerkt dat in het Midden-Oosten al samenzweringstheorieën de ronde doen (de video zou in elkaar gezet zijn). Voor deze mensen ontbreekt nog steeds iedere rechtvaardiging voor een aanval op Afghanistan. Dit perspectief wordt in de journaaluitzending dus kort genoemd. Als geheel komt uit het item echter naar voren wat ook in de aankondiging al klinkt: Betrokkenheid Bin Laden blijkt uit video. Met recht kan dit een Westers, hegemonistisch frame genoemd worden. In dat Westerse frame (zie 3.1) staat de rechtvaardiging van de aanval op Afghanistan centraal, in verband met Bin Laden's

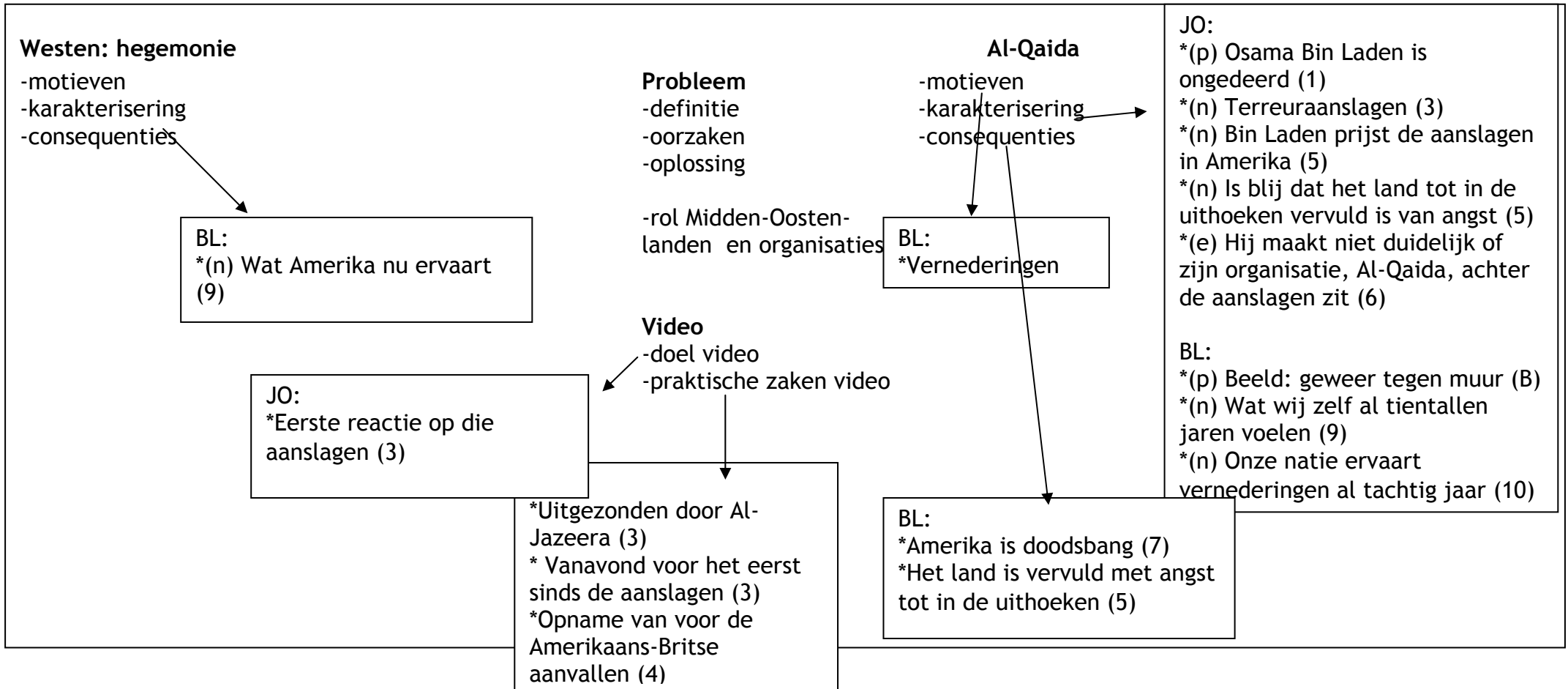
aanwezigheid in Afghanistan en zijn vermeende schuld aan 9/11 (hij moet 'to justice' gebracht worden).

De woorden van Bin Laden (over de voorbereiding, de verwachtingen, de volgens hem positieve gevolgen van 11 september) worden geïntroduceerd en uitgebreid getoond. De sterke nadruk (in het begin en aan het eind) ligt in dit item echter op de authenticiteit van de video en de juistheid van de vertaling (het gaat meer om de vorm van de videoband dan om de inhoud). In de historische context kan hiervoor dus de reden gevonden worden. Deze reden ligt in het Westerse 'strijd-tegen-het-terrorisme'-frame.

Item # 1:

7 oktober 2001,

20u

Dit eerste item werd uitgezonden op 7 oktober 2001 en maakte onderdeel uit van een journaaluitzending die geheel gewijd was aan de (lucht)aanvallen op Afghanistan door de Verenigde Staten en Groot-Brittannië, die deze dag aanvingen. Bin Laden reageert -zoals het journaal vermeldt - niet op deze aanvallen, maar spreekt over 9/11.

Op de topickaart valt op dat vanaf het begin impliciet het kader wordt gehanteerd van Bin Laden's betrokkenheid bij 9/11 (een 'strijd-tegen-het-terrorisme'-frame). Ten tijde van de uitgave van deze video waren daar al enige aanwijzingen voor (direct na 11 september al, zie Eggen en Loeb, 2001), maar was dit bewijs niet rond (volgens sommigen is het dat nog steeds niet, zie hieronder). Met de openingszin "Osama Bin Laden [...] ongedeerd" wordt (prominent) een link gelegd met de aanvallen op Afghanistan die om zijn vermeende betrokkenheid bij 9/11 en aanwezigheid in Afghanistan zijn begonnen.. De aanvallen hebben hun doel dus nog niet bereikt. De legitimiteit van dat doel wordt in dit item niet besproken (maar misschien wel in de rest van de uitzending). Opvallend is overigens dat de video van voor de aanvallen op Afghanistan is, terwijl de journaaluitzending waar deze video in wordt besproken, geheel aan die aanvallen gewijd is. Dat de aanvallen op grond van Bin Laden's vermeende betrokkenheid bij 11 september zijn begonnen, is waarschijnlijk een verklaring hiervoor.

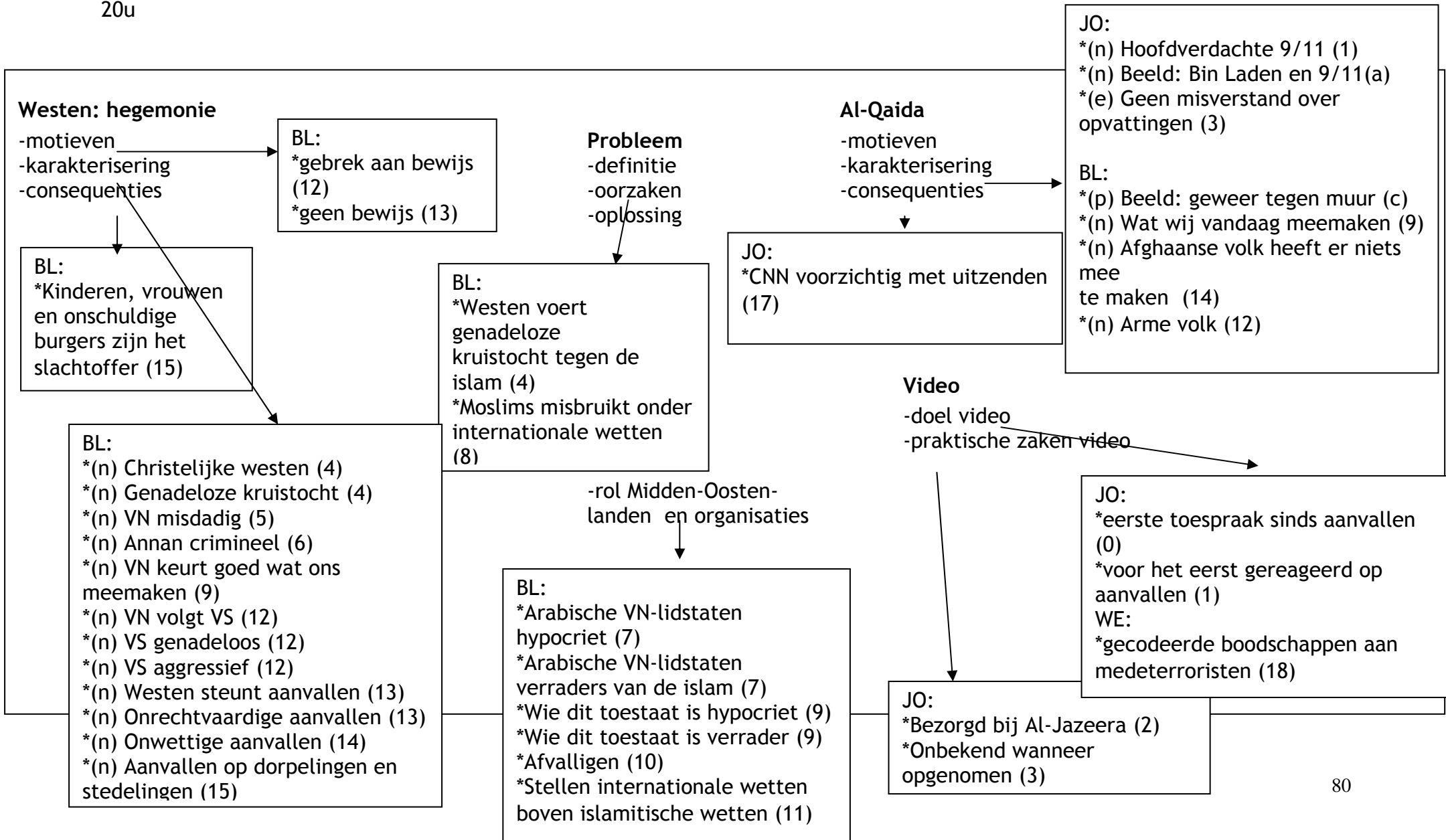
Vanuit dat perspectief (Bin Laden is waarschijnlijk betrokken) wordt het item dus begonnen: Bin Laden reageert voor het eerst op 9/11 (zin 3) en 'maakt niet duidelijk of zijn organisatie, Al-Qaida, achter de aanslagen zit' (zin 6). Wanneer dit vergeleken wordt met het tegenopenbaarheid-frame, kan worden geconcludeerd dat het frame in dit item Westers is. Het tegenopenbaarheid-frame zou namelijk kunnen bestaan uit de ontkenning dat (of twijfel of) Bin Laden bij 9/11 betrokken is. Tot op heden (augustus 2005) wordt daaraan getwijfeld in radicaal-islamitische kringen en wordt 9/11 gezien als een complot van Amerika tegen moslims (*Twee Vandaag*, 2005). Verder zou dit tegenopenbaarheid-frame kunnen bestaan uit de nadruk dat de aanvallen op Afghanistan ongerechtvaardigd zijn omdat het Afghaanse volk er niets mee te maken heeft en dat dit weer een typisch voorbeeld van Westerse arrogantie en dominantie is. Vanuit dit frame is het positief dat Bin Laden ongedeerd is, terwijl vanuit het openbaarheid-frame dit een impliciete verwijzing is naar het beoogde doel van de acties (het ombrengen of

arresteren van Al-Qaida-leden, specifiek Bin Laden). In die zin wordt de video enigszins in een Westers frame geplaatst: Bin Laden is (nog) ongedeerd en doet in zijn video geen uitspraak over betrokkenheid van Al-Qaida bij 9/11 (terwijl het Westen dat bijna zeker weet en op die veronderstelling de aanval baseert). Bin Laden's opvatting dat 9/11 een prijzenswaardige en gerechtvaardigde daad is, komt naar voren, maar tegelijkertijd wordt hij impliciet hoofdverdachte gemaakt van de aanslagen van 11 september.

Item # 2:

3 november 2001,

20u

Dit tweede item werd uitgezonden op 3 november 2001, toen de aanvallen op Afghanistan in volle gang waren. Bin Laden reageert op deze aanvallen en wordt in het begin geïntroduceerd als de hoofdverdachte van 9/11 (zin 1), mede door het beeld op het scherm in het decor (shot A). De presentator komt verder, na enkele praktische zaken en een samenvatting van de inhoud van de video niet veel meer aan het woord. Deze praktische zaken bestaan uit de nadruk dat Bin Laden voor het eerst reageert op de aanvallen op Afghanistan (er wordt een doel van de video genoemd) en dat onbekend is wanneer de video, die werd bezorgd bij Al-Jazeera, is opgenomen (zinnen 2 en 3). Bin Laden wordt dus gekarakteriseerd als waarschijnlijk betrokken bij 9/11, maar niet nadrukkelijk als terrorist gekenschetst. Wel wordt aandacht gevestigd op zijn duidelijke standpunten: Zijn betiteling van de VN en hun secretaris-generaal Kofi Annan als crimineel worden benadrukt. Deze opvattingen gaan sterk in tegen de openbaarheid-opvattingen. De Verenigde Naties zijn in Westerse ogen een goede organisatie, die voor alle landen ter wereld vrijheid en democratie nastreeft. Bin Laden's ideeën worden gecontrasteerd met deze Westerse 'common sense'-opvatting.

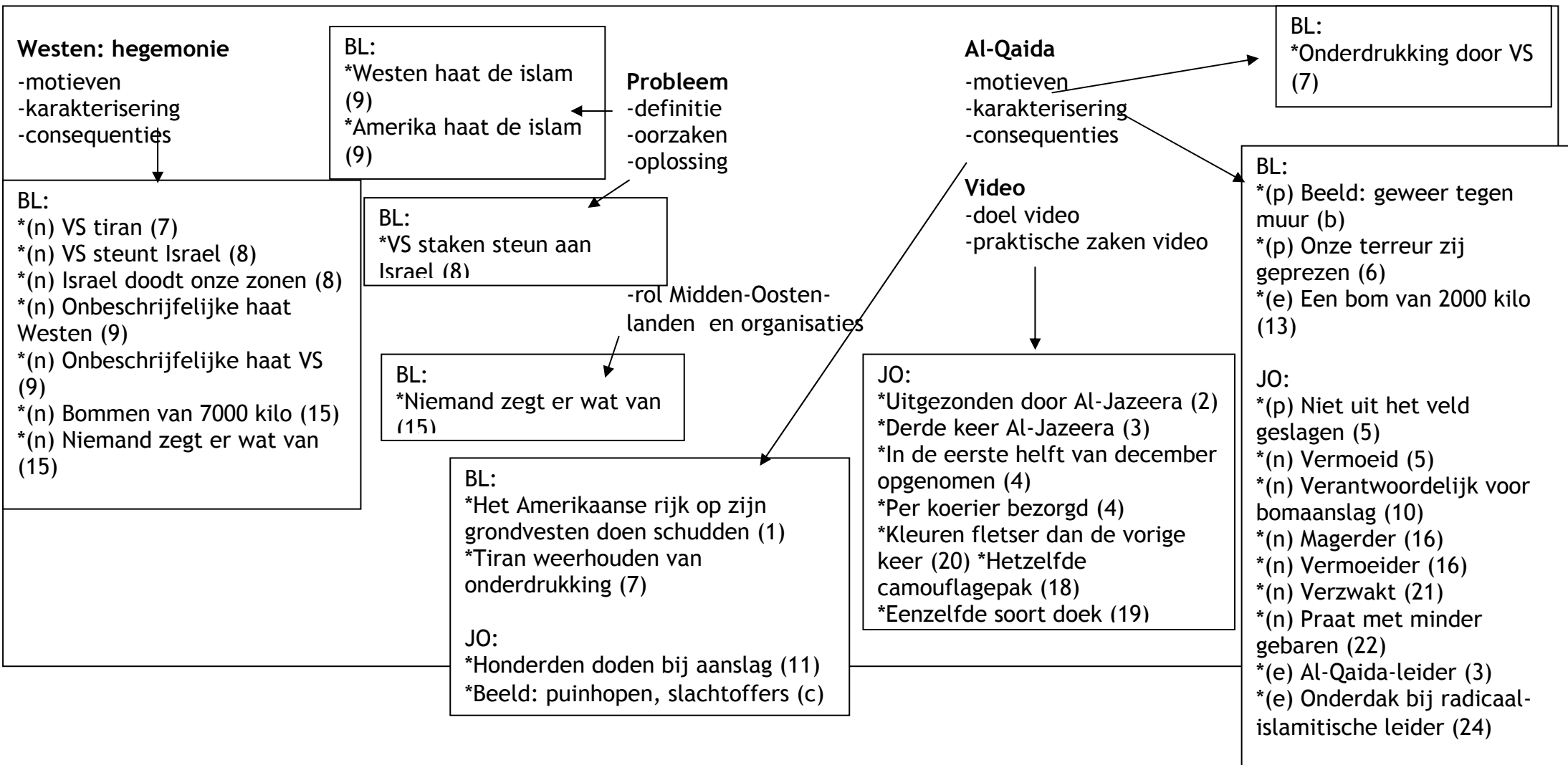
Aan het eind van het item wordt door de presentatrice nog opgemerkt dat de Amerikaanse omroep CNN op verzoek van de Amerikaanse regering de videoboodschap niet vertoont uit vrees voor het uitzenden van gecodeerde boodschappen aan Al-Qaida-leden. Dit is een voorbeeld van de aanleiding tot deze masterthesis. Hier speelt het dilemma dat de journalisten de terroristen niet willen helpen maar toch ook hun journalistieke plicht willen uitvoeren, hetgeen in dit geval (helaas) resulteert in het samenvatten van de boodschap zonder deze te vertonen.

Bin Laden valt uit naar het Westen, de VN, de VS en Arabische VN-lidstaten. Hij kenschetst de situatie van het Afghaanse volk negatief om daarmee de tegenpartij negatief te karakteriseren. Zeker omdat hij dus veel aan het woord komt, worden veel tegenopenbaarheid-opvattingen (het perspectief op de Afghaanse aanvallen) naar voren gebracht (overeenkomstig het opgestelde frame in 3.1). Voor het overige wordt er licht gerefereerd aan de strijd tegen het terrorisme (Bin Laden is de hoofdverdachte voor 9/11), maar als geheel wordt deze Al-Qaida-video nauwelijks in een Westers perspectief geplaatst.

Item # 4:

27 december 2001,

20u

Dit vierde item werd uitgezonden op 27 december 2001, korte tijd na het einde van de aanvallen op Afghanistan (www.infoplease.com, 2005 en wikipedia.org, 2005a). Er lijkt geen specifieke aanleiding tot het insturen van deze video door Al-Qaida anders dan het propaganderen van de eigen opvattingen en het versterken van de moraal van de achterban (de haat jegens Amerika). Bin Laden prijst de terreur tegen Amerika en gaat tekeer tegen dat land (als tirannieke onderdrukker en als steun van Israël). Het hiervoor opgestelde tegenopenbaarheid-frame komt in dit item dus duidelijk naar voren: hun motieven, hun oorzaken, hun karakterisering van Amerika en Israël.

Bin Laden wordt als terrorist gekarakteriseerd, want in ruime mate worden beelden vertoond van de gevolgen van aanslagen in Nairobi (shots C tot en met G), waar Bin Laden nu de verantwoording voor opeist (zin 13). Maar wat meer opvalt is de uitgebreide aandacht voor de gezondheid van Osama Bin Laden en voor de omstandigheden rond de opnamen van de videoband. Bin Laden's gezondheid wordt gekenschetst met 'vermoeid' (zin 5), 'magerder en vermoeider dan op de twee eerdere videoboodschappen' (zin 16), 'verzwakt' (zin 21) en pratend met 'minder gebaren' (zin 22). Er wordt een achteruitgang in de toestand van Bin Laden waargenomen en benadrukt, middels een vergelijking met de eerdere videoboodschappen. Deze vergelijking vindt plaats door letterlijk in te zoomen op het gezicht van Bin Laden (de videobeelden uit te vergroten tot bijna extreme close up) en door middel van 'cross fades' (een soepele overgang tussen shots; geen harde cut en geen 'fade to black', zie shots M, N, O). Ook worden hierbij de datums van de vorige video's (7 oktober en 3 november) in tekstbalken vermeld.

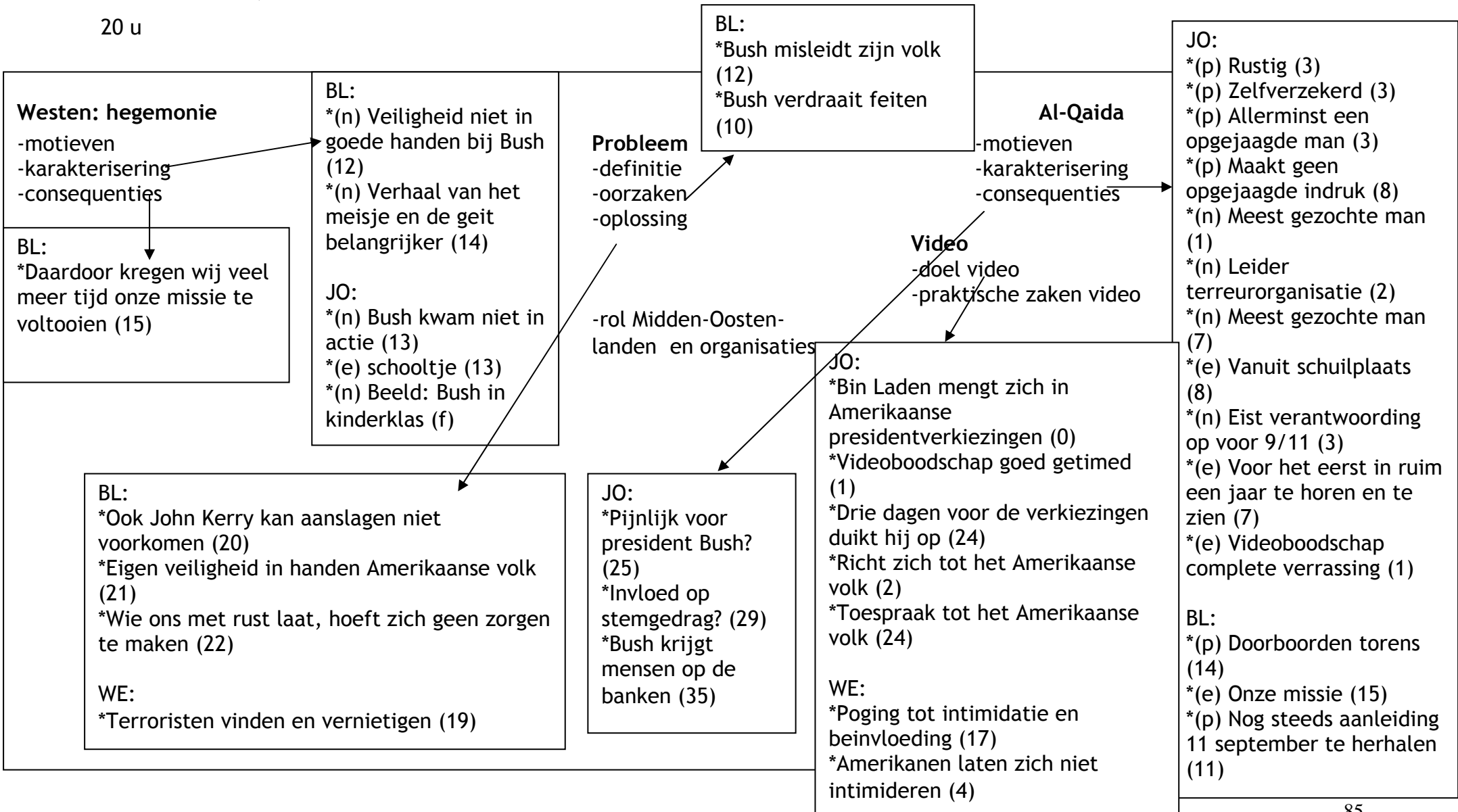
Zo wordt dus nadrukkelijk Bin Laden's gezondheid onder de loep genomen (dit topic wordt dus zeer saillant gemaakt), maar tevens wordt aandacht gevestigd op praktische zaken omtrent de video: Bin Laden 'draagt hetzelfde camouflagepak', 'ook zit hij voor hetzelfde soort doek', 'de kleuren van de video die gisteren vrijkwam, zijn fletser'. Ook wordt opgemerkt dat Bin Laden niet uit het veld geslagen lijkt (zin 5), dat de band per koerier bij Al-Jazeera is bezorgd (zin 2) en dat de band waarschijnlijk in de eerste helft van december is opgenomen (zin 4). Beredeneerd vanuit de benadrukte verslechtering van Bin Laden's gezondheidstoestand, lijkt met deze nadruk op praktische omstandigheden van de video een verslechtering van de veiligheidssituatie van Bin Laden te worden

geïmpliceerd. Hij is niet in staat geweest andere kleren en een doek te regelen, draagt opnieuw camouflage-kleren en de kwaliteit van de video is achteruit gegaan. In het licht van de historische context (de strijd in Afghanistan, de jacht op Bin Laden) is deze nadruk op de gezondheid en veiligheid van Bin Laden een indicatie van een Westers perspectief (zie 3.1) op deze videoband. De band wordt geanalyseerd op de gezondheids- en veiligheidssituatie van Bin Laden om zodoende te achterhalen of de aanval op Afghanistan succesvol is (zit Bin Laden in het nauw?). Bin Laden krijgt daarnaast de ruimte om zijn gal te spuwen, maar de nadruk in dit item ligt sterk op zijn persoon en niet op zijn woorden. Deze Al-Qaida video lijkt dus sterk in een Westers, hegemonistisch frame te worden geplaatst.

Item # 5:

30 oktober 2004,

20 u

Zoals in de inleiding van deze scriptie opgemerkt, valt deze video qua verschijningsdatum uit de toon ten opzichte van de andere video's. Dit item naar aanleiding van de (kort daardoor verschenen) video werd uitgezonden op 30 oktober 2004, na een lange periode waarin Bin Laden niets van zich liet horen. Bin Laden richt zich rechtstreeks tot het Amerikaanse volk (dat drie dagen later moet gaan stemmen), maar benadrukt tegelijkertijd dat de verkiezingen niets te maken hebben met de oplossing voor het probleem (de strijd tussen Al-Qaida en Amerika): 'Jullie veiligheid is niet in handen van Kerry, Bush of Al-Qaida, maar ligt in jullie eigen handen'(zin 21). Hoewel Bin Laden door de band op dit tijdstip te versturen, impliceert dat de verkiezingen er iets mee te maken hebben, is eigenlijk zijn boodschap dat wie er in het Witte huis zit, niet bepalend is voor of er een oplossing komt. Toch wordt in dit journaalitem een perspectief gehanteerd dat luidt: Deze video is bedoeld om de presidentsverkiezingen te beïnvloeden. Daarmee is in het item een tegenstrijdigheid aanwezig. Hoewel gezegd wordt 'ondanks de kritiek op Bush, waarschuwde Bin Laden dat ook John Kerry nieuwe aanslagen niet kan voorkomen', wordt toch het perspectief gehanteerd dat Bin Laden de verkiezingen wil beïnvloeden en wordt die mogelijke invloed besproken met de correspondent. Dit blijkt uit uitspraken als 'Bin Laden mengt zich in Amerikaanse presidentsverkiezingen', '...lijkt goed getimed. Drie dagen voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen...'(zin 1 en 2) en 'wat voor invloed kan zo'n videoboodschap hebben op het stemgedrag dinsdag?' (zin 29). Zo wordt een doel op de video geplakt (topickaart: doel video) dat deze dus eigenlijk niet heeft.

Ten tweede wordt een ander, verwant frame op de video gehanteerd, dat eveneens een Westers perspectief impliceert. Bin Laden wordt als een terrorist gekenschetst met karakterisering en als 'de meest gezochte man ter wereld' (zin 1 en 7) en 'de leider van de terreurorganisatie Al-Qaida'. Tegelijkertijd wordt zijn situatie als positief omschreven: Bin Laden komt 'rustig, verzekerd en allerminst als een opgejaagde man' over (zin 3) en maakt 'allerminst een opgejaagde indruk'. Bin Laden is dus een terrorist (verantwoordelijk voor 9/11) die het goed maakt en zich niet opgejaagd voelt. Dit impliceert dat de strijd tegen het terrorisme (zie 3.1) niet goed verloopt, dat de jacht op Bin Laden voorlopig mislukt. Tweemaal wordt letterlijk het woord opgejaagd gebruikt (zinnen 3 en 8), een directe verwijzing naar de jacht op Bin Laden. Het mislukken van de strijd tegen het

terrorisme wordt direct verbonden met de komende presidentsverkiezingen en de positie van president Bush: ‘Nog drie dagen te gaan voor de verkiezingen en dan duikt Osama Bin Laden ineens op met een heuse toespraak tot het Amerikaanse volk. Is dat pijnlijk voor president Bush?’ (zin 25).

De mate waarin deze video in een Westers, hegemonistisch frame geplaatst wordt, kan in dit geval groot genoemd worden. Op verschillende manieren uit zich in dit item een openbaarheid-frame op de Bin Laden-video. Met name gaat het hier om een focus op de ‘gunstige’ veiligheidssituatie van Bin Laden (met als implicatie een mislukkende strijd tegen het terrorisme), het kenschetsen van Bin Laden als een terrorist, het opspelden van een doel (het beïnvloeden van de presidentsverkiezingen) op de video dat deze eigenlijk niet heeft en het vooral bespreken van de gevolgen van de video in relatie tot die verkiezingen. Bin Laden’s boodschap dat de oplossing voor het probleem (de strijd tussen Amerika en Al-Qaida) niet in het Witte huis ligt, wordt wel opgemerkt maar niet in het frame van het item meegenomen.

Ten slotte moet nog aandacht gevestigd worden op een opvallende zaak. Net als in de andere items wordt Bin Laden in dit item geparafraseerd of geciteerd. In de zinnen 12 en 13 staat letterlijk: ‘De veiligheid van het Amerikaanse volk is bij Bush niet in goede handen, vindt Osama Bin Laden, want de Amerikaanse president misleidt zijn volk. Tijdens de aanslagen bezocht Bush een schooltje en kwam niet in actie toen hij het dramatische nieuws kreeg ingefluisterd.’ Terwijl de voice over deze woorden uitspreekt, is het beroemde shot te zien waarin Bush in een kinderklas voor een schoolbord zit. Er komt een man aangelopen die hem het nieuws van 9/11 influistert. Bush blijft zitten. Een grondige blik op het shot leert dat dit shot niet uit de video van Bin Laden afkomstig is en dus door het *NOS-journaal* is toegevoegd. Het *NOS-journaal* lardeert de negatieve verbale karakterisering van Bush door Bin Laden dus met een voor Bush uitgesproken negatief shot, waarmee het die negatieve karakterisering versterkt. Bovendien leert een blik op twee transcripten van de betreffende videoboodschap van Bin Laden dat deze het woord ‘schooltje’ niet in de mond neemt, waarmee aan Bin Laden’s geparafraseerde woorden een nog negatiever lading gegeven wordt (news.bbc.co.uk, 2004 en Irving, 2005). Ook dit kan een vorm van framing genoemd worden, die in dit geval dus de opvattingen van Bin Laden ondersteunt.

3.3 Gezamenlijke analyse van de vijf items

Behalve dat de vijf items apart iets kunnen zeggen over de framing door het *NOS-journaal*, kan een analyse van de vijf items samen ook interessante resultaten opleveren. Wanneer de topics op de topickaart bekeken worden, vallen ten eerste de verschillen op in de mate waarin aandacht besteed wordt aan praktische zaken rond de video. In item # 5 wordt hierover geen opmerking gemaakt terwijl in de items # 1 en # 2 hierover drie respectievelijk twee mededelingen worden gedaan. In item # 4 en in item # 3 is hier zeer uitgebreide en saillante aandacht voor. Naar gelang de nadruk in het item meer ligt op de inhoud van de videoband (de opvattingen van Bin Laden), wordt hier minder aandacht aan besteed. In de andere gevallen (items 3 en 4) wordt de video op de authenticiteit, de juistheid van de vertaling, de gezondheid van Bin Laden en de veiligheid van Bin Laden bekeken. Dit verklaart de verschillen in aandacht voor praktische zaken.

De plaats die topics in een item hebben, kan een indicatie vormen van de prominentie ervan en daarmee van (de mate van) het in een Westers (hegemonistisch) kader plaatsen van de Al-Qaida-video. Een analyse van de opbouw van alle items wijst op de mogelijke (waarschijnlijke) aanwezigheid van enkele patronen in de berichtgeving over een gebeurtenis. Na de feitelijke introductie van de gebeurtenis (Osama Bin Laden heeft een videoband ingezonden), volgen dan in de meeste items (vier) enkele praktische zaken (zoals door wie de band is uitgezonden). Hierna wordt dan de inhoud van de band (de verkondigde opvattingen) in enige vorm besproken. Daarmee wordt de introductie afgesloten en hierna wordt het eerste fragment van de video vertoond.

In twee gevallen (# 4 en # 3) wordt het item begonnen met het citeren van Bin Laden, zoals in item # 3: 'Dit is alles waarop we konden hopen. Dat zegt Osama Bin Laden over de verwoesting die op 11 september is aangericht in New York.' (zin 1 en 2). Zodoende worden Bin Laden's opvattingen sterk benadrukt, wat dus een belangrijke manier lijkt om Bin Laden te kenschetsen.

In de andere drie items valt op dat de openingszin direct een nadrukkelijk sturende rol heeft. In item # 1 wordt meegedeeld dat Osama Bin Laden ongedeerd is (vanwege de bombardementen op Afghanistan), in item # 5 wordt Bin Laden direct de meest gezochte man ter wereld genoemd en krijgt de video een doel

opgespeld ('...lijkt goed getimed'). In item # 2 wordt verteld dat Bin Laden voor het eerst gereageerd heeft op de Brits-Amerikaanse aanvallen op Afghanistan. Daarmee wordt dus direct een perspectief gepresenteerd van waaruit de video kan worden bekeken.

Bij de items waarmee het journaal wordt geopend is een aankondiging aanwezig in de leader van het journaal (bijvoorbeeld item # 2: 'Eerste toespraak van Bin Laden sinds het begin van de aanvallen'). Tijdens de analyse kwam naar voren dat deze aankondiging (net als de openingszin) een belangrijke rol in de framing speelt. Deze aankondiging, net als de inleiding van het item, vat in het kort de invalshoek samen die in de rest van het item gehanteerd wordt. Zo wordt item # 5 in de leader aangekondigd met 'Osama Bin Laden mengt zich in Amerikaanse verkiezingen'. Dat perspectief op deze video wordt in de rest van het item aangehouden, ondanks dat - zo is hiervoor gebleken - Bin Laden's video niet voor dat doel gemaakt is.

Wat betreft de saillantie van topics leert een analyse van de karakterisering van Bin Laden door het *NOS-journaal* dat Bin Laden in veertien van de vierendertig karakterisering als een terrorist benaderd wordt. Wanneer hierbij meegerekend wordt dat van de twintig overige karakterisering er tien een bijzondere reden hebben (namelijk zes vanwege een focus op de gezondheid van Bin Laden, item # 4; en vier vanwege een focus op zijn positieve toestand, in item # 5), dan kan geconcludeerd worden dat Bin Laden in veertien van de vierentwintig 'normale' karakterisering als een terrorist gezien wordt. Hierbij wordt wel benadrukt dat per item het aantal karakterisering verschilt (bijvoorbeeld drie in item # 2 en elf in item # 5).

In de aanloop naar dit onderzoek werd de nadruk gelegd op het pluspunt dat het een analyse betreft van het audiovisuele medium televisie. Hiermee zou het onderzoek zich onderscheiden van andere empirische framing-onderzoeken waarin schriftelijke teksten (Ryan, 2004; Abrahamian, 2003) of toespraken op hun verbale inhoud (Leudar et al, 2004) werden onderzocht. In deze analyse is dus (naast aandacht voor de gesproken teksten) ook gelet op specifieke televisie-technieken als camera, mise-en-scène en editing. Hieruit bleek dat deze technieken altijd ten dienste staan van de gesproken teksten (de woorden van de presentator, de voice over) en dat de combinatie van deze technieken met gesproken teksten de

mogelijkheid biedt dat deze technieken elkaar versterken. Zo kan in dit verband gewezen worden op de televisie in het decor van het *NOS-journaal* waarop een afbeelding te zien is van 9/11, met een foto van Bin Laden erover heen gemonteerd (items # 2, # 3). De presentator noemt Bin Laden in deze items de 'hoofdverdachte van de aanslagen van 11 september' (item # 2, zin 1) en de afbeelding in het decor kan als een versterking hiervan gezien worden: In de afbeelding wordt een direct verband gelegd tussen Bin Laden en de aanslagen. Hetzelfde geldt voor item # 3 waarin de betrokkenheid van Bin Laden bij 9/11 centraal staat.

In de video's zelf is eveneens een karakterisering van Bin Laden (of Al-Qaida) door hemzelf (henzelf) aan te treffen. In drie video's (items # 1, # 2, # 4) is duidelijk zichtbaar een geweer neergezet, achter Bin Laden, tegen het doek of de rots waarvoor hij zit. Het is niet helemaal duidelijk wat hier de betekenis achter is, maar er kan verondersteld worden dat met dit geweer iets als de gewapende strijd tegen het Westen wordt gesymboliseerd. Dit is geen indicatie van in hoeverre een Al-Qaida-video in een Westers (hegemonistisch) frame wordt geplaatst (geen antwoord op O2), maar geeft wel aan dat deze groepering zich bewust is van de mogelijkheden die de amateur-videocamera biedt om zichzelf op een bepaalde manier te profileren.

Wel een indicatie voor de mate waarin deze video's in een Westers kader geplaatst worden, is de vergelijking (in item # 4, shots L tot en met P) van de video van 27 december 2001 met de video's van 7 oktober 2001 en 3 november 2001 waarbij vooral gelet wordt op de gezondheid van Bin Laden en omstandigheden rond de opnames. Mise-en-scène, editing en camera helpen hierbij. In tekstbalken worden de data van de andere video's vermeld, om de video's in tijdsperspectief te helpen plaatsen. De shots kennen soepele overgangen in de vorm van cross fades en worden in dezelfde instellingen uitvergroet (extreme close up). Zodoende wordt -zoals al gesteld bij de behandeling van item # 4 zelf - de video nadrukkelijk in een Westers kader geplaatst: Het gaat meer om de vorm van de video (de beelden, de omstandigheden) dan om de inhoud (de woorden van Bin Laden).

Een andere indicatie van het framen (kenschetsen) van Bin Laden is de vertoning van zes shots van de ravages die het gevolg zijn van bomaanslagen op Amerikaanse ambassades in Nairobi (1998) waarvoor Bin Laden de verantwoording

opeist (item # 4). Ook hier is een interactie met de gesproken tekst aan te wijzen ('Daarbij kwamen honderden mensen om het leven', zin 11). Deze opvallende aandacht komt in dit geval waarschijnlijk voort uit Bin Laden's bekentenis van betrokkenheid (zin 13), maar past ook bij de karakterisering van Bin Laden (en het 'strijd-tegen-het-terrorisme'-frame).

Ten slotte kan gewezen worden op het beroemde shot van Bush die hoort over 9/11, terwijl hij in een kinderklas zit (item # 5, shot F). Ook hierbij werken de gesproken tekst ('Tijdens de aanslagen bezocht Bush een schooltje en kwam niet in actie toen hij het dramatische nieuws kreeg ingefluisterd', zin 13) en de beelden samen om in dit geval Bush op een bepaalde manier te karakteriseren.

3.4 Conclusie hoofdstuk 3

In dit hoofdstuk stond onderzoeksvraag 2 centraal, die luidt: *In hoeverre worden Al-Qaida-video's in het NOS-journaal in een Westers (hegemonistisch) frame geplaatst?* Als antwoord hierop kan worden gegeven, dat Al-Qaida-video's in ruime mate in een Westers, 'strijd-tegen-het-terrorisme'-frame geplaatst worden. Dit frame houdt in dat in de items over de video's impliciet en expliciet gerefereerd wordt aan die strijd, die jacht op Bin Laden en Al-Qaida, op grond van zijn vermeende, en in de latere items als zeker beschouwde betrokkenheid bij 9/11. Bin Laden wordt in aanzienlijke mate als een terrorist gekenschetst. Hij komt in ruime mate aan het woord, maar zijn uitspraken worden in aanzienlijke mate vanuit een Westers perspectief benaderd. Welke topics hierbij de meeste aandacht krijgen (saillantie) verschilt per item, afhankelijk van de invalshoek die door de redactie gekozen wordt. Soms is er een focus op Bin Laden's gezondheid (item # 4), soms op de invloed van de video op Amerika (de presidentsverkiezingen, item # 5), soms op de authenticiteit van de videoband (item # 3). Wat betreft de prominentie, waarvan de plaats van zinnen en shots een indicator was, kan geconcludeerd worden dat met name in de aankondiging van het item, aan het begin van een item (begin van de inleiding) en aan het eind van de inleiding (voor de eerste videofragmenten vertoond worden) uitspraken gedaan worden die een belangrijke rol spelen in de totstandkoming van het frame. Ten slotte moet opgemerkt worden dat de beelden (camera, mise-en-scène, editing) een ondersteuning, soms zelfs een versterking, vormen, van de uitspraken die middels

het geluid worden gedaan. In de conclusie (hoofdstuk 4) zal gereflecteerd worden over deze resultaten en over de wijze waarop deze tot stand zijn gekomen.

4: Conclusie en discussie

4.1 Samenvatting en beantwoording onderzoeksvraag

De aanleiding tot deze masterthesis was de toegenomen aanwezigheid van Al-Qaida-video's in de Westerse media, iets waarvan de oorzaak met name gezocht kan worden in een aantal recente aanslagen op Westerse doelwitten als New York, Madrid en Londen. In deze video's verkondigt Osama Bin Laden namens Al-Qaida zijn standpunten over (op dat moment) actuele gebeurtenissen zoals de 9/11-aanslagen en de bombardementen op Afghanistan of over de achtergronden van het conflict tussen Al-Qaida en met name de Westerse wereld dat de bron van de genoemde gebeurtenissen genoemd mag worden. Door de meeste Westerse burgers, regeringen en media wordt Al-Qaida als een terroristische organisatie en Bin Laden als 's wereld meest gezochte man (terrorist) gezien, vanwege hun betrokkenheid bij de genoemde aanslagen, waarvoor het bewijs aanzienlijk lijkt.

Er werd verondersteld (en dit wordt ondersteund door diverse bronnen) dat hierdoor een dilemma is ontstaan voor Westerse journalisten. Dit bestaat eruit dat zij aan de ene kant de journalistieke plicht hebben op een neutrale en evenwichtige wijze verslag te doen van het verschijnen van Al-Qaida-video's, terwijl zij aan de andere kant rekening moeten houden met de mogelijke maatschappelijke gevolgen van hun aandacht voor deze video's. Met deze video's beogen de 'terroristen' immers terreur te zaaien, propaganda te maken, te communiceren met de achterban en politiek te bedrijven. Het uitzenden van deze video's zou dus kunnen betekenen dat de 'terroristen' geholpen worden bij het bereiken van hun doelen.

In eerste instantie werd gezocht naar een theoretisch kader om deze problematiek te onderzoeken. De eerste onderzoeksvraag luidde dan ook: *Vanuit welk theoretisch kader kan de verhouding tussen de Westerse media en Al-Qaida en het ontstaan van het journalistiek dilemma worden beschreven?* Voor een verklaring van de oorsprong van dit centrale dilemma werd een beroep gedaan op een aantal theoretische noties waarvan hegemonie de belangrijkste is. Op grond van deze noties wordt verondersteld dat in de Westerse media sprake is van een 'schijnopenbaarheid' die in stand wordt gehouden door een kleine, machtige elite

die de hegemonie heeft. Idealiter zouden alle burgers vrije toegang moeten hebben tot deze openbaarheid, maar vooral door de kapitalisering van de samenleving is dit allerm minst het geval. Verschillende groeperingen, onder de noemer tegenopenbaarheid samen te brengen, worden in deze 'schijnopenbaarheid' niet aan het woord gelaten. De amateur-video helpt zo'n groep - Al-Qaida - om onder eigen regie in de Westerse media te verschijnen, waarbij de daden van deze groep bij journalisten de plicht doen ontstaan deze video's (gedeeltelijk) uit te zenden. Op grond van de theorie wordt echter verondersteld dat de Westerse journalisten, omdat ze als alle andere burgers leven in een hegemonistische samenleving, onbewust deze video's in een Westers kader plaatsen waardoor de opvattingen die Al-Qaida uitspreekt op die video's, gemankeerd worden weergegeven, geneutraliseerd worden. Uiteindelijk mondt deze theorie uit in de vraag: *In hoeverre worden Al-Qaida-video's in het NOS-journaal in een Westers (hegemonistisch) frame geplaatst?*

Om dit te onderzoeken werd een beroep gedaan op het begrip framing, dat grofweg inhoudt dat van een gebeurtenis bepaalde aspecten worden uitgezocht en saillant gemaakt om daarmee een bepaald perspectief op die gebeurtenis te benadrukken. De hoofdvraag werd onderzocht door een kwalitatieve inhoudsanalyse van *NOS-journaal*-items over Al-Qaida-video's uit te voeren. Die analyse bestond eruit dat - op grond van transcripten van de vijf items - op een rij werd gezet welke aspecten van de video (en de kwestie die daarin centraal staat) worden behandeld, welke mening over dat aspect wordt verkondigd en welke prominentie (in plaats) en saillantie (in nadruk) die aspecten en meningen hebben. Deze resultaten werden kort vergeleken met twee opgestelde frames om vast te stellen in hoeverre het frame dat in de items aanwezig was, een Westers (hegemonistisch) frame is.

Uit de kwalitatieve inhoudsanalyse kan geconcludeerd worden dat Al-Qaida-video's in het *NOS-journaal* in ruime mate in een Westers (hegemonistisch) frame geplaatst worden. Hierbij moet benadrukt worden dat dit niet voor alle vijf items in dezelfde mate geldt (dat er onderling enige verschillen aan te wijzen zijn) en dat deze conclusie dus geldt over de vijf items samen. De duidelijkste indicator van het 'in een Westers frame plaatsen' is de (sterke) aanwezigheid van een 'strijd-tegen-het-terrorisme'-frame op de Al-Qaida-video's. Dit uit zich ten eerste in het

karacteriseren van Bin Laden als (verdacht) terrorist en Al-Qaida als een terreurorganisatie, maar uit zich daarnaast per item op een andere manier, met een steeds andere nadruk (dit geldt voor vier van de vijf items). In een item wordt Bin Laden's positieve situatie gezien als een indicatie van een falende strijd tegen het terrorisme (en dus het falen van Bush) en wordt de inhoud van Bin Laden's woorden wel opgemerkt maar verder niet in het frame op de video meegenomen. Weer een andere video wordt gerelateerd aan Bin Laden's vermeende betrokkenheid bij 9/11 en het succes of falen van de aanvallen op Afghanistan. Ten slotte wordt in een derde item ingezoomd op Bin Laden's gezondheid en veiligheid, terwijl in een ander item de nadruk ligt op de authenticiteit van de videoband en de juistheid van de vertaling (die daarmee Bin Laden's betrokkenheid bij 9/11 zouden bevestigen).

De theorie lijkt dus in ruime mate op te gaan voor het *NOS-journaal*. De conclusie kan echter bekritiseerd worden door te wijzen op de mogelijkheid dat deze resultaten zo onderwerp-specifiek zijn dat ze geen algemene waarde hebben en alleen opgaan voor deze items en voor dit onderwerp. Zo kan bijvoorbeeld de focus op de authenticiteit van de videoband en juistheid van de vertaling in item # 3 verklaard worden vanuit de historische context, die er op dat moment uit bestond dat er veel interesse was in (voor zover mogelijk) ultiem bewijs dat Bin Laden inderdaad bij 9/11 betrokken was. Inderdaad kent ieder item een zeer specifieke invalshoek, maar toch lijkt hierin een algemeen patroon te herkennen, dat de specifieke items overstijgt, dat wijst op de aanwezigheid van een consequente benadering van de video's vanuit een 'strijd-tegen-het-terrorisme'-frame, dat enkel en alleen past bij het Westerse perspectief op de problemen tussen het Westen en Al-Qaida.

Daarnaast kan opgemerkt worden dat de nadruk op Bin Laden's gezondheid en veiligheid in item # 4 (net als de focus op de authenticiteit van de videoband in item # 3) niet specifiek wijst op een Westers (hegemonistisch) frame, maar ook onderdeel zou kunnen uitmaken van het tegenopenbaarheid-frame (hoewel dit niet waarschijnlijk lijkt). Deze kritiek kan weerlegd worden door op te merken dat in dat geval de blik op de gezondheid en veiligheid niet vanuit een 'strijd-tegen-het-terrorisme'-frame zou plaatsvinden, dus niet als een soort indicatie van het succes van de aanvallen op Afghanistan gezien zou worden. Deze nadruk zou dan

bijvoorbeeld eerder plaatsvinden vanuit een frame waarin Bin Laden als een held gezien wordt (die bereid is te sterven voor de heilige oorlog).

Andere kritiek, verwant aan het voorgaande, kan zijn dat in sommige items de nadruk op een bepaald aspect ligt (gezondheid, authenticiteit) omdat daarin de nieuwswaardigheid van de video's ligt. In de video's lijken in principe altijd dezelfde opvattingen door Al-Qaida verkondigd te worden, dus de *NOS-journaal*-redactie hoeft hier bij een nieuwe video niet telkens opnieuw aandacht aan te besteden. Eigenlijk geldt hiervoor dezelfde reactie als op de voorgaande kritiek: het in een Westers frame plaatsen van de video's stijgt boven de specifieke items uit, is een patroon dat voor alle items geldt.

In deze masterthesis, in de hoofdvraag, de theorie en deze conclusie, lag de nadruk sterk op het Westers frame op Al-Qaida-video's. Tegen deze invalshoek kan bezwaar gemaakt worden door op te merken dat het logisch is dat dergelijke video's vanuit een Westers perspectief worden bekeken omdat de *NOS-journaal*-redactie in een Westers land gevestigd is. Het lijkt inherent aan nieuwsberichtgeving, zeker gezien nieuwswaardigheidscriteria (zie 1.3) als culturele nabijheid (de gebeurtenis moet betekenisvol zijn voor de doelgroep) en bijpassendheid (de gebeurtenis moet passen binnen het culturele referentiekader van de doelgroep), dat van een Al-Qaida-video die aspecten eruit gepikt worden die voor Nederlandse burgers interessant geacht worden. Hier kan echter tegen in gebracht worden dat dit inderdaad logisch is, maar dat ook *dan* volgens de journalistieke standaarden op een evenwichtige en neutrale wijze verslag moet worden gedaan van het verschijnen van een Al-Qaida-video. Daarnaast is deze masterthesis niet bedoeld als een veroordeling van journalisten (zeker omdat het immers de hegemonie is die voor deze framing zorgt), maar als een middel om impliciete, achterliggende structuren in de Westerse samenleving bloot te leggen.

Een ander bezwaar tegen deze invalshoek kan zijn dat hierdoor in het onderzoek te nadrukkelijk is gezocht naar aspecten die bijdragen aan een bevestiging van de hypothese dat deze video's inderdaad in sterke mate in een Westers frame geplaatst worden, dat in dit onderzoek naar framing in wezen framing heeft plaatsgevonden. Hierop kan gereageerd worden door te wijzen op de gebruikte middelen en methoden die helpen dit soort kwalitatief onderzoek op een zo objectief mogelijke wijze te laten plaatsvinden. Met name gaat het hier om de

transcripten van de journaalitems, het categoriseren van de topics en de op basis van externe literatuur opgestelde frames die gebruikt werden ter vergelijking.

4.2 Beperkingen en kwaliteiten

Het resultaat van deze masterthesis lijkt helder en overtuigend, maar er moet nadrukkelijk gewezen worden op een aantal beperkingen van deze scriptie, met name van het empirisch onderzoek. Het gaat hierbij onder andere om de grootte van het empirisch onderzoek dat de omvang van een kleine steekproef had. Hierdoor zijn de conclusies ervan weliswaar gefundeerd, maar een groter vervolgonderzoek is nodig om de hier gepresenteerde resultaten te bevestigen. In die zin kan deze masterthesis enkel als een verkennend onderzoek beschouwd worden.

Tevens kent het empirisch onderzoek inhoudelijk enkele beperkingen, met name op het gebied van de betrouwbaarheid. Het onderzoek is uitgevoerd door één onderzoeker, hetgeen de waarneming (uitmondend in de transcripten) beïnvloedt omdat de onderzoeker door opvoeding, persoonlijkheid en (verondersteld) opgroeien in een hegemonie al een zekere 'bias' heeft. Hetzelfde geldt voor de analyse en dan vooral voor het categoriseren, het opstellen van de topic-kaarten, het trekken van conclusies. Hierbij kan men zich afvragen of de juiste topic-categorieën aangewezen zijn (is alle relevante informatie wel in de analyse terecht gekomen?), ook al is tijdens het onderzoekproces de topiclijst meerdere keren aangepast.

Verder kan betreffende de betrouwbaarheid enige kritiek geuit worden op het vergelijkingsmateriaal (de opgestelde frames) omdat het gebaseerd is op een klein aantal bronnen (nog afgezien van de betrouwbaarheid van die bronnen) waarin niet echt een systeem in is aan te treffen. Ter verdediging kan hier worden opgemerkt dat het erom ging enkel een indicatie te geven van de kern van de beide frames en dat het zoeken naar uitgebreider vergelijkingsmateriaal een (te) grote uitbreiding van de scriptie zou vragen.

Bij de inhoudsanalyse spelen de interpretatie van de onderzoeker en het vertalen van die interpretatie naar variabelen dus een belangrijke rol, waardoor betrouwbaarheid een lastig en belangrijk aspect is (Den Boer et al, 1994; 137). Daar komt bij dat naarmate de symbolische inhoud van een boodschap complexer is

(zoals bij journaalitems), de betrouwbaarheid lager wordt (Galtung, 1967). Uitgangspunt is dat andere onderzoekers wanneer ze dezelfde procedure en dezelfde onderzoeksobjecten gebruiken, dezelfde resultaten zullen hebben. Daarom werd in hoofdstuk 2 uitgebreid de methode van onderzoek beschreven en worden externe data, in de vorm van de opgestelde frames (hoofdstuk 3), gebruikt.

Op de representativiteit van het onderzoek valt minder af te dingen. In totaal heeft Al-Qaida vijftien boodschappen uitgegeven (acht video en zeven audio), waarvan zes video's Osama Bin Laden als spreker hebben. (www.cnn.nl, 2005: de videoband van 4 augustus jongstleden is hierbij ook meegerekend). Hiervan zijn er vijf (met Bin Laden) onderzocht, zodat deze video's dus een aanzienlijk deel van het totaal aantal uitgegeven video's uitmaken.

Ten aanzien van de validiteit (is gemeten wat men wilde meten?) kan verwezen worden naar Den Boer et al (1994) die stellen dat een vergelijking met externe criteria (Rosengren (1981) noemt het 'extra-media-data') helpt dit te waarborgen. Die externe gegevens bestaan in dit onderzoek ten eerste uit de theoretische veronderstellingen die uit dit tweede hoofdstuk voortkomen en ten tweede uit externe bronnen die de kenmerken van het openbaarheid-frame en tegenopenbaarheid-frame kunnen bevestigen (hoewel dit laatste dus enige beperkingen kent, zoals hierboven geschreven).

Een lastige kwestie is verder de verhouding in de analyse tussen beeld en geluid, preciezer de verhouding tussen een shot en een gesproken zin. Zijn ze evenveel waard voor de toeschouwer? Het is lastig hier een kwantificerende factor aan toe te voegen: Zegt een shot meer (in kwaliteit en kwantiteit) dan een zin? In de analyse zijn ze voor de overzichtelijkheid aan elkaar gelijk gesteld (beiden gelden ze op een topickkaart als één 'punt'), omdat geen receptie-onderzoek werd gedaan, maar ander onderzoek zal hier duidelijkheid in moeten brengen.

De sterkere punten van deze masterthesis lijken allereerst te liggen in een uitgebreid theoretisch kader dat zich baseert op linkse ideeën die in eerste instantie misschien wat verouderd lijken, maar op het onderwerp van deze masterthesis goed van toepassing bleken. In dit geval bleken theoretische noties als openbaarheid en hegemonie toch zeer actueel en relevant, vooral gezien de veronderstelde en door empirisch onderzoek ondersteunde 'refeudalization of the public sphere'. Wanneer het mogelijk is de zwakheden van deze theorieën te

ondervangen zonder dat de kern ervan verloren gaat (de auteur beseft het tegenstrijdige en lastige van deze voorwaarde), dan kunnen ze zeker nog van nut zijn voor de mediawetenschappen. In die zin heeft het empirisch onderzoek (de resultaten ervan) ook een positieve indicatie gegeven van de waarde van deze theorieën.

Met het empirisch onderzoek helpt deze masterthesis mee aan de uitbreiding van framing-onderzoek naar audiovisuele media. Dit is een interessant en vruchtbaar onderzoeksobject gebleken, met name vanwege de interactie tussen de verschillende technische middelen (geluid, camera, mise-en-scène, editing). Hierbij werd nog maar eens benadrukt hoe televisie als medium verschilt van kranten en tijdschriften, ook waar het gaat om framing. Dit bleek niet alleen een sterkte ten opzichte van schriftelijke framing, maar ook een nadeel omdat onderzoek ernaar problematischer lijkt (de materie is complexer en de betrouwbaarheid daardoor lager).

Gezien de theoretische uitgangspunten (openbaarheid, tegenopenbaarheid, hegemonie) en de vraagstelling waarop het onderzoek is gebaseerd (met nadruk op de Westerse media), kan verondersteld worden dat de resultaten van dit onderzoek kunnen gelden voor meer Westerse mediateksten (televisieprogramma's, films, kranten, tijdschriften) dan alleen het *NOS-journaal*. Vanwege de grootte van de steekproef en de beperkingen van het empirisch onderzoek kan hier bezwaar tegen gemaakt worden. Toch lijkt het er op, wanneer tevens de onderzoeken naar Amerikaanse media door Ryan (2004) en Abrahamian (2003) in ogenschouw worden genomen, dat deze resultaten gegeneraliseerd kunnen worden voor andere Westerse media. Maar natuurlijk zal empirisch (vervolg)onderzoek - specifiek gericht op televisie - nodig zijn om hier gegronde uitspraken over te kunnen doen.

Zo heeft dit onderzoek dus zijn minder goede punten, maar door deze risico-gebieden vast te stellen en tegelijkertijd de positieve kwaliteiten aan te stippen zijn het onderzoek en de masterthesis in zijn geheel in perspectief geplaatst. Deze beperkingen en kwaliteiten van dit onderzoek leveren inspiratie en suggesties op voor vervolgonderzoek.

4.3 Suggesties voor vervolgonderzoek

Als eerste suggestie zou de grootte van de steekproef uitgebreid kunnen worden wat betreft het aantal items (om de resultaten extra fundamenteel te geven). Maar ook zou de waarneming verbeterd kunnen worden door een verhoging van het aantal onderzoekers (hetgeen de betrouwbaarheid verhoogt). Een interessante invalshoek zou zijn een vergelijking te maken tussen hoe het *NOS-journaal*, een Amerikaanse zender (bijvoorbeeld Fox-news) en een Arabische nieuwszender (bijvoorbeeld Al-Jazeera) een- en dezelfde video (of een aantal video's) framen. Omdat de journaals hierbij sterk afhankelijk zijn van de video's, zou het ook interessant zijn te kijken met welke ogen de journaals een breder onderwerp, zoals bijvoorbeeld de oorlog in Irak, bekijken. Op grond van de hier gebruikte theorie kan een bepaalde framing verondersteld worden (namelijk Amerika het minst, Al-Jazeera het meest kritisch), maar alleen een empirisch onderzoek kan dit bevestigen.

Maar het onderzoeksobject zou ook op een andere manier vergroot kunnen worden, door bijvoorbeeld ook de intonatie, gezichtsuitdrukking en lichaamshouding van de presentator en anderen te analyseren. Zodoende kunnen uitspraken gedaan worden over de gehele uitzending. Intonatie kan immers gezien worden als een indicator van saillantie. Door in het uitspreken van een zin de nadruk te leggen op bepaalde woorden, lijkt een persoon in staat de betekenis van een uitspraak sterk te veranderen. Een soortgelijke uitbreiding zou kunnen bestaan uit het interviewen van de redactie van het *NOS-journaal* of een ander nieuwsprogramma om te achterhalen hoe in de praktijk wordt omgegaan met het dilemma dat in deze masterthesis centraal stond. Daarnaast zou het onderzoeksgebied uitgebreid kunnen worden naar de geluidsbanden en brieven (elektronisch of in paper) die Al-Qaida heeft uitgegeven. Verder zou onderzoek gedaan kunnen worden naar de framing van gijzelingsvideo's, zoals die anno 2005 vooral gemaakt worden door moslimfundamentalistische groeperingen in Irak (deze zijn in de inleiding van deze scriptie buiten dit onderzoek geplaatst). Wanneer de berichtgeving binnen een land onderzocht wordt, kan tevens gelet worden op een verandering in de framing. Een voorbeeld hiervan is de framing in Engeland van de Irak-oorlog voor en na de aanslagen op Londen in juli 2005.

Ten slotte zou het zeer interessant zijn om te onderzoeken wat de invloed is van verschillende frames op toeschouwers. Zo bleek uit het onderzoek dat Bin Laden vaak als een terrorist wordt gekenschetst (zie 3.3), iets waarvan verondersteld kan worden dat dit invloed heeft op hoe een toeschouwer Bin Laden's woorden opvat. Maar om vast te stellen of er sprake is van neutralisering, moet receptie-onderzoek worden gedaan (want alleen toeschouwers bepalen in hoeverre dit echt een neutralisering genoemd mag worden). Daarvoor was in deze masterthesis geen ruimte, hierin kon slechts worden onderzocht welke frames worden aangeboden (of sterker uitgedrukt: opgedrongen) aan de toeschouwers.

4.4 Tot slot: over het maken

Alles bij elkaar was het schrijven van deze masterthesis voor de auteur een leerzame en interessante ervaring die zijn blik op de wetenschap, maar ook op de relatie tussen het Westen en Al-Qaida en op de journalistiek veranderd heeft. Meer dan voorheen is hem het nut en belang van empirisch onderzoek duidelijk geworden: Waarneming gevolgd door analyse helpt om een theorie op waarde te kunnen schatten en om een masterthesis vooral praktisch wetenschappelijk nut te geven.

Wat betreft de relatie tussen het Westen en Al-Qaida beseft de auteur na deze scriptie dat de oorzaak van de problemen misschien wel meer bij het Westen zou kunnen liggen dan vele westerlingen denken. De manier waarop de woede van radicale moslims zich uit (in aanslagen en gijzelingen), kan wat hem betreft alleen maar verafschuwd worden, maar enig recht van spreken lijken ze wel te hebben. Ten slotte heeft het framing-onderzoek de auteur nadrukkelijk gewezen op de aanwezigheid van impliciete 'common sense'-ideeën in journalistieke producties.

Literatuurlijst:

- * Aarts, Paul en Jan Keulen (ed.) (2001). *Islam, de woede en het Westen*. Amsterdam: Bulaaq.
- * Abrahamian, Ervand. (2003). 'The US media, Huntington and September 11.' *Third World Quarterly* 24, 3; blz. 529-544.
- * Alali, A. O. en Eke, K. K. (1991). *Media coverage of terrorism: Methods of diffusion*. Newbury Park, Calif.: Sage Publications.
- * Ang, Ien. (1982) *Het geval Dallas. Populaire cultuur, ideologie en plezier*. Amsterdam: SUA.
- * Bagdikian, B. (1990). *The Media Monopoly*. Boston: Beacon. (3^e editie).
- * Bartels, J. (1977). *Marxisme*. Amsterdam: Stichting Burgerschapskunde. Serie Politiek Veelstromenland.
- * Briggs, A. en P. Copley. (1998). *The media: an introduction*. Harlow: Longman.
- * Bordwell, David en Kristin Thompson. (1997). *Film Art. An Introduction*. New York: McGraw-Hill.
- * Burton, Graeme. (2000). *Talking Television*. Londen: Arnold Publishers.
- * Carey, J. W. (1989). *Communication as culture: Essays on Media and society*. Winchester, MA: Unwin Hyman.
- * Carragee, K en W. Roefs, (2004), 'The Neglect of Power in Recent Framing Research.' *Journal of Communication*, Juni. blz. 214-234.
- * Chandler, Daniel. (2005). 'Strengths of Marxist analysis. *Website Media en Communications Studies* <<http://www.aber.ac.uk/media/Documents/marxism/marxism13.html>> Bekeken op 30 mei 2005.
- * Croteau, David en William Hoynes. (2000). *Media/Society. Industries, Images and Audiences*. Londen: Pine Forge Press (2^e druk).
- * Croteau, David en William Hoynes. (2001). *The Business of Media. Corporate Media and the Public Interest*. Londen: Pine Forge Press.
- * Dahlgren, Peter en Colin Sparks. (1991). *Communication and Citizenship. Journalism and the Public Sphere in the New Media Age*. Londen: Routledge.

- * De Uitbuyl. (1974). *Inleiding Marxisme*. Wageningen: Wereldwinkel uitgeverij (4^e druk).
- * Dyer, R. (1977). *Gays and Film*. Londen: British Film Institute.
- * Eggen, Dan en Vernon Loeb. (2001). 'US has strong evidence of Bin Laden Link to Attack.' *The Washington Post*, 11 september.
- * Entman, R.M. (1991). 'Framing US coverage of international news. Contrasts in narratives of the KAL and Iran air incidents.' *Journal of Communication* 41 (4). Blz. 6-27.
- * Entman, R.M. (1993). 'Framing: Towards clarification of a fractured paradigm.' *Journal of Communication* 43 (4). Blz. 51-58.
- * Entman, Robert M. en Benjamin I. Page. (1994). 'The News before the Storm: The Iraq War Debate and the Limits to Media Independence.' In: W. Lance Bennett and David Paletz, eds. *Taken by Storm: The Media, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy in the Gulf War* (American Politics & Political Economy (Paperback)). University of Chicago Press.
- * Enzensberger, Hans Magnus. (1970). 'Bouwdoos voor de theorie van de massamedia. *Katernen* 2000, 6.
- * Fiske, John. (1994). 'Introduction.' *Media Matters: Everyday Culture and Political Change*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press
- * Fouda, Nicky en Nick Fielding. (2003). *Masterminds of Terror. Het ware verhaal achter 11 september*. Utrecht: Kosmos-Z&K.
- * Galtung, J. (1967). *Theory and Methods of Social Research*. Londen: George Allen & Unwin Ltd.
- * Galtung, J en M. Ruge. (1970). 'The Structure of Foreign News.' In: Tunstall, J. (1970). *Media Sociology*. Londen: Routledge.
- * Gamson, William A., David Croteau, William Hoynes en Theodore Sasson. (1992). 'Media Images and the Social Construction of Reality.' *Annual Revue of Sociology* 18. Blz. 373-393.
- * Gitlin, T. (1980). *The whole world is watching. Mass media and the making and unmaking of the new left*. Berkeley: University of California Press.
- * Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. (ed. O. Hoare en G.N. Smith). New York: Int. Publ.

- * Groen, Janny en Annieke Kranenberg. (2005). 'Weten hoe het voelt'. *De Volkskrant* 11 juni.
- * Guillet, Marc. (2001). 'VS spaarde Saudi-Arabie bij vertalen video Bin Laden.' *Trouw*, 22 december.
- * Haan, Jos de, en Jan Steyaert. (2004). *ICT en samenleving.. De sociale dimensie van technologie. Jaarboek 2003*. Amsterdam: Boom.
- * Habermas, Jürgen. (1973). 'Öffentlichkeit.' *Kultur und Kritik*. Frankfurt am Main.
- * Habermas, Jürgen. (1974a). 'The Public Sphere' (oorspronkelijk 1964; vertaald door Peter Hohendahl). *New German Critique* 3.
- * Habermas, Jürgen. (1974b). 'The Public Sphere: An Encyclopedia Article (1964).' Vertaald door Sara Lennox, Frank Lennox.' *New German Critique* 3. Blz. 49-55.
- * Habermas, Jürgen.(1981). *Theorie des Kommunikativen Handelns*, deel 1 en 2. Frankfurt am Main.
- * Habermas, J. (1990). *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Neuwied: Berlin (oorspronkelijk 1962).
- * Hall, Stuart. (1982). 'The rediscovery of ideology. The return of the repressed in media studies.' In: *Culture, Society and Media*. (ed). M. Gurevitch et al. Londen: Methuen. Blz. 56-90.
- * Hall, Stuart. (1997). *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. Londen: Sage Publications.
- * Hallin, D. (1987). 'Hegemony: The American News Media from Vietnam to El Salvador.' In: *Political Communication Research*. (ed.) D. Paletz. Blz. 3-25.
- * Hoeven, Rutger van der. (2004). 'Met onthoofding kom je op tv. 'Informatie-tijdperk op zijn best.' *Trouw*, 2 oktober.
- * Huffmann, Richard. (2004). 'Tupamaros.' *Website Baader-Meinhoff.com*. Geschreven op 3 november 2004. <<http://www.baader-meinhof.com/terminology/terms/tupamaros.html>> Bekeken op 29 maart 2005.
- * Irving, David. (2004). 'Video of Osama bin Laden, the full text.' *Website Focal Point Publications*. <http://www.fpp.co.uk/online/04/11/Osama_t_ext.html> Bekeken op 12 augustus 2005.

- * Iyengar, S. (1991). *Is Anyone Responsible? How Television News Frames Political Issues*. Chicago: University of Chicago Press.
- * Kellner, Douglas. (1990). *Television and the Crisis of Democracy*. Boulder, CO: Westview Press.
- * Kern, Montague, Marion Just en Pippa Norris. (2003). *Framing Terrorism. The news media, the government and the public*. New York: Routledge
- * Kim, Simon. (1999). 'Internet as an Alternative Medium for Amateur Film and Video Producers. Thesis Michiqan State University. <http://www.msu.edu/~kimsimon/thesis_theoretical_framework.html> Bekeken op 12 augustus 2005.
- * Knödler-Bunte, E. (1975). 'The proletarian public sphere and political organisation: an analysis of Oskar Negt's and Alexander Kluge's *The Public Sphere and Experience*.' *New German Critique*, 4.
- * Kvale, S. (1988) 'The 1000-page question.' *Phenomenology and Pedagogy* 6 (2). Blz. 90-106.
- * Leudar, Ivan, Victoria Marsland en Jiří Nekvapil. (2004). 'On membership categorization: 'us', 'them' and 'doing violence' in political discourse.' *Discourse & Society* 15 (2-3). Blz. 243-266.
- * Maqsood, Ruquaiyyah. (2001). *De islam*. Aartselaar (Belgie): Zuidnederlandse uitgeverij N.V. (oorspronkelijk 1994; Londen: Hodder Headline).
- * Miles, Matthew B. en A. Michael Huberman. (1994). *Qualitative Data Analysis. An expanded sourcebook*. Thousand Oaks: Sage pub (2e editie).
- * Nacos, B. L. (1994). *Terrorism and the media: From the Iran hostage crisis to the World Trade Center bombing*. New York: Columbia University Press.
- * Nacos, B.L. (2000). 'Accomplice or Witness? The Media's Role in Terrorism.' *Current History* 99 (636). Blz. 174-179
- * Nacos, B.L. (2002). *Mass-Mediated Terrorism*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- * Negt, Oscar en Alexander Kluge. (1974). *Öffentlichkeit und Erfahrung. Zur Organisationsanalyse von bürgerlicher und proletarischer Öffentlichkeit*. Frankfurt am Main: Surhkamp.

- * NOS. (2005). 'Programmastatuut.' Website www.nos.nl
<<http://www.nos.nl/overdenos/achterdeschermen/programmastatuut/index.html>> Bekeken op 28 mei 2005.
- * Oosthoek. (1991). *Werkencyclopedie*. Kluwerpers.
- * Pan, Z. en G.M. Kosicki. (1993). 'Framing analysis: An approach to news discourse.' *Political Communication* 10. Blz. 55-75.
- * Pearson, Roberta E. en Philip Simpson.(2001). *The Critical dictionary of film and television theory*. London: Routledge.
- * Penning, Walter. (2004). 'Onthoofdingen - Een gruwelijke, maar ooit eervolle dood.' *Eindhovens Dagblad*, 19 november.
- * Picard, Robert S. (1991). 'News Coverage as the Contagion of Terrorism: Dangerous Charges Backed by Dubious Science. A. Odasuo Alali en Kenoye Kelvin Eke. *Media Coverage of Terrorism*. London: Sage Pub. Blz. 49-62.
- * Poster, Mark. (1996). 'Cyberdemocracy: Internet and the Public Sphere.' In: David Porter, ed., *Internet Culture*,. New York: Routledge, 1996. blz. 201-217
- * Radway, Janice. (1984). *Reading the Romance*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- * Ryan, C. (1991). *Prime Time Activism*. Boston: South End Press.
- * Ryan, Michael. (2004) 'Framing the war against terrorism.' *Gazette* 66 (5). Blz. 363-382.
- * Said, Edward. (1981). *Covering Islam. How the media and the experts determine how we see the rest of the world*. Londen: Routledge.
- * Scheufele, Dietram A. (1999). 'Framing as a Theory of Media Effects.' *Journal of Communication* 49 (1). Blz. 103-122.
- * Scheufele, Bertram. 'Framing-effects approach: a theoretical and methodological critique.' *Communications* 29. Blz. 401-428.
- * Schmid, Alex. P en Janny de Graaf. (1982). *Violence as Communication. Insurgent Terrorism and the Western News Media*. Londen: Sage Publications.
- * Stappers, J.G., A.D. Reijnders en W.A.J Möller. (1990). *De Werking van massamedia: Een overzicht van inzichten*. Amsterdam: De Arbeiderspers.(2^e druk).

- * Steketee, Hans. (2001). 'Miltvuur zit meestal tussen de oren; Zo is terrorisme bedoeld: de verspreiding van maximale angst met minieme middelen.' *Trouw*, 16 oktober.
- * Stichting Kijkonderzoek. (2005). Website www.kijkonderzoek.nl. <<http://www.kijkonderzoek.nl/kijkcijfers/pub/kijkcijfers.php?dp>> Bekeken op 27 augustus 2005.
- * Tuchman, G. (1978). *Making News*. New York: Free Press.
- * *Twee Vandaag* 'Portret Leeds.'. TROS, AVRO. 2 augustus 2005.
- * Underwood, Mick. (2003). Website *Communication, cultural and media studies*. Mass media: The Internet. 'The Internet as public sphere.' <<http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/media/internet4.html>> Bekeken op 12 augustus 2005.
- * Vasterman, Peter. (2004). *Mediahype!* Amsterdam: Aksant.
- * Vermaat, Emerson. (2005). *De dodelijke planning van Al-Qaida*. Soesterberg: Aspekt.
- * Webster, Frank. (2002). *Theories of the Information Society*. Londen: Routledge (2^e editie).
- * Wester, Fred. (1987). *Strategieën voor kwalitatief onderzoek*. Bussum: Coutinho.
- * Wester, F. (2001). 'Inleiding op Inhoudsanalyse als kwalitatief-interpreterende werkwijze.' In *Onderzoekstypen in de Communicatiewetenschap*. Hüttner, H, K. Renckstorf en F. Wester (eds.). blz. 609-610
- * Westerståhl, Jörgen. (1983). 'Objective News Reporting. General premises.' *Communication Research* 10 (3). Blz. 403-424.
- * Website [Cnn.com](http://www.cnn.com). (2005). CNN. <<http://www.cnn.com/interactive/world/0302/timeline.bin.laden.audio/content.1.html>> Bekeken op 15 augustus 2005.
- * Website [Infoplease.com](http://www.infoplease.com). (2005). 'Timeline: The Taliban.' Pearson Education, Inc <<http://www.infoplease.com/spot/taliban-time.html>> Bekeken op 12 augustus 2005.

- * Website *news.bbc.co.uk*. (2004). 'Excerpts: Bin Laden video.' BBC <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/3966817.stm> Bekeken op 12 augustus 2005.
- * Website *www.wikipedia.org*. (2005a). 'Afghanistan Timeline'. <en.wikipedia.org/wiki/Afghanistan_timeline_December_2001> Bekeken op 12 augustus 2005.
- * Website *www.wikipedia.org*. (2005b). 'Antonio Gramsci.' <http://en.wikipedia.org/wiki/Antonio_Gramsci> Bekeken op 12 augustus 2005.

Bijlagen

- I - Transcripten inhoudsanalyse
- II - Statuten NOS (www.nos.nl)
- III - 'Strengths of marxism' (Chandler, 2005)
- IV - 'Tupamaros' (Huffmann, 2004).
- V - 'Internet as an Alternative Medium for Amateur Film and Video producers' (Kim, 1999)
- VI - Kijkcijfers maandag 22 augustus 2005 (Stichting Kijkonderzoek, 2005)
- VII - 'The Internet as Public Sphere' (Underwood, 2003)
- VIII - 'Timeline: The Taliban' (Infoplease.com, 2005).
- IX -Afghanistan Timeline (wikipedia.org, 2005)
- X - 'Video of Bin Laden, the full text' (Irving, 2005).
- XI - 'Excerpts: Bin Laden Video' (BBC, 2004)
- XII - 'Antonio Gramsci' (wikipedia.org, 2005)
- XIII - CNN (beginpagina chronologie Al-Qaida-tapes, 2005)

(in deze elektronische versie is alleen bijlage I opgenomen, de andere bijlagen zijn via de verwijzingen in de literatuurlijst te vinden.)

Toelichting bij bijlage I: transcripten items 1, 2, 4 en 5

Afkortingen:

VO: Voice over

PS: Presentator

VO-PS: Voice over door presentator

VO (niet PS): Voice over door andere journalist dan de presentator

DES: Deskundige

CO: Correspondent

BL: Osama Bin Laden

CU: Close up

ECU: Extreme Close up

MS: Medium shot

LS: Long shot

Kolommen:

1^e kolom: Tijdcode

2^e kolom: Inhoud beeld

3^e kolom: Shot-nummer (in chronologische volgorde)

4^e kolom: De grootte (camera-instelling) en oorsprong (bron) van beelden

5e kolom: Inhoud geluid

6^e kolom: Zin-nummer (in chronologische volgorde)

Item # 1

7 oktober 2001 - NOS-journaal - 22 uur

Tijd-code	Beeld		Grootte / oorsprong	Geluid	
0.00	PS aan tafel, papieren op tafel. Achtergrondschermb: Logo NOS gemixt met vage felle licht-groene vlakken [Svy: beelden met nachtkijker van bombardementen].	A	CU / NOS-journaal	PS: Osama Bin Laden en het hoofd van de Taliban, Mullah Omar, zijn ongedeed. Dat zegt de vertegenwoordiger van de Taliban in buurland Pakistan. De Arabische zender Al-Jazeera heeft vanavond voor het eerst sinds de terreuraanslagen in de Verenigde Staten een reactie van Osama Bin Laden uitgezonden, op die aanslagen. Het gaat om een opname van voor de Amerikaans-Britse tegenaanval van vanavond. Bin Laden prijst de aanslagen in Amerika en is blij dat het land tot in de uithoeken vervuld is van angst. Maar hij maakt niet duidelijk of zijn organisatie, Al-Qaida, achter de aanslagen zit.	1 2 3 4 5 6
0.34 1.12	Bin Laden met witte moslimhoed, camouflagepak, witte sjaal. Achtergrond rotsen van een berg, een geweer rechtsachter BL ertegen aan gezet. Logo, tickers Al-Jazeera. Journaal-tekstbalk: Osama Bin Laden	B	CU / Video (via Al-Jazeera)	BL: Amerika is doodsbang, van het noorden tot het zuiden, van het oosten tot het westen. God zij dank is dit gebeurd. Wat Amerika nu ervaart staat niet in verhouding tot wat wij zelf al tientallen jaren voelen. Onze natie ervaart de vernederingen al tachtig jaar.	7 8 9 10

Item # 2

3 november 2001 - NOS-journaal - 20 uur

Tijd-code	Beeld		Grootte / oorsprong	Geluid	
	Leader NOS-journaal. Beeld uit video Bin Laden	0	CU / Video (via Al-Jazeera)	Openingstune NOS-journaal. VO-PS: Eerste videotoespraak van Bin Laden sinds het begin van de aanvallen	0
0.00	PS links. Rechtsachter: Beeld van aanslagen 9/11 en hoofd Bin Laden.	A	CU / Journaal	PS: Voor het eerst heeft Osama Bin Laden, hoofdverdachte van de aanslagen van 11 september, gereageerd op de Brits-Amerikaanse aanvallen op Afghanistan. Hij deed dat in een videoboodschap die vandaag werd bezorgd bij de Arabische nieuwszender Al-Jazeera. Wanneer de beelden precies gemaakt zijn is niet bekend, maar Bin Laden liet geen enkel misverstand bestaan over zijn standpunten. Het christelijke Westen, op maar een enkele uitzondering, voert een genadeloze kruistocht tegen de islam. De Verenigde Naties worden door Bin Laden een misdadige organisatie genoemd. En VN-secretaris-generaal Annan een crimineel. Alle Arabische landen die zich met de VN inlaten, zijn volgens BL hypocriet en verraders van de islam.	1 2 3 4 5 6 7
0.45	Beeld uit uitzending Al-Jazeera: Nieuwslezer. Journaal-tekstbalk: nieuwslezer Al-Jazeera	B	CU / Al-Jazeera	Stem nieuwslezer (ondertiteld): In een videobrief aan Al-Jazeera zegt Bin Laden dat de moslims al jaren worden misbruikt onder internationale wetten.	8
0.54	Beeld uit uitzending Al-	C	CU / Video	BL (ondertiteld): Wie	9

	Jazeera (Al-Jazeera Exclusive): Bin Laden met witte moslimhoed in camouflagekleding en witte blouse eronder. Geweer rechts tegen de muur/doek waar Bin Laden voor staat. Journaal-tekstbalk: Osama Bin Laden.		(via Al-Jazeera)	toestaat wat wij vandaag meemaken met goedkeuring van de VN is hypocriet en een verrader van God, de profeet en de ware gelovigen.	
1.10	Idem (uitgezonderd tekstbalk)	D	CU / Video (via Al-Jazeera)	BL (ondertiteld): De leiders van de Arabische VN-lidstaten zijn afvalligen.	10
1.22	Idem	E	CU / Video (via Al-Jazeera)	BL (ondertiteld): Zij stellen de internationale wetten boven de islamitische. Ondanks het gebrek aan bewijs volgt de VN het genadeloze en agressieve Amerika in haar daden tegen dit arme volk.	11 12
1.36	Idem	F	CU / Video (via Al-Jazeera)	BL (ondertiteld): Het westen steunt deze onrechtvaardige aanvallen op Afghanistan, zonder dat er bewijs is voor wat er in Amerika is gebeurd. Het Afghaanse volk heeft daar niets mee te maken, maar deze onwettige aanvallen op dorpingen en stedelingen gaan gewoon door. Kinderen, vrouwen en onschuldige burgers zijn het slachtoffer.	13 14 15
2.06	Leader CNN. Nieuwslezeres CNN. Tekst onder in beeld: Strike against terror. Bin Laden statement.	G H	CNN	VO-PS: De Amerikaanse televisie-zender CNN lijkt gehoor te geven aan het verzoek van het Pentagon om grote voorzichtigheid te betrachten bij het uitzenden van videoboodschappen.	16

2.12			CU / CNN		
2.19	(CNN) Tekst in beeld: 'Those who claim to be Arab leaders and remain in the United Nations, they have become unbelievers of the revelation that was given to Mohammed. Those who refer to international legitimacy have become unbelievers in the legitimacy of the Koran.	I J	CNN	CNN vatte de verklaring van vandaag samen, maar liet hem niet horen.	17
2.27	(CNN) freeze frame uit video Bin Laden		CU / Video (via Al-Jazeera, via CNN)	De Amerikaanse overheid houdt er rekening mee dat de video's van BL gecodeerde boodschappen bevatten voor leden van het Al-Qaida-netwerk buiten Afghanistan.	18
2.33					

Item # 4

27 december 2001 - NOS-journaal - 20uur

Tijd code	Beeld		Grootte / oorsprong	Geluid	
0.00	PS, rechtsachter BL, tegen achtergrond bergachtig landschap en een man met een wapen in zijn handen.	A	CU / Journaal	PS: Op 11 september deden negentien studenten het Amerikaanse rijk op z'n grondvesten schudden. Dat zegt Osama Bin Laden in een videoboodschap die is uitgezonden door de tv-zender Al-Jazeera. Het was voor de derde keer dat Al-Jazeera een videoboodschap van de Al-Qaida-leider in handen kreeg. De band zou in de eerste helft van december zijn opgenomen en die is per koerier bij Al-Jazeera bezorgd. Bin Laden ziet er vermoeid uit, maar lijkt niet uit het veld geslagen.	1 2 3 4 5
0.28	BL in camouflagepak, met licht bruine moslimhoed, links een geweer tegen de wand/doek. Al-Jazeera-logo's en tickers: Al-Jazeera Exclusive.	B	CU / Video (via Al-Jazeera)	BL (ondertiteld): Onze terreur tegen Amerika zij geprezen. De tiran wordt zo weerhouden van zijn onderdrukking. Zodat de VS de steun aan Israel staakt, het land dat onze zonen doodt.	6 7 8
0.41	Idem	C	Idem	BL (ondertiteld): Het is duidelijk geworden dat het Westen in het algemeen en vooral Amerika een onbeschrijfelijke haat tegen de islam koestert.	9

0.54	Rokende puinhopen rond hoog gebouw. Journaal-tekstbalk: Nairobi 1998.	D	LS / Journaal	VO (niet PS): Bin Laden heeft nooit de bomaanslagen opgeest op twee Amerikaanse ambassades in Afrika, in 1998. Daarbij kwamen honderden mensen om het leven. Nu vergelijkt hij die bommen met het gebruik in Afghanistan van de Daisy-cutter, Amerika's zwaarste conventionele bom. (Achtergrondgeluid: sirenes, geschreeuw)	10	
0.58	Mensen die op puinhopen lopen.	E			11	
1.01	Rokende puinhopen.	F			12	
1.05	Een groepje mensen dat een gewonde op een brancard wegvoert.	G				
1.09	Een rijdende ambulance.	H				
1.12	Mensen tussen een aantal bussen met brokstukken op straat.	I				
1.15	BL: idem vorige shot BL.	J	CU / Video (via Al-Jazeera)	BL (ondertiteld): In Nairobi gebruikten de jongens een bom van 2000 kilo. Amerika zei dat dit terrorisme was met een massavernietigingswapen. Maar wanneer Amerika twee bommen gebruikt van ieder 7000 kilo, dan zegt niemand daar wat van.	13 14 15	
1.36	BL, geen ondertiteling	K	ECU (hoofd en schouders BL) / Video, via (Al-Jazeera) CU	VO (niet PS): Osama Bin Laden oogt magerder en vermoeider dan op de twee eerdere videoboodschappen die Al-Jazeera liet zien.	16	
1.39	Dezelfde video, alleen CU	L				
1.43	Andere video: BL staat buiten, met microfoon in de hand. (close) Journaal-tekstbalk: 7 oktober jl.	M	ECU (hoofd en schouders BL) / Video via Al-Jazeera)	De eerste werd uitgezonden op 7 oktober, de dag dat de Amerikaanse bombardementen op Afghanistan begonnen.	17	
1.50	Cross-fade. Andere video: BL voor doek, camouflagepak, witte moslimhoed. (close). Journaal-tekstbalk: 3 november jl.	N				18
2.02	Cross fade naar eerste video: vale kleuren. ECU: BL voor doek, camouflagepak, licht	O	ECU (hoofd en schouders BL) / Video (via Arabische zender)			19
2.12		P				

2.25	bruine pet. logo AJ en ondertiteling AJ, geweer in beeld.		ECU (hoofd en schouders BL) / Video (via Al- Jazeera)	De kleuren op de video die gisteren vrijkwam zijn fletser. Toch is te zien dat Bin Laden verzwakt is. Hij praat ook met minder gebaren. Speculaties over het lot van Osama Bin Laden gaan door.	20 21 22 23
			CU / Video (via Al- Jazeera)	Volgens het Afghaanse ministerie van Defensie zit ie in Pakistan, net over de grens, onder de hoede van Maulana Falsalour Rechman, een Pakistaanse radicale islamitische leider met sympathie voor Bin Laden.	24

Item # 5

30 oktober 2004 - NOS-journaal - 20 uur

Tijd-code	Beeld		Grootte / oorsprong	Geluid	
	Introductie. Beeld uit video: BL	0	MS / Video	Osama bin Laden mengt zich in Amerikaanse verkiezingen	0
0.00	Presentator, op scherm erachter: beeld uit video BL.	A	MS / Journaal	PS De nieuwe videoboodschap van de meest gezochte man ter wereld, Osama bin Laden, kwam als een complete verrassing, maar lijkt goed getimed. Drie dagen voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen richt de leider van de terreurorganisatie Al-Qaida zich rechtstreeks tot het Amerikaanse volk. Osama waarschuwt rustig, zelfverzekerd en allerm minst als een opgejaagde man voor een herhaling van de aanslagen van 11 september, waarvoor hij voor het eerst heel duidelijk de verantwoording opeist. President Bush reageerde verbeterd en liet weten dat de Amerikanen zich niet laten intimideren. Zijn opponent, John Kerry, neemt het Bush kwalijk dat ie Osama bin Laden nog niet heeft opgespoord en uitgeschakeld. Hij beloofde de kiezers dat hij die missie wel zal volbrengen.	11 2 3 4 5 6

0.43	Beeld uit video. BL. Witte hoed, witte blouse, geel-bruine jas. Bruin-geel achtergrond. Beeld onscherp. BL leest voor vanaf papier. Naam in tekstbalk: Osama Bin Laden.	B	MS / Video	VO (niet PS) De meest gezochte man ter wereld was voor het eerst in ruim een jaar te horen en te zien. Osama bin Laden, vanuit een schuilplaats, maakte geen opgejaagde indruk. BL (ondertiteld): Het is drie jaar na de elfde september. Maar Bush verdraait nog altijd de feiten. Dus is er nog steeds aanleiding om 11 september te herhalen.	7 8 9 10 11
1.10	Beeld uit uitzending Arabisch televisiestation. Twee tickers onderin beeld. Logo zender. In een kader beelden van de video	C	MS / Al-Jazeera	VO (niet PS) De veiligheid van het Amerikaanse volk is bij Bush niet in goede handen, vindt Osama bin Laden, want de Amerikaanse president misleidt z'n volk.	12
1.18	Bush voor een kinderklas, met lerares rechts van hem. Hij zit met benen over elkaar en kijkt naar links, waar een man aangelopen komt, die hem wat influistert. Bush neemt dit voor kennisgeving aan en kijkt voor zich uit.	D	MS / Journaal	VO (niet PS) Tijdens de aanslagen bezocht Bush een schooltje en kwam niet in actie toen hij het dramatische nieuws kreeg ingefluisterd.	13
1.25	BL opnieuw, leest voor, kijkt af en toe richting camera.	E	MS / Video	BL (ondertiteld): Voor Bush was het verhaal van het meisje en haar geit belangrijker dan de twee vliegtuigen die de torens doorboorden. Daardoor kregen wij veel meer tijd om onze missie te voltooien.	14 15
1.45	Bush op een vliegveld, met twee microfoons voor zijn neus. Hij zegt iets (onverstaanbaar). Naam in tekstbalk: president Bush. Hij zegt opnieuw iets...→	F	MS / Journaal	(Geluid Bush onverstaanbaar). VO (niet PS) President Bush reageerde gisteravond fel op de videoboodschap van Osama Bin Laden. (Geluid Bush wordt harder gezet.) Bush (ondertiteld): Amerikanen laten zich niet intimideren of beïnvloeden	16 17 18

				door de vijand. Senator Kerry is het vast met me eens.	
2.04	John Kerry op een vliegveld. Op de achtergrond een wit vliegtuig met tekst: John Kerry en (vermoedelijk) ..stronger America. Naam in tekstbalk: presidentskandidaat Kerry (Democraten).	G	MS / Journaal	(Geluid op hard volume.) Kerry (ondertiteld): Wij Amerikanen zijn vastbesloten om Osama bin Laden en de terroristen te vinden en te vernietigen. VO (niet PS): Ondanks de kritiek op Bush waarschuwde Bin Laden dat ook John Kerry nieuwe aanslagen niet kan voorkomen. (Geluid wordt weggedraaid.)	19 20
2.22	Video BL: leest, maar wijsvinger en hand geheven.	H	MS / Video	BL (ondertiteld): Jullie veiligheid is niet in handen van Kerry, Bush of Al-Qaida, maar ligt in jullie eigen handen. Wie ons met rust laat, hoeft zich geen zorgen te maken.	21 22
2.39	PS. Op achtergrond beeld van Amerikaanse vlak en het witte huis. Presentator draait zich licht om en richt rechts zich op een scherm, waarop CO te zien is. CO heeft op achtergrond het Amerikaanse Witte huis. Naam in tekstbalk: Charles Groenhuijsen. In Washington.	I	CU - MS / Journaal	PS In Washington correspondent Charles Groenhuijsen. Charles, nog drie dagen te gaan voor de verkiezingen en dan duikt Osama bin Laden ineens op met een heuse toespraak tot het Amerikaanse volk. Is dat pijnlijk voor president Bush? CO: Nou, dat vinden de Kerry-aanhangers en de zeer talrijke Bush-haters in het land natuurlijk wel. Die zeggen van: zie je wel, president Bush heeft een kolossale fout gemaakt door die oorlog in Irak te beginnen en niet veel harder op Osama bin Laden te blijven jagen, dan was dit misschien niet gebeurd. Maar daar tegenover staan natuurlijk de Bush-aanhangers die zeggen van: juist nu opnieuw blijkt dat Osama bin Laden Amerika bedreigt, is er meer reden om harder, nog harder,	23 24
2.52		J	CU / Journaal		25 26 27
3.17		K	CU - MS / Journaal		28
3.20	PS kijkt schuin langs camera (richting scherm). CO opnieuw met op achtergrond het Amerikaanse Witte huis	L	CU / Journaal		29 30

3.56			<p>terug te slaan. PS: En wat voor invloed kan zo'n videoboodschap hebben op het stemgedrag dinsdag? CO: Ik denk, Gijs, dat je daarbij een beetje de Amerikaanse mentaliteit moet meerekenen. Daarbij staat op dit moment centraal in de gehele campagne en in de discussie daarover, het leiderschap van president Bush. Veel Nederlanders moeten een beetje giebelen als het gaat om het leiderschap van president Bush, maar hier wordt dat buitengewoon serieus genomen door heel veel Amerikanen. Als je opiniepeilingen leest, dan zeggen heel veel Amerikanen: als we moeten kiezen tussen het leiderschap van John Kerry en dat van George Bush, dan wint Bush dat duidelijk van John Kerry. In de strijd tegen het terrorisme, internationale veiligheid doet Bush het eenvoudig beter dan de president. En als ie daar over begint in toespraken en op rallies, krijgt ie de mensen letterlijk op de banken.</p>	31 32 33 34 35
------	--	--	--	----------------------------

¹ Deze gebeurtenissen vonden op Westers grondgebied plaats, daarbuiten hebben nog verscheidene andere bomaanslagen plaatsgevonden waarbij moslimterroristen als schuldige worden aangewezen, zoals Bali (oktober 2002) en Sharm-el-Scheikh (juli 2005)